

Karel Sabína

* 29. 12. 1813 *Praha*† 9. 11. 1877 *Praha*

Prozaik, básník, literární i divadelní kritik a historik, autor operních libret a divadelních her; radikálně demokratický politik a publicista. Od 30. let vyznačoval revolučního romantismu a tvorby K. H. Máchy, od 50. let stoupenec sociálně utopických idejí a nové formy sociálního románu, spojující realistický obraz společnosti s myšlenkami o jejím ideálním uspořádání.

V literatuře bývají uváděna další data narození (28. 11. 1811 aj.). Matriční záznam udává jméno Sabin. – Narodil se v Praze na Starém Městě jako nemanželský syn; sám uváděl, že je synem polského šlechtice. Vychován byl u příbuzných, v chudé rodině zedníka a domovníka v Praze. Základní vzdělání získal na německé normální škole v Praze, poté studoval na staroměstském Akademickém gymnáziu (na jeho národní uvědomění působil J. Jungmann; údajně měl S. mít účast na založení tajného gymnaziálního literárně-politického klubu s republikánskou tendencí, za což byl kázeňsky potrestán), 1831–33 na tzv. filozofii a na právech, která však nedokončil (1. roč. absolvoval v Praze 1834, další dva roky ve Vídni). Během studia patřil k přátelskému kruhu kolem K. H. Máchy, z něhož ve 30. a 40. letech vzešla mladá romantická generace, která odmítla vlastenectví redukované na jazyk a literaturu a vkládala v ně v souvislosti s celoevropskými společenskými proměnami nový politický smysl. Podílel se na pomoci polským utečencům po porážce revoluce 1831. Po studiích se krátce živil jako vychovatel ve šlechtických a patricijských rodinách, pak jako spisovatel, publicista a redaktor. Již jako student filozofie zřejmě spolupracoval s německými lipskými časopisy (*Der Komet*, *alm. Mefistofeles...*, *Der deutsche Planet*), kam posílal anonymní příspěvky, a od 1835 publikoval v četných českých i německých novinách a časopisech (též pod různými pseudonymy a šiframi). Stál zřejmě u zrodu pražského německého časopisu *Ost und West*, v němž informoval o české a slovanské literatuře a překládal do němčiny slovanskou poezii i prózu (mj. Kollárovy Národní zpěvanky, dva zpěvy z Máchových Cikánů, Gogolův *Nos* a úryvek z Lermontovova *Tamana*). Pro své

názory se opakovaně dostával do konfliktu s policií (byl též podezříván z účasti v tajném revolučním spolku *Mladá Evropa*). Obava před perzekucí ho přiměla 1838 k odchodu do Vídně, kde působil v redakci proněmeckého listu *Der Adler*. Pro liberalisticky orientované články byl však policejně donucen opustit město a vrátit se do Prahy. 1845 se stal členem tajného politického spolku s protirakouským a republikánským zaměřením *Repeal*; patřil k předním politikům, kteří organizovali revoluční události 1848: byl iniciátorem shromáždění ve Svatováclavských lázních 11. 3. 1848, členem Nár. výboru a výboru *Slovanské lípy*, v němž reprezentoval radikálně demokratické křídlo, působil jako řečník a publicista, přispíval do různých opozičních novin a 1848 převzal po Havlíčkovi redakci *Pražských novin* a *Včely* (vedl je do konce 1848 s výjimkou několika měsíců, kdy byl vězněn), již přeměnil na radikální politický orgán. V článcích vedle požadavku národní svobody kladl důraz zejména na sociální problematiku a přinášel první informace o socialistickém hnutí na Západě. V lednu 1849 mu byla svěřena redakce *Novin Slovanské lípy*, už v dubnu z ní však byl odvolán pro radikálně politický směr (mj. uveřejnil Bakuninovo prohlášení *Hlas k Slovanům*) a začal vydávat sb. *Tábor, jiskry časové* s výraznou revoluční a sociálně reformní tendencí. Jako brožury publikoval populárně-naučné práce upozorňující na české a evropské revoluční tradice (*Ján Hus z Husince*, *Napoleon Buonaparte*); vydání připraveného souboru *Politické úvahy* se nezdařilo. Za propagaci Bakuninových anarchistických spisků byl vyšetřován a vězení unikl jen složením kauce, po porážce červnové revoluce 1848 byl několik měsíců vězněn a 10. 5. 1849 znovu zatčen jako člen revolučního výboru připravujícího pod Bakuninovým vedením protirakouské spiknutí. Uvězněn byl na Hradčanech a 1853 vojenským soudem odsouzen k trestu smrti za velezradu, změněném na 18 let těžkého žaláře v olomoucké pevnosti. 10. 5. 1857 byl na základě všeobecné amnestie propuštěn a internován v Praze. Pokusil se znovu žít literární prací (sňatkem na jaře 1849 mu přibýly existenční starosti o manželku a dvě děti; dcera Eufrozina se později provdala za E. Vávru, novináře, překladatele a propagátora ruské literatury), která však byla ztížena policejní perzekucí bachovského režimu (S. byl přinucen

podepsat prohlášení, že nebude nic publikovat bez souhlasu policie, pro překročení zákazu byl 1858 několik dní vězněn). Požadavek umělecké náročnosti literatury spjaté se současným životem ho sblížil s mladou generací májovců (podílel se na jejím alm. Máj a spolupracoval s čas. Obrazy života). Jen anonymně, avšak zřejmě zásadně (iniciace časopisu, programové studie) se mohl podílet na Sojkově listu Jason a knize Naši mužové. Teprve od 60. let začal publikovat častěji. Vypomáhal v redakcích různých novin (Nár. listy 1861 aj.), 1871 se ujal redakce časopisu Slovan a přeměnil ho na list se sociálně-politickou a kulturně-osvětovou orientací. Už od 30. let se účastnil českého kulturního a společenského života, v 60. letech byl jedním z předních organizátorů Umělecké besedy (člen výboru jejího literárního odboru, v jejím rámci se věnoval výzkumu obrozenské literatury a uspořádal řadu přednášek o české i světové literatuře), 1866 působil jako dočasný dramaturg Prozatímního divadla, pracoval v Jednotě divadelní. Patřil k prvním, kdo se v Čechách zajímali o dělnické hnutí a snažili se pozvednout sociální uvědomění dělníků. Jako pohotový řečník vystupoval na národních slavnostech doma i v cizině (např. slavnost Husova v Kostnici 1868) a táborech lidu, přednášel v dělnických a měšťanských spolcích aj. V únoru 1870 byl anonymním článkem ve vídeňském listu Vaterland obviněn ze spolupráce s policií. Aby se ospravedlnil, byl nucen podat žalobu na jeho redaktora. Proces (červen 1870) formálně sice prokázal S. nevinu, avšak vzniklé podezření zcela nevyvrátil. Na schůzce mladočeských politiků a spisovatelů (mj. J. Barák, J. Grégr, V. Hálek, J. Neruda, J. V. Sládek) 30. 7. 1872 byl usvědčen z kolaborace s pražským policejním úřadem. Spolupráci přiznal a omluvil existenční tísní (později zpřístupněné policejní archivy prokázaly, že S. uvedenou činnost vykonával pod krycím jménem Roman už od 1859). Pod hrozbou zveřejnění opustil 7. 8. Čechy a odjel do Drážďan. Rozpoutaná publicistická kampaň vylučující S. z národní společnosti ho přiměla, aby se vrátil do Prahy a hájil se brožurou *Obrana proti lhářům a utrhačům*, jež však byla umlčena. Další léta živil v bídě a opuštěnosti v Praze. Publikoval pouze anonymně nebo pod pseudonymy v časopisech a zejména v nakladatelství A. Hynka. V červnu 1873 byl čtyři týdny vězněn za redakci Slovana. Podle úmrtního

listu zemřel na tělesné vysílení. Pohřbu na Olšanech se zúčastnilo jen několik sociálně-demokratických dělníků. Hrob zůstal do 1932 neoznačen. – S. osud přitahoval pozornost beletristů, kteří se pokoušeli ztvárnit jeho životní příběh počínaje 1872 E. Rüfferem (Zrádce národa), jehož následovali 1936 V. Martínek (Zrádce národa) a 1962 M. Brod (Die verkaufte Braut) a na jevišti 1934 E. Synek (Dvojí tvář).

S. se po celý život pohyboval na rozhraní českého a německého etnika a publikoval v obou jazycích. Jeho literární tvorba obsahuje práce beletristické (poezii, prózu, divadelní hry i operní libreta), odborné (literární kritiku a historii) a politickou a sociální publicistiku. Beletristická tvorba se odvíjela ze S. vlastních teoretických úvah o umění, její umělecká hodnota však nedosahuje jejich úrovně. Ve 30. letechrazil u nás romantický směr, který ovlivnil i jeho tvorbu. Už ve své první literární kritice (Básně V. Nejedlého, Květy 1835) odmítl soudobý z klasicismu ještě vycházející estetický ideál české literatury a nově v duchu romantismu požadoval svobodný umělecký projev vznikající z vnitřní potřeby a usilující vyjádřit subjektivní životní prožitek. Bránil též fantazijní složku díla, umožňující vyjadřovat rozpor mezi společenskou realitou a ideálem (jako první docenil u nás tvorbu K. H. Máchy). Sbírkapřevážně reflexivní lyriky (*Básně*) je naplněna smutkem, melancholií, pocity osamocení a touhou po dosažení ideálu v podobě osvětlené společnosti. Verše s výraznějším politickým obsahem publikoval na Slovensku (v Kuzmányho Hronce 1836–38). Pro romantický světobol byla S. poezie, podobně jako Máchova, odmítnuta kritikou (zvláště J. M. Hurban, K. Vinařický). V porovnání s tvorbou Máchovou (jejíž vliv byl patrný) se vyznačovala převahou intelektuální složky a odvozeností básnických prostředků. V dalších letech se S. k poezii uchýloval jen zřídka, příležitostně ji však překládal (I. Kozlov, A. S. Puškin, snad i S. Petőfi). Jeho první povídky ze 30. a 40. let (*Povídky, pověsti, obrazy a novely*) představují epickou linii české romantické prózy (oproti Máchovu lyrickoepickému fragmentu), nevyhýbají se ani triviálním postupům. Jejich romantický ráz, daný postavami individualistických „vytrženců“ toužících po nedosažitelném štěstí a melancholickým či tragickým laděním, je často narušován prvky dobově konvenčního

osvícensky lidovýchovného nebo sentimentálního povídkového typu. V povídce *Hrobník* zároveň S. vnesl do českého literárního prostředí prvky soudobého evropského frenetického směru, jenž poetizováním hrůzného a šíleného symbolicky v protikladu k panujícímu biedermeierskému idylismu připomínal temné stránky společenského života. Pokus o romantický historický román, látkově čerpající z předhusitské doby (Husité), autor po několikrát odmítnutí cenzurou rozdělil do samostatných povídek (*Obrazy ze 14. a 15. věku*); absence historického koloritu, kompoziční nedostatky a mnohdy až s nevкусem hraničící líčení rozpolcených povah historických postav (Václav IV., jeho kat a Jan Žižka) vedly už v době vydání ke kritice a odmítnutí díla. Na další vývoj S. kritického myšlení i beletristického díla mělo ve 40. letech vliv hnutí Mladé Německo. Projevilo se v S. požadavku, aby se literatura obrátila k reálnému životu se všemi jeho problémy, ve vlastní tvorbě pak v povídce s vesnickou tematikou (*Vesničané*), polemikou s dobovým požadavkem zobrazovat venkovský lid jako vzor národní společnosti. I tak S. pokus o reálný obraz vesnice ovládané penězními vztahy a sociální i mravní bídou oslabovaly zejména rozervané, vesnickému kolektivu se vymykající postavy. K vesnické tematice se S. vrátil v 60. letech v umělecky nezdařeném humoristicko-satirickém románu *Věčný ženich* a především v románu *Jen tři léta* zobrazujícím kapitalizaci české vesnice po 1848–49. Postavami výjimečných jedinců, obětujících život pro duchovní povznesení národa, se próza přiřadila k novému typu tzv. sociálního románu, který S. jak teoreticky (*Slovo o románu vůbec a o českém zvláště*, Lumír 1858 aj.), tak prakticky prosazoval od 50. let. Sociální román měl spojuvat realistický obraz soudobých poměrů s vyjádřením společenského ideálu a cesty k němu. Po prvních pracích charakterizovaných ještě romantickým zájmem o psychiku výjimečných jedinců (zvláště *Blouznění* a *Hedvika*) následovaly romány s převládající tematikou sociálně-politickou, popřípadě filozofickou (*Na poušti*, později s tit. *Synové světa*, práce vznikla ještě ve vězení, *Morana...*, *Král Ferdinand V. Dobrotivý a jeho doba* a *Kaiser Ferdinand der Gütige und die Revolution vom Jahre 1848*). Umělecky nejceněnější jsou *Oživené hroby*, román z prostředí olomoucké věznice rezignující na děj ve prospěch jednotlivých

obrazů kombinovaných s reflexemi vloženými do dialogů a monologů vězněných revolucionářů. S. romány jsou obrazem české a rakouské společnosti předbřeznové doby. Mnohé obsahují (často neústrojně začleněné) formulace politických, sociálních a filozofických názorů, vycházejících z osvícenského a sociálně utopického stanoviska. V některých pozdějších (zvláště *Oživené hroby* a nejobsáhlejší anonymní *Král Ferdinand V. Dobrotivý* a jeho doba) je zúročena i S. bohatá životní zkušenost radikálně demokratického politika včetně deziluze pramenící z prohrané revoluce a ze zklamání z českého národního charakteru, který je konfrontován s politickou angažovaností a statečností jiných národů Rakouska. V postavách policejních agentů, vnitřně rozpolčených mezi sympatie k národním hnutí a úřední povinnosti, se S. vyrovnal i s problémem vlastního kolaborantství. Přínosem jeho sociálních románů je i tematizace města (převážně Prahy) a jeho společenských vrstev (zejména až naturalistické vyličení bída, alkoholismu a mravní zpuštělosti), na druhé straně je charakterizují triviální kompoziční postupy. S. sociální próza byla ve své době čtenářsky oblíbená a v levných sešitových vydáních vycházela i po jeho vyloučení z národa. Z porevolučního promýšlení sociálně-politických otázek vzešla práce *Duchovní komunismus*. Inspirována osvícenským a sociálně utopickým myšlením odmítla násilnou revoluci a razila myšlenku, že k ideálnímu uspořádání společnosti lze dospět vzděláním a výchovou. – Pro repertoár nově založeného Prozatímního divadla S. napsal několik nenáročných, divácky však přitažlivých situačních komedií (*Inzerát*, *Maloměstské klepny*) i historických her (*Šašek krále Jiřího*) a do minulosti promítnutý prožitek porážky revoluce 1848–49 (*Černá růže*). S pohotovostí a řemeslnou zručností skládal také četná operní libreta, námětově čerpající z vesnického prostředí nebo z národních dějin (*Templáři na Moravě*, *Braniboři v Čechách*, *Prodaná nevěsta*, *V studni* aj.). – Nejvlastnější doménou S. literární činnosti byla literární kritika, již se věnoval od 30. let jak v posudcích jednotlivých děl soudobé literatury, tak i v obecnějších statích. Patřil k osobnostem s širokým rozhledem po literárním i širě kulturním a společenském dění v Evropě. Mezi prvními odmítl národně buditelský směr v české literární kritice (polemiky s J. Malým), hod-

noticí jednotlivá díla podle jejich vlastenecké tendence či jazykové správnosti. Žádal vzdělanou a nezávislou kritiku, která by řídila literární tvorbu směrem k umělecké náročnosti, již chápal především jako záležitost duchovního obsahu. Opětovně poukazoval na význam literatury pro společenský pokrok. Během revoluce 1848 tuto myšlenku konkretizoval v požadavku, aby literatura sloužila politickému a sociálnímu boji a odrážela smýšlení všech vrstev národa (*Demokratická literatura*, Včela 1848). Jako divadelní kritik je autorem studií o mravním a vzdělávacím významu divadla a o důležitosti instituce divadla pro vznik kvalitní dramatické literatury. Jako první u nás razil žánr literární publicistiky jako prostředku vzpružujícího národní život. Soustavně se věnoval také literární a divadelní historii, především národnímu obrození. V literárněhistorické studii *Úvod povahopisný* ke Spisům K. H. Máchy průkopnický navázal na moderní metody romantické evropské vědy a prezentoval literární dílo jako výsledek působení spisovatelovy psychiky. Máchu představil jako básnického génia a upozornil na jeho předčasně zmařené tvůrčí možnosti. Přínos studie je i v řadě autentických, byť ne zcela spolehlivých vzpomínek na setkání s Máchou, zejména na Máchovy názory na umění. Záměr Umělecké besedy sebrat materiál k dějinám novější české literatury stál v pozadí četných S. přednášek a monografických (časopiseckých i knižních) studií ze 60. let, věnovaných jednotlivým spisovatelům národního obrození; do mnohých S. uložil též vzpomínky na osobní setkání a sledoval individuální autorský naturel v dobovém kontextu, vyslovoval se i k obecným literárním a společenským poměrům v Čechách. Zabýval se i vydáváním obrozené literatury: byl prvním editorem díla K. H. Máchy, v 60. letech vydal dílo M. Z. Poláka. K tomu literární věda upozornila, že do vydávaných textů v mnoha případech zasahoval, a to i do jejich ideového záměru. Naopak nebylo dostatečně prokázáno podezření o S. zásadnější manipulaci s Máchovým dílem, podle něhož je Hrobník prací Máchovou a Cikáni a rkp. Anmerkungen pocházejí z pera S. (O. Králík). Vyvrcholením S. literárněhistorické práce měl být metodologicky novátorský *Dějepis literatury československé...* opírající se o poznatky soudobé evropské historické vědy a pojímající literární historii jako odraz duchovního vývoje národa.

Realizace projektu však zřejmě překračovala síly jednotlivce; spis nebyl dokončen a vydaná část trpí přemírou kulturněhistorických a politických reflexí faktograficky nedostatečně podložených a překrývajících vlastní literárně-historickou problematiku. S. se zajímal také o dějiny českého divadla, zejména v Prager Zeitung otiskl 1875–76 sérii německých studií (poté knižně *Das Theater und Drama in Böhmen...*) sledujících vývoj českého divadla od středověku po obrození. Materiálově se práce opírá zřejmě o starší údaje Hýblový a Jungmannovy, koncepčně se nově pokouší zachytit obecné duchovní tendence v českém divadelnictví. – V Barákově Svobodě publikoval na pokračování *Vzpomínky*, v nichž zobrazil atmosféru česko-německého literárního prostředí v předbřežnové Praze. Několik S. děl zůstalo v rukopise: povídka Čech nepovolená cenzurou i spis *Vergessene Geschichten* z časů protireformace v Čechách, dále román *Abt von Sedletz a libreto Žižka*. Literatura uvádí další libreta, která však nebyla ani jevištně, ani knižně realizována, popřípadě zůstala hudebně nedokončena (Vodník pro Č. Vinaře, Vlasta pro A. Rennera, Dalibor pro A. Pozděnu, O prázdninách pro F. Kavána, dále Poslední kvas, Koléda a Vír). J. Thon připsoval S. (Čes. časopis filologický 1944/45) také historický román *Rueswurm* (Pražský deník 1866), podle hypotézy M. Hýska (in J. Svátek: Bitva bělohorská, 1940) je jeho autorem J. Svátek. Pojednání Jezovité v zemi (1874, šifra ***) ani tragédie Konec Griesbachů (Nár. listy 7. 3. 1868), S. literaturou připsované, nejsou jeho pracemi.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Arian Želinský, Karel Sabinský, K. Sabinský, Leo Blass, Norbert Bergenthal, Robert Grün, Sabinský, Sokol (dub.), Vojtěch Vrána; -a, AB, A. B., A. Z., E. Z., ..i..a (dub., Vlastimil 1840), K. S., -ks- (dub.), K. Sab.... K. S., ský, K. S.-ý, -n, -n-, S., S....., S.-ý (dub.), -p, -7-, 7. ■ PŘÍSPĚVKY in: Adria (40. léta); Besídka čtenářská (1865); Boleslavan (1863, Hroby živoucích, verze R Oživené hroby); Budivoj (Čes. Budějovice 1869); Camelian (Lipsko 1841–42); sb. Cyril a Metoděj (Brno 1864); ČČM (1847); Čes. včela, pokr. Včela (1835–49; 1848 Demokratická literatura); ant. České zpěvy (Jičín 1856); kal. Česko-moravská pokladnice na rok 1858, ...1860; Čes. obzor literární (1868, Vliv divadla na vývoj dramatické literatury české); Dalibor (1859); Dělnické listy (1872); Dělník (1867–70; 1867 R Dělníci, nedokonč.); Denice (1840–41); Der Adler (Vídeň 1838); Der deutsche Planet (Lipsko, 30. léta); Der Komet (Lipsko, 30. léta); Der Ungar (Pešť); Für

Kalobotik (1846); Hlas (1865); Hlasy ze Siona (1868); alm. Horník (Kutná Hora 1862); Hronka (Banská Bystrica 1836–38); Humorist; Jasoň (1859–60); Kalendář Koruny české; Koruna česká (Kolín, od 1871); Kritická příloha k Nár. listům (1864, mj. Naše divadlo a jeho budoucnost), pokr. Lit. příloha k Nár. listům (1865) a Lit. listy (1865); Květy (1835–47); Květy (1865–66, 1871); sb. Kytice (1859); alm. Kytka (1836, dub.); Lada (1861–65; 1861 O divadle); Libuša (Čes. Kamenice 1862–64); Listy obecné (1848–49); Lumír (1858–63; 1858 Slovo o románu vůbec a o českém zvláště); Lumír (1865–66); alm. Máj (1858, Upomínka na K. H. Máchu, knižně 1926); alm. Mefistofeles auf das Jahr 1833 (Lipsko 1832, dub.); Nár. listy (1861–72); Nár. noviny (1849); Noviny Lípy slovanské (1849); Nürnberger Correspondent; Občanské noviny (1848–49); Obrazy života (1859, 1862); Ost und West, i příl. Prag (1837–47; 1841 překl. K. H. Mácha: Die Zigeunerin a Die Jüdin); Österreichisches Morgenblatt (Víděň); Osvěta (1871); alm. Po desíti letech (1863); Pokrok (1870); alm. Pomněnky (1840, dub., 1841, 1845); Pomněnky na slavnost 50letého trvání Pražského konzervatoria (1858); Posel míru (1962); kal. Posel z Prahy na rok 1862, ...1863; kal. Práce na rok 1871; Prager Zeitung (1875–76); Pravda (1863–67; 1863 Literární rozhledy); Pražské noviny (1848; od 25. 4. Konstituční Pražské noviny); Pražský deník (1866, R Rueswurm, šifra A. B., dub.); Pražský večerní list (1849); Rodinná kronika (1864–65); alm. Růže (1860); Slavnostní almanach na rok jubilejní 1863; Slovan (1871–72); Světozor (1868–69); Svoboda (1867–68, Vzpomínky); sb. Tábor, jiskry časové (1849); Telegraph (Víděň); Týdeník (Brno 1848); Unser Planet (Lipsko 1836, dub.); sb. Varyto a lyra (1856); Vaterland (1870); Vědomosti (Plzeň 1870); sb. Věnc z zpěvů vlastenských... (1835, 1836); alm. Vesna (1837–38); Vlastenský deník (1849); Vlastimil (1840–41); Wiener Montags-Revue; sb. Zpěvník slovanský (1849, překl. Marseillaisa); – posmrtné: Čes. lid (1899–1900). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Vlastenkám dne 5. února 1840 (B b. d., 1840, an.); Básně (1841); Hrobník (P 1844 ← Květy 1837); Obrazy ze 14. a 15. věku (PP 1844; paralelně vyšly něm. překlady prvních dvou obrazů, obraz Carlstein pod pseud. Robert Grün); Povídky, pověsti, obrazy a novely 1, 2 (1845); Vesničané (P 1847); Schwanthalerovi při výstavě soch Přemysla Otakara II. a královny Elišky od Měšťanské besedy v Praze (B 1848, šifra K. S., paralelně i něm.); Blouznění 1–3 (R 1857); Hedvika 1, 2 (R 1858); Věčný ženich (R 1858–63 sešit. vyd., souborně 1863); Jaroslava (P 1859 ← Otec a dcera, Květy 1845); Jen tři léta 1, 2 (R 1860, upr. vyd. 1872); Dějepis literatury českoslovanské staré a střední doby 1, 2 (1860–66 sešit. vyd., nedokonč., souborně 1866); P. J. Šafařík (1861); Hyacint (P 1862); Na poušti (R 1863, část. ← Jasoň a Obrazy života 1859, nově vydáváno pod pův. tit. Synové světla); Templáři na Moravě (oper. libreto, 1865, hudba K. Šebor, prem. 1865); Braniboři v Če-

chách (oper. libreto, 1866, hudba B. Smetana, i prem.); Inzerát (D 1866, i prem.); Prodaná nevěsta (oper. libreto, 1866, hudba B. Smetana, i prem.; upr. vyd. 1872, prem. 1870); Rueswurm (R 1866, dub., výt. nezjist. ← Pražský deník 1866, šifra A. B.); V studni (oper. libreto, 1867, hudba V. Blodek, i prem.); Černá růže (D b. d., 1868, prem. 1867); Maloměstské klepny (D 1868, prem. 1925); Oživené hroby (R 1870 ← Boleslavan 1863 s tit. Hroby živoucích); Šašek krále Jiřího (D 1870, i prem. s tit. Šašek Jiřího z Poděbrad); Václav Stach, jeho doba a spisy (1870); Mikuláš (operet. libreto, b. d., 1871, hudba J. R. Rozkošný, prem. 1870); Morana čili Svět a jeho nicoty (R 1874, pseud. Arian Želinský); Král Ferdinand V. Dobrotivý a jeho doba (R b. d., 1875, an.); Kaiser Ferdinand der Gütige und die Revolution vom Jahre 1848 (R b. d., 1876, pseud. Leo Blass, 1879 s tit. Die Sturmvoegel der Revolution in Österreich vor dem März 1848, v literatuře uváděný jen. Bauer und Edelmann je zřejmě převzat z obálek; čes. překl. V. Vittinger 1927 s tit. 1848. Předběžnoví revoluční bouřliváci v Rakousku); Das Theater und Drama in Böhmen bis zum Anfange des 19. Jahrhunderts (1877, pseud. Leo Blass ← Prager Zeitung 1875–76, pův. tit. Das Drama und das Theater in Böhmen...; čes. překl. 1940 s tit. Počátky českého divadla, k práci připojeny divad. kritiky z Čes. včely 1846 Z pražského divadla, označ. šifrou S. a editorem J. Fučkem zřejmě mylně připsané S.); – posmrtné: Starý ženich (oper. libreto, 1882, hudba K. Bendl, i prem.); Upomínka na K. H. Máchu (1926 ← alm. Máj 1858, ed. F. Krčma); Vzpomínky (1937, ed. M. Hýsek). – *Ostatní práce*: Ján Hus z Husince (Lipsko 1846, an.); Děje husitů s zvláštním vzhledem na Jana Žižku (1848, dub., v tisku uveden E. Arnold); Napoleon Buonaparte (1848); Německá i česká mluvnická cvičení – Deutsche und böhmische Sprachübungen (učebnice, 1860, pseud. Vojtěch Vrána, výt. nezjist.); Duchovný komunismus (1861); Pravopis český (1862, pseud. Vojtěch Vrána); Kronika války prusko-italsko-rakouské (1868); Obrana proti lhářům a utrhačům (1872, paralelně něm. Verteidigung gegen Lügner und Verleumder). – Je zřejmé, že po 1872 S. vydal další, asi spíše drobná díla anonymně v Německu, příp. i jinde. – *Výbory*: K. S. Výbor z jeho děl a životopisná studie (1911, ed. V. K. Blahník); Vybrané spisy K. S. 1–3 (1911, 1912, 1916, ed. J. Thon; 1. Básně, 2. Články literárnědějepisné, 3. Články literárnědějepisné a Studie literární); Lyrika (1920, ed. J. Krecar); Oživené hroby a jiné povídky (1928); Sociální studie (1950, ed. J. Vozka); O literatuře (1953, ed. J. Thon); Čeští radikální demokraté o literatuře (1954, ed. R. Grebeníčková, s texty dalších). – *Souborná vydání*: Spisy K. S. (nakl. K. Bellman, 1866, 1 sv.); Sebrané spisy K. S. (nakl. B. Kočí, 1910–11, 3 sv., ed. P. Zenkl). ■ SCÉNICKY. *Původní práce*: Tajné plány (D 1866); Kocour a kočka aneb Nová Praha v Americe (operet. libreto, 1870, hudba V. Hřímálý); Bukovín (oper. libreto, 1874, hudba Z. Fibich); Zítek (oper. libreto, 1934, hudba V. Blo-

dek, fragment z 1868). – *Překlad*: K. Gutzkow: Uriel Akosta (1861). ■ **KORESPONDENCE**: an.: Ze života Sabinova (E. Vávrovi z 1875), PL 23. 1. 1913; J. Volf: Výkřiky bída (výboru Svatoboru z 1864–72), Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 92 + S. písemné doznání z 31. července 1872 (J. Kučerovi), Panoráma 1928, s. 97; Rodinné listy K. S. (dceři Eufrozíně a zeti E. Vávrovi z 1870–76; 1947, ed. J. Thon); J. Loužil: Dva dopisy K. S. J. V. Fričovi (z 1860), ČLit 1962, s. 100; A. Robek: Materiály tak zv. národního soudu nad K. S. (J. Kučerovi z 15. 8. 1872), Vlastivědný zpravodaj Polabí 1978, s. 1. ■ **REDIGOVAL noviny**: Der Adler (Vídeň 1838); Pražské noviny (6. 4. – 30. 6. 1848, 4. 10. – 31. 12. 1848; od 25. 4. do červnové revoluce 1848 s tit. Konstituční Pražské noviny), Noviny Lípy Slovanské (1. 1. 1849 – 1. 4. 1849), Slovan (1. 9. 1871 – 27. 7. 1872); časopis: Včela (5. 4. – 5. 7. a 4. 10. – 30. 12. 1848); kalendář: Posel z Prahy na rok 1862, ...1863; sborník: Tábor, jiskry časové (1849); knižnici: Slovanské besedy (1862–63). ■ **USPOŘÁDAL** A VYDAL: Spisy K. H. Mácha (1845, 1 sv., jako editor veden M. Mácha, ve skutečnosti K. S.); Spisy M. Z. Poláka 1, 2 (1862). ■

LITERATURA: V. K. Blahník: K. S. (1911); F. Strejček: Jednal K. S. zrádně či úskočně? (1936) + Spolutvůrce Prodané národ neprodal (1936); J. Thon: O K. S. (1947); J. Purš: K případu K. S. (1959); B. Zmek: S. málo známý (1971) + O S. jinak než dosud (1971) + Byl S. provokátorem při pumovém výbuchu v roce 1869? (1971); Případ K. S. Sborník ze symposia o K. S. (1978, rkp. ÚČSL ČSAV; přisp. R. Grebeníčková, D. Hodrová, V. Macura, M. Procházka aj.); M. Pátek: Konfident (inedit, edice Petlice sv. 106, 1978); B. Zmek: Netradičně o S. Pokus o populární přednášku (1981); B. Pražáková: K. S. (1813–1877). Soupis osobního fondu (LA PNP 1986); S. Ravik: K. S. Portrét konfidenta (1992); K. Kazbunda: S. Neuzavřený případ policejního konfidenta (2006, ed. M. Kučera). ■ ● ref. Básně: an. (J. Malý), Denice 1841, s. 380; K. Vinařický, ČCM 1841, s. 234; Miloslav (F. Doucha, dub.), Čes. včela 1841, s. 288; V. B. Nebeský, Květy 1841, příl. č. 2, s. 5 a pokr. → O literatuře (1953); an. (J. M. Hurban), Tatranka 1841, s. 97 ●; J. N. (Neruda): ref. Jaroslava, Obrazy života 1859, s. 277 → Literatura 1 (1957) + ref. Jen tři léta, Čas 4. 10. 1860 + (an.) Obrazy života 1860, s. 371 → Literatura 1 (1957); J. E. Sojka: K. S., in Naši mužové (1862–63); an.: ref. Věčný ženich, Kritická příloha k NL 1863, s. 5; an.: ref. Dějepis literatury československé..., Kritická příloha k NL 1864, s. 145; J. N. (Neruda): ref. Inzerát, NL 5. 6. 1866 → České divadlo 3 (1954); ● ref. insc. Tajné plány: J. N. (Neruda), NL 26. 8. 1866 → České divadlo 3 (1954); an., Politik 26. 8. 1866 ●; ● ref. insc. Černá růže: J. N. (Neruda), NL 16. 11. 1867 → České divadlo 3 (1954) + (=) Čes. Thalia 1867, s. 206; an., Politik 17. 11. 1867 ●; E. Meliš in Průvodce hudební a divadelní (1868, s. 62); an. ref. Oživené hroby, Květy 1870, příl. Ženské listy k č. 39, s. 16; ● ref. prem. Šašek Jiřího z Po-

děbrad: J. Neruda, NL 20. 1. 1870 → České divadlo 4 (1958); x, Čes. Thalia 1870, s. 18; V. G. (Guth), Pokrok 21. 1. 1870 ●; ● ref. insc. Kocour a kočka...: V. G. (Guth), Pokrok 24. 7. 1870, příl. k č. 198; J. N. (Neruda), NL 28. 7. 1870 → České divadlo 4 (1958); an., Světozor 1870, s. 248 ●; an. (J. Kalousek): Dopis z Prahy, Vaterland (Vídeň) 4. 2. 1870; an.: K. S. proti Vaterlandu, NL 15. a 16. 6. 1870; an. (V. Hálek): K. S., Květy 1871, s. 350; an., Ovace K. Sabinovi, NL 28. 12. 1871; an.: Pan K. S. stal se zrádcem národa..., NL 10. 8. 1872; an. (J. Skřejšovský): K. S., Dělnické noviny 17. 8. 1872; an.: ref. Bukovín, Dalibor 1874, s. 128 a pokr.; J. J. (Jireček): ref. Das Theater und Drama..., ČCM 1877, s. 663; L. Zápotocký: K. S., Budoucnost 1877, č. 21 → K srdci lidu (1954); ● nekrology (an.): NL 10. 11. 1877; Dělnické listy 16. 11. 1877 ●; -la. (E. Chvála): ref. Starý ženich, Politik 24. 10. 1883 + Osvěta 1884, s. 183; J. Arbes: K. S., Naše doba 2, 1894/95, s. 506 a pokr. → (upr.) Záhadné povahy (b. d., 1909); J. Karásek: Kletý básník, Nový kult 4, 1900/01, s. 17 → Renesancní touhy v umění (1926); A. Stašek: Jablonský a S., Zlatá Praha 19, 1901/02, s. 13 a 26; J. Karásek: K. S., Co měsíc dal 1, 1905/06, s. 53 a pokr.; J. Bradáč in Básnické spisy M. Z. Poláka 1 (1907, o S. zásazích do Polákova textu); A. Macek: K. S., Akademie 12, 1907/08, s. 297; Z. Nejedlý in K. S.: Prodaná nevěsta (1908) → Z české literatury a kultury (1973); F. X. Šalda: ref. Na poušti, Novina 3, 1908/09, s. 698 → KP 7 (1953); A. M. (Macek) in K. S.: Oživené hroby (1909); F. Sekanina in K. S.: Morana... (1909); M. Marten: Básně S., MR 1910/11, sv. 23, s. 437; M. Hýšek: Dva literární portréty. 2. K. S., LidN 6. 5. 1911; R. J. K. (Kronbauer): Tři epizody ze života K. S. a nové zprávy o něm, Máj 9, 1910/11, s. 105; J. Thon: K. S. o Máchovi, Lumír 1911, s. 178; A. Vyskočil: První žák Máchův, Přehled 10, 1911/12, s. 774; J. Vlček: Počátky novelistiky S., in Několik kapitol z dějin naší slovesnosti (1912); = První pragmatické dějiny literatury české, NL 14. 3. 1913; J. Thon in Vybrané spisy K. S. 3 (1916); Z. Nejedlý in K. S.: Braniboři v Čechách (1918) → Z české literatury a kultury (1973); M. Marten in K. S.: Lyrika (1920); J. Volf: S. účast při zamýšleném květnovém povstání roku 1849, Topičův sborník 8, 1920/21, s. 74; E. E. Kisch: K. S., Prager Tagblatt 16. 1. 1921; M. Hýšek: K. S. dramatik, Jevišťe 1921, s. 162; Z. Tobolka: Případ K. S., Sborník věnovaný dějinám dělnického hnutí a socialismu 1 (1921 s. 47); J. Volf: K případu S., tamtéž, sv. 3 (b. d., 1922); F. Krčma: Mácha a S., Lit. listy 1, 1923/24, s. 105; M. Hýšek: Případ Sabinův, Lumír 1925, s. 237 + Ještě případ Sabinův, tamtéž, s. 390; H. Traub: K. S., Tribuna 9. 11. 1927; M. Očadlík: K. S., libretista, Nár. a Stavovské divadlo 5, 1927/28, č. 12; J. Träger: S. – divadelní kritik, tamtéž, č. 13; Z. Nejedlý: Při radostném jubileu Prodané nevěsty..., RP 5. 6. 1927 → O literatuře (1953) + in K. S.: Duchovný komunismus (1928) → Z české literatury a kultury (1973); J. Máchal in K. S.: Blouznění (1931); J. Vozka: K. S. o vývoji společnosti k socialismu, Čes. mysl 1931,

s. 492; E. E. Kisch: Prodaný libretista Prodané nevěsty, in *Pražský pitaval* (1933); V. Štech: Historie národního zločinu, *Venkov* 2. 12. 1933; M. Očadlík: Neznámé operní libreto K. S., *Čes. slovo* 2. 8. 1936; V. Žáček: K případu K. S., *ČNM* 1936, s. 73; M. Hýsek in K. S.: *Vzpomínky* (1937); ● ref. *Vzpomínky*: K. P. (Polák), *PL* 30. 12. 1937; p- (V. Pekárek), *U* 3, 1937/38, s. 171; b. (V. Běhounek), *Dělnická osvěta* 1938, s. 103; Kp. (J. Knap), *Venkov* 15. 3. 1938; A. N. (Novák), *LidN* 7. 8. 1938; J. Mukařovský, *SaS* 1939, s. 58 ●; J. B. Čapek in *Duch české literatury předbřeznové a předmájové* (1938, s. 123); E. Bass in *Čtení o roce osmačtyřicátém* (1940); J. Fučík: O S. zradě, in K. S.: *Počátky českého divadla* (1940) → *Tri studie* (1947); ● ref. *Počátky českého divadla*: B. (E. Bass), *LidN* 28. 10. 1940; K. P. (Polák), *Nár. práce* 5. 11. 1940; A. M. Brousil, *Venkov* 20. 5. 1941; J. Kopecký, *KM* 1941, s. 128 ●; M. Novotný in K. S., B. Smetana: *Prodaná nevěsta* (1940); M. Kareš in K. S., M. Kareš: *Věčný ženich* (1941); J. Thon: *Zapomínaný román K. S., Čes. časopis filologický* 2, 1943/44, s. 165 + *Další knihopisný doplněk díla K. S., tamtéž*, s. 232 + *Nový román K. S., tamtéž* 3, 1944/45, s. 122 a 231; M. Szykowski in *Polská účast v českém národním obrození* 3 (1946, s. 192); J. Thon: *Neúspěch Jungmannova nástupce*, *Slovanská knihovna* 1947, s. 29 + in K. S.: *Rodinné listy* (1947); F. Střejček: *Podivný zrádce národa*, in *Naši bojovníci pérem* (1948); F. M. B. (Bartoš): *O autora nejstaršího novodobého čes. spisku o Husovi, Jihočeský sb. historický* 1948, s. 80; M. Očadlík: K. S., in *Smetanovi libretisté* (1948); M. Tučková, P. Hauser: *Knihopisné příspěvky k poznání K. S., LF* 1949, s. 35; J. Vozka in K. S.: *Sociální studie* (1950); M. Tučková: *Nově objevené dílo K. S., Slovesná věda* 1951, s. 67; Z. Culka in *Braniboři v Čechách* (1953); R. Grebeníčková in K. S.: *Synové světla* (1953); Z. K. Slabý in K. S.: *Oživené hroby* (1953); F. Vodička in K. S.: *O literatuře* (1953); R. Grebeníčková in *Čeští radikální demokraté o literatuře* (1954); F. Střejček: *Neznámý S., ČLit* 1954, s. 379; R. Grebeníčková in K. S.: *Jen tři léta* (1956); J. Vondráček in *Dějiny českého divadla 1. Doba obrozená 1771–1824* (1956); P. Pražák: *K libretu Prodané nevěsty*, *Divadlo* 1956, s. 989; J. Štěpánková: *Literární historik K. S., ČLit* 1957, s. 185; K. Kosík in *Česká radikální demokracie* (1958); O. Králík: *Máchovske rukopisy v Umělecké besedě, ČMM* 1958, s. 354; F. Vodička in *Cesty a cíle obrozené literatury* (1958, o R. Vesničaně, s. 270); A. Hostomská in K. S., V. Blodek: *V studni* (1959); H. Hrzalová: *Jak vznikl a uskutečňoval se ideál demokracie literatury kolem r. 1848, ČLit* 1959, s. 40; Z. Malý: K. S. a Ferd. Schirnding, *ČSPS* 1959, č. 2; J. Tax: *Černá růže K. S., AUC Praha. Philologica – Supplementum. Slavica Pragensia* 1, 1959, s. 237; M. Malý: *Vznik a význam díla, in K. S.: Braniboři v Čechách* (1961); O. Králík: *Herloš, Mácha a S., Pamiętnik słowiański* (Varšava, Vratislav) 1961, s. 13; R. Grebeníčková in *Teorie novodobého románu v kritickém díle V. G. Bělinského,*

Českosl. rusistika 1962, s. 1; O. Králík: *Polskie motta w utworach Máchy, Pamiętnik słowiański* (Varšava, Vratislav, Krakov) 1963, s. 83; J. Novotný: *Substantivní a adjektivní složeniny v jazyce S. díla, SPI Ústí n. Lab.* 1964, s. 43; ● O. Králík: *Dvě kapitoly o Máchově jazyku, SaS* 1964, s. 174 (k tomu B. Havránek: *K jazyku K. H. Máchy, SaS* 1964, s. 247); O. Králík: *Máchoův jazyk a obrozená čeština, SaS* 1966, s. 316; B. Havránek: *Ještě k poměru Máchova jazyka a obrozené češtiny, SaS* 1966, s. 326 ●; G. Černušák, Z. Nováček, B. Štědroň in *Československý hudební slovník osob a institucí* 2 (1965); V. Čermáková: *S. na Kladně, Svoboda* 7. 3. 1965; J. Novotný: *Využití specifických typů souvětných konstrukcí souřadných v jazyce S., SPF Ústí n. Lab., i. bohemicistika*, 1966, s. 67 + *Spojovací prostředky souvětné parataxe v jazyce K. S., tamtéž*, 1967, s. 63; O. Králík in *sb. Realita slova Máchova* (1967); J. Novotný: *Podíl K. S. na utváření nové spisovné češtiny, SaS* 1969, s. 23; ● O. Králík: *Mácha, mystika a mystifikace, sb. Demystifikovat Máchu* (1969), k tomu polemika: K. Dvořák, R. Skřelec: *Máchovy Anmerkungen – S. apokryf?*, *ČLit* 1970, s. 489; P. Vašák: *Máchovy a S. texty, ČLit* 1972, s. 554 ●; J. Jiránek: *Vztah hudby a slova ve Smetanově Prodané nevěstě, Hudební věda* 1971, s. 19; L. Páleníček: *S. tragédie, Práce* 5. 1. 1974; A. Stich: *S. – Němcová – Havlíček, Stylistické studie* 3 (Ústav pro jazyk český ČSAV 1976); J. Janáčková in K. S.: *Oživené hroby* (1977) → *Stoletou alejí* (1985); K. Krejčí: *Fenetický žánr v české literatuře, in K. S.: Hrobník* (1977); J. Hájek: *Průkopník realismu K. S., in Boje o realismus* (1979); J. Jiránek: *S. libreto ke Smetanově první opeře (Braniboři v Čechách), ČLit* 1979, s. 206; V. Osvald: *K. S., novinář české radikální demokracie, Sešity novináře* 1979, s. 123; A. Stich in M. Z. Polák: *Cesta do Itálie* (1979); P. Vašák in *Metody určování autorství* (1980); M. Ottlová, M. Pospíšil: *K problematice české historické opery. Braniboři v Čechách a Templáři na Moravě, Hudební rozhledy* 1981, s. 169 → *Bedřich Smetana a jeho doba* (1997, s. 46); R. Pytlík: *Sociální román český a evropský, in Česká literatura v evropském kontextu* (1982); J. Zúmr: *S. pokus o filozofii kultury, sb. Mírko Novák – filozof a estetik* (1982); L. Šíp in *Česká opera a její tvůrce* (1983); J. Poláček: *O S. zradě, sb. Živý odkaz Julia Fučíka* (1983); R. Parolek: *Na okraj S. překladu Kozlovova Mnicha, Českosl. rusistika* 1984, s. 201; B. Zmek: *Neznámý dokument o K. S., S. Haló sobotou* 1984 (podzim), s. 9; R. Grebeníčková: *Středočeské lokality v povídkách spisovatelů před rokem 1848, Muzeum a současnost* 1985, s. 131 → *Literatura a fiktivní světy* (1995); J. Janáčková, A. Macurová: *Prostor v díle, dílo v prostoru (Oživené hroby K. S.), AUC Praha. Philologica 4–5, 1982. Slavica Pragensia* 25, 1985, s. 207; V. Macura: *Oživené hroby, ČLit* 1983, s. 481 → *sb. Rozumět literatuře* (1986) a *Český sen* (1998); I. Slavík: *A přece jen básník?, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze* 1986, s. 15 + *S. a Turinský, Listy starohradské kroniky* 1986, s. 38, obojí → *Tváře za*

zrcadlem (1996); D. Vašíčková: K. S., Rossica Olomoucensia za rok 1887, sv. 26 (1988, s. 109); K. Horálek: K populární próze K. S., in Studie o populární literatuře českého obrození (1990); J. Kafka: Vesnická tematika v díle K. S., AUP Olomouc. Philologica 10. Čes. jazyk a literatura 9, 1990 (v tiráži 1991), s. 163; J. Fryčer: K. S. a frenetická próza, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1991, č. 40; Z. Hrbata: Česká vesnice a „zuvřivý“ romantismus (Hrobník), ČLit 1992, s. 367 → Romantismus a Čechy (1999); A. Stich: Jazykový program a ideál K. S., SaS 1994, s. 241; J. Fryčer: Le roman tchèque au milieu du 19e siècle, Litteraria humanitas. Západ – Východ. Genologické studie 3 (MU Brno 1995, s. 46); E. Kantůrková: Příspěvek k S. obranám, in Valivý čas proměn (1995); J. Polák: Kdo je autorem recenze Máchova Máje v časopise Unsere Planet 1836?, Právo 2. 4. 1998, příl. Salon; A. Stich: Havlíček kontra S. v letech 1848–1849 a v pozdější tradici, sb. Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu (1998); J. Hanzal: S. a Havlíček, zvláště v letech 1848–1849, sb. Scientia nobilitat (1999); L. Kosová: Patero divadelních rolí agenta Romana (K portrétu K. S.), Divadelní revue 2000, s. 7; I. Mel'nyčenko in „Daleka puť moja, ta marnyj poklyk –“ (2003); P. Kovařík in Literární mýty, záhady a aféry (2003); P. Mareš in „Also: nazar!“ Aspekty textové víceznačnosti (2003); J. Pernes in České průšvihy (2004); P. Kosatík: Ubohý snivec. K. S. (1813–1877), Týden 2004, č. 3; M. Charypar: Dvakrát k problematice autorství u K. S., Slovo a smysl 2004, č. 1; J. Štaif in Obezřetná elita (2005); J. Pokorný in sb. Záhady českých dějin (2005); P. Kovařík in Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry 2 (2005).

lk

Ivan Sabinov

* 21. 2. 1911 *Rajhrad* u Brna

† 1. 12. 1969 *Brno*

Autor pateticky obžalobné sociální lyriky navazující na verše P. Bezruče i J. Wolkra, posléze též vlastenecy laděných básní.

VI. jm. Arnošt Brázdil. – Po maturitě 1930 pracoval jako úředník Okresní správy spojů v Letovicích, od 1964 jako pokladník těžce organizace pro okres Brno-venkov. Po únoru 1948 byl vyloučen ze Syndikátu čes. spisovatelů. Odhalení zpronevěry vysoké finanční částky bylo nejspíše hlavní příčinou jeho pokusu o sebevraždu, i když se přitom objevily i náznaky politické motivace činu v důsledku politické perzekuce na začátku nástupu tzv. normalizace.

Postřelil se přitom tak těžce, že zanedlouho v nemocnici zemřel.

Do literárního dění S. vstoupil patetickými, sentimentálně laděnými sociálními verši ovlivněnými jednak tvorbou P. Bezruče, jednak J. Wolkra. Protesty proti bídě, nezaměstnanosti a sociální nespravedlnosti spolu s proklamovanou touhou po pomstě spojoval se silným osobním akcentem vyjadřujícím životní únavu a očekávání smrti (*Těžké úsměvy, Za hlasem srdce*). Melancholie zaznívá i v žalozpěvu nad tragédií dětí v rozvodněné Dyji při školním výletu (*Rakvice*). Se silicím nacistickým ohrožením republiky se v S. verších ozývaly obavy o osud země i strach z války. Proklamace vlasteneckého cítění (např. apostrofy T. G. Masaryka) i oslavy dělníkovy a rolníkovy práce provázela osobní vyznání s převažujícím steskem, někdy i intimně milostně motivovaným, a jako i dříve trpěly popisností a teozovitostí (*Má země – má lásko!, Stesk bezejmenných...*). Válečné i poválečné epické skladby mají příležitostný ráz, přinášejí bez výraznějšího vzepětí tvůrčího úsilí citová vyznání víry v životnost národa (*Bílý květ*) i apoteózu „pokračovatele tatíčka“ E. Beneše (*Cestou let...*).

PSEUDONYM: Míla Dobinský. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cvrček (Brno 1932); Niva (1935); sb. Pozdrav jižní Moravy Petru Bezručovi (1937). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Těžké úsměvy* (BB 1935); *Rakvice* (B 1936); *Za hlasem srdce* (BB 1936); *List JUDr. Františku Soukupovi, předsedovi senátu Národního shromáždění k 65tce* (1936); *Trosečník* (B 1939, bibliof.); *Ztracený máj* (BB 1940); *Má země – má lásko!* (BB 1940); *Památce Jiřího Mahena* (B 1940); *Bílý květ* (B 1940); *Pro tebe, otčino!* (BB 1945); *Cestou let...* (B 1945); *My jdeme...* (B b. d., 1947); *Stesk bezejmenných...* (B b. d., 1948). ■

LITERATURA: ● ref. *Těžké úsměvy*: adv. (Ad. Veselý), *Elán* 5, 1934/35, č. 9; aš. (A. Šrámek), *Kolo* 1935, s. 79; B. Slavík, *LidN* 2. 12. 1935 ●; P.T. (Toman): ref. *Za hlasem srdce*, *Venkov* 20. 5. 1937 + ref. *Ztracený máj*, *Venkov* 3. 8. 1940; ● ref. *Má země – má lásko!*: Z. (J. Zatloukal), *Kolo* 1940, s. 349; K. P. (Polák), *Nár. práce* 27. 10. 1940 ●; J. Z. (Zatloukal): ref. *Bílý květ*, *Kolo* 1941, s. 35; rs.: ref. *Cestou let...*, *Slovo národa* 17. 1. 1946; ● k úmrtí: an., *Rovnost* 4. 12. 1969; (vit), tamtéž 5. 1. 1970 ●; M. Bauer in *Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století* (2003).

mz, zp

Otakar Sadovský

* 2. 1. 1859 Brno

† 14. 6. 1895 Ivančice

Básník vycházející z lumírovské a ručovské poetiky; autor a vydavatel učebnic a pedagogických příruček.

Psán též Sádovský. – Syn úředníka. Po obecné škole v rodišti a hlavní škole ve Slavkově absolvoval čtyři třídy českého gymnázia v Brně a 1874–78 brněnský učitelský ústav. Jako učitel působil v Kuřimi, Vyškově, Přerově a Ivančicích. Verše začal publikovat v moravských časopisech, překlady z němčiny a polštiny v brněnské Besedě, pedagogická pojednání ve výročních zprávách škol, na nichž působil, cizí popularizační a beletristické práce v Knihovně učitelské, kterou 1886 založil a vydával vlastním nákladem v Ivančicích. – Bratr Zdeněk (Zdeněk J.) S. (* 9. 10. 1862 Brno, † 20. 6. 1928 Brno), pedagog, autor prací pro děti, který se zabýval též brněnskou historií, uspořádal i antologii Dějiny naší vlasti v básních (1896, obs. i básně O. S.).

Epická část souboru *Básně* představila převážně historické příběhy, tematicky však nepůvodní a dějově málo motivované, v lyrice pak převažuje tradiční tematika přírodní i milostná bez projevů výraznější básnické individuality. V epické skladbě *Studánka podzemního krále* S. zpracoval pohádkové motivy o králi Kojatovi. Psal též oslavné básně k jubileím císaře Františka Josefa I. a jeho rodiny; časopisecky tiskl příležitostně i prózy a překlady poezie (M. Baľucký aj.).

PSEUDONYM: Karel Možný. ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda (Brno 1875); Koleda (1876–80); Květy (1880); Lit. listy (1881); Nár. listy (1880); Naší mládeži (1878–86); alm. Nitra (Turč. Sv. Martin 1877); Obzor (Brno); Osvěta (1880–82); Světozor (1877–78); Učitelské listy (Brno); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1882–87); Výr. školní zprávy obecné a měšťanské školy v Ivančicích (1886–95); Výr. školní zprávy obecné školy v Přerově (1877–87); alm. Zora (1878); – posmrtně: ant. Dějiny naší vlasti v básních (Ivančice 1896); ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Básně (1880); Studánka podzemního krále (B pro ml., 1882); Mikuláš Zrinský (D b. d., 1890, an.). – *Ostatní práce*: O pěstování citů vlasteneckých ve škole národní (1880); O krasocitu a jeho pěstování ve škole obecné (1886); Podrobná osnova učebná měšťanských škol (1884); Základové zeměpisu matematického pro učitele a čekatele učitelství (1885); Malý gratulant (1886); Vyučování dějepisu na škole obecné (1887); Výlet pana Broučka do škol 21. století (1892); Podrobné osnovy učiva

mluvnického pro školy obecné (1893); Amor jako tajemník lásky a český galanthomme (1902). ■ REDIGOVAL *knížnici*: Knihovna učitelská (1886–95). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Schematismus škol obecných a měšťanských jakož školních úřadů a učitelských ústavů na Moravě (1886); Slohová cvičení na osmitřídní škole obecné a měšťanské (b. d., 1886); Pravopisná cvičení (1887); Vzorové příklady pravopisné (1895). ■

LITERATURA: ● ref. Básně: F. Schulz, Osvěta 1880, s. 788; B. Čermák, Čes. včela 1880, s. 159; J. Funtíček, Koleda 1880, s. 255; J. Hc. (Hudec), Urbánkův věstník bibliografický 1880, s. 125 ●; F. Schulz: ref. Studánka podzemního krále, Osvěta 1882, s. 174; V. Kryšpín in *Obraz činnosti literární učitelstva českoslovanského za posledních 100 let* (1885, s. 225); ● nekrology: an., Beseda učitelská 1895, s. 374; an., Mor. orlice 15. 6. 1895 ●.

mz, zp

Zdeněk Sadovský viz in Otakar Sadovský

Emanuel Kliment Sahánek

* 24. 10. 1827 Němčice (N. nad Hanou)

† 2. 12. 1894 Dobroměřice (Dobromilice)
u Kojetína

Autor povídek a drobných próz z moravského vesnického života a didaktických veršů pro mládež.

Psán i Emanuel (Emanuel Klement) S. – Studoval na piaristickém gymnáziu v Kroměříži a na učitelském ústavu v Olomouci, učitelské povolání začínal 1857 v Mírově u Olomouce. Od 1862 působil jako městský učitel v Příboře, od 1875 jako nadučitel v Brušperku u Frýdku-Místku, od 1877 jako řídící učitel a ředitel kůru v Nezamyslicích u Kojetína. Za doby působení v Příboře vedl v České besedě pěvecký sbor a do jeho repertoáru rovněž skladatelsky přispíval, 1862 spoluzaložil příborskou Občanskou besedu a byl předsedou učitelské jednoty Komenský.

Debutoval v kalendáři Moravan povídkou *Vesnický pastýř*. Také další krátké prózy jsou umístěny na venkov a přinášejí všední příběhy z běžného života moravské vesnice, především na téma lásky a manželského svazku. Didaktická intence se projevuje v prózách ze školského prostředí, které S. na pokračování otiskoval v Pěstounu moravském a v Opavském besedníku pod názvem *Obrázky ze života učitelského*. Básnická sbírka *Kytička z jarých květů*

tů je věnována dětem a zpracovává opět téma obětavé lásky; zároveň se v ní objevují i realističtější motivy z venkovské školy, mlýna, myslivny a také dobové politické narážky, dětské modlitby i nabádavé průpovědky. Do druhé sbírky *Jaré květy* (zčásti opakující obsah prvotiny) S. zařadil i lidové popěvky, vánoční koledy a další folklorní žánry; v původních básních vlastenecky nebo nábožensky laděných, lyrických i epických pak opět převažuje didaktický zřetel, jenž způsobuje, že nedosahují úrovně veršů inspirovaných lidovou tvorbou. V próze *Myslivna pod Radhoštěm* se dramatický příběh zajetí malého chlapce vojáky příznačně prolíná s mravoučnými bajkami, koledami i s jejich notovými záznamy a návody na zhotovení drobných hraček.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Karel Skála, Kliment Němčický; Em. S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Hlasy z Hané (Prostějov); Hvězda (Olomouc); Jubilejní almanach českého učitelstva na Moravě a ve Slezsku na Svato Metodějský rok 1885; Komenský; Květy (1867); kal. Moravan (Olomouc 1860, P Vesnický pastýř); Mor. orlice (Brno); Národ a škola (Vel. Meziříčí); Našinec (Olomouc 1872, P Poslední láska); Opavský besedník; Opavský týdeník; Pěstoun moravský, pokr. Pěstoun (Brno, Litoměř 1862–66; 1863 P Učitel a jeho milénka, 1864 P Kamarádi); Posel z Budče; Pozor (Olomouc); Slavnostní almanach učitelství (Brno 1863); Škola a život, příl. Štěpnice; Učitelství listy (Brno); Velehrad (Kroměříž); alm. Zora (Olomouc 1861, vzpomínky Strasti a slasti života učitelského). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pro ml.): Kytíčka z jarých květů (BB 1865); Jaré květy (BB 1866); Myslivna pod Radhoštěm (P 1882). ■

LITERATURA: V. Kryšpín in *Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let* (1885); an.: nekrolog, Lit. listy 16, 1894/95, s. 77; F. V. Autrata in *Přehled písemnictví českého na Moravě* (1898, s. 33); M. Hýsek in *Literární Morava v letech 1849–1885* (1911, s. 154); an. in sb. *Kravaňsko 2* (1932, s. 54); L. Soldán: *Učitel a spisovatel E. K. S., Štafeta* 1985, č. 2, s. 87.

mz, zp

Jiří Sahula

* 29. 3. 1874 *Skuteč*

† 29. 2. 1956 *Skuteč*

Prozaik a církevní historik; v prozaických pracích pro dospělá i mládež a v historických pojednáních se zabýval především husitstvím a reformací z hlediska dějin katolické církve; též autor kazatelské a apologetické literatury, publicista.

Základní školu vychodil 1887 v rodišti, gymnázium vystudoval ve Vysokém Mýtě (mat. 1895), bohosloví v biskupském semináři v Hradci Králové. Po vysvěcení (1899) krátce působil jako kaplan, nejprve v Proseči u Vysokého Mýta a od konce 1899 do léta 1900 v Rychmburku. Na žádost konzistoře pak přesídlil do Hradce Králové, kde pracoval jako úředník v Tiskovém družstvu (Biskupská knihtiskárna) a současně 1900–22 učil náboženství na různých královéhradeckých školách a v biskupském semináři církevní zpěv (od 1908 jako docent). Byl dobrým organizátorem i řečníkem a činně se účastnil spolkového života (předsednictvo Jednoty katolických tovaryšů, členství v Bohoslovecké literární a řečnické jednotě, čestný člen Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva pro vzájemnou pomoc a podporu, 1911–22 člen výboru záložny Eliška, kterou spoluzakládal); těsně spolupracoval s katolickým tiskem, zejména regionálním; 1902–22 působil jako ředitel tiskového podniku Obnova. V rámci královéhradecké diecéze rovněž vykonával správní funkce (biskupský notář, konzistorní rada). Od 1918 byl členem olomouckého sdružení katolických umělců Družina literární a umělecká, 1922–39 působil jako zámeký kaplan a jako archivář v Cholticích u Přelouče. Po odchodu do důchodu žil v rodišti.

V počátečním období své literární činnosti psal S. humorné povídky s mravoučným výchovným posláním v duchu katolického náboženství (*Slunné chvílky*, *Rozmarné příhody*, *Veselé chvíle*), v nichž rozvíjel epizody ze života příslušníků různých společenských vrstev (studenti, učitelé, úředníci, řemeslníci, sedláci apod.) a charakterizoval zejména venkovské a maloměstské prostředí východních Čech. Společenský život v podhorském městečku rovněž zobrazil v románu *Dvojí proudy* (triviální příběh nástrahám vystavené lásky maloměstské dívky). Postupně svůj mravoučný zřetel z humoresek pro dospělé (*Laškovně jiskry*, *Světlušky*) začal přenášet do literatury pro mládež, povídky (*Past na chytráky a jiné povídky*) i pohádky (*Pohádky*, *V kouzelné říši*). Mládeži pak adresoval většinu své beletrie (včetně veršů publikovaných pouze časopisecky, zejména v *Andělu strážném*), hlavně historické povídky, v nichž akcentoval morální složky křesťanské víry a zdůrazňoval význam katolické církve v českých dějinách (*Vojtěch Habr*,

Modly a kříž, Tajná vina, Drahomířino pokání aj.). Obranou hodnot katolické věrouky se rovněž vyznačují S. historické romány pro dospělé. V rozsáhlé panoramatické fresce *Husitský tribun* ztvárnil prostřednictvím značného množství historických postav revoluční počátky husitského hnutí a charismatické působení Jana Želivského, v románu *Za soumraku Tábora* se naopak soustředil na bratrovražedný zápas mezi husitskými radikály a konzervativci, který byl ukončen na lipanském bojišti. – Při psaní historických próz převážně vycházel z vlastního rozsáhlého studia dějin české katolické církve v období raného a vrcholného středověku. Jako náboženský historik vydal několik desítek pojednání věnovaných především otázkám husitského hnutí a české reformace, v nichž se většinou opíral o výsledky pozitivistické vědy (J. Bidlo, V. Novotný, F. Palacký, J. Pekař, J. Šusta aj.), v hodnocení komplikovaných dějinných souvztažností se však vždy nedokázal oprostit od zjednodušujících klerikálních hledisek. Současně napsal i několik kazatelských pojednání (převážně publikovaných časopisecky) a množství apologetických spisů; časopisecky hojně tiskl také články z etnografie, botaniky a z kulturních dějin východočeského kraje.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Václav Luština; J. Sa, J. S-a. ■ **PRÍSPĚVKY in:** Almanach 1878–1898 (Hradec Král. 1898); Anděl strážný (Brno 1904–21); Archa (Olomouc 1940); Hlas (St. Louis, USA); Hlídka (Brno 1935); Muzeum (Hradec Král.); Nový národ; Obnova (Hradec Král. 1901–22); Obzor (Brno 1902–04); Ochrana (Znojmo 1909); Práce (Hradec Král. 1906–12); Rajska zahrádka (1935–41); Růže dominikánská (1900–03); Svatý Vojtěch (1909); Štít (Hradec Král. 1909–34); Test (1928–41); Vlast (od 1917). ■ **KNIZNĚ.** *Beletrie:* Druhá kletba (D 1899); Balada ze dřevníku (B 1899); Slunné chvílky (PP b. d., 1905); Rozmarné příhody 1–3 (PP, 1. 1906, 2. 1908, 3. 1911); Veselé chvíle (PP 1911); Vojtěch Habr (P pro ml., 1912); Dvojí proudy (R 1916); Ve víru válečných běsů (PP pro ml., 1919); Spolkový besedník 1, 2 (b. d., 1922, 1924); Laškovně jiskry (PP 1921); Modly a kříž (PP pro ml., 1924); Světlušky (PP b. d., 1926); Tajná vina (P pro ml., 1926); Pohádky (1928); Drahomířino pokání (P pro ml., 1929); Past na chytráky a jiné povídky (pro ml., 1934); Husitský tribun 1–3 (R 1935); V kouzelné říši (P pro ml., 1935); Hravé vlnky (R 1935); Otok Abner (P pro ml., 1936); Za soumraku Tábora (R 1939); Dům Lazarův (R 1939). – *Ostatní práce* (zejména náboženskohistorická a apologetická pojednání): Kompaktáta (1898, na obálce 1899); Ovoce husitismu (1899);

Význam a důsledky husitství 1, 2 (1900); Primát a neomylnost Říma (1900); Husitství a protestantství (1900); Husitství a svoboda (1901); Po oslavách Husových 1, 2 (1901); Pokrok v době Karla IV. a v době husitské (1902); Pryč s dogmaty! (1902); Svobodomyšlný Hus 1, 2 (1902); Víra jako víra (1902); Z husitství do protestantismu 1–7 (1903–15); České náboženství (1903); Důležitost pravého náboženství (1903); Husité jindy a nyní (1903); Česká konfese (1904); Karel IV. jako křesťan a vlastenec (1905; část 1909 s tit. Karel IV., Otec vlasti); Jest náboženství věcí soukromou? (1911); Arnošt z Pardubic (1913); Husitská víra (1913); Husitská šlechta (1914); Doba předhusitská a husitská (1914); Husitské ženy (1915); Sociální postavení kněžstva v době husitské (b. d., 1915); Vzdělání kněžstva v době předhusitské a husitské (1915); Český obchod v době předhusitské a husitské (1916); Jan ze Želiva (1916); Blouznivství a pověry věku husitského (1916); Novohusité o době husitské (1917); Vzájemný poměr českých konfesí (1918); Pokusy o církev národní (1919); Staročeská církev národní (1919); Církevní snahy Husovy (1920); Sváry českých sektářů (1921); Krutosti habsburské a protestantské (1921); Svatý Vojtěch a jeho doba (1921); Husitské soudy a ortely (1922); Církevní úkoly staročeských škol nekatolických (1923); Časové polemiky a poznámky (1923); První příkopníci luterství v Čechách (1924); Sektářské vědomosti o Husovi (1924); Význam Žižkova díla 1, 2 (1924); Mravní a osvětový význam odpuště v středověku (1925); Promluvy historicko-apologetické (b. d., 1927); Obraz doby svatováclavské 1–3 (1929); Rozmach českého živilu a práv českého jazyka ve 14. století (1932); Sekty v Čechách a vlastenectví (1932); Bitva u Lipan, její příčiny a průběh (1934); Dějiny naší vlasti slovem i obrazem 1 (1934); Ondřej, biskup pražský (1935); Reforma hudebního písma (1936); Válečný triumf plzeňského katolictva (1937); Jan IV. z Dražic, biskup pražský (1939); Význam Balbínova díla (1939); Povaha židovstva (1942); Světový význam Kristova narození (1942); Zednáři v boji proti křesťanství (1943). ■ **REDIGOVAL časopis:** Štít (1918–22, 1925–34). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Nový Husův list (1901, šifra J. S-a). ■

LITERATURA: T. Škrdl: ref. Z husitství do protestantismu, Vlast 19, 1902/03, s. 950 + ref. Karel IV. jako křesťan a vlastenec, Vlast 22, 1905/06, s. 809; Lmn: ref. Rozmarné příhody, Nový obzor 1912, s. 90; J. Prokeš: ref. Doba předhusitská a husitská, Čes. věd. 2, 1915/18, s. 189; M. (E. Masák): ref. Obraz doby svatováclavské, Archa 1929, s. 279; T. J. Jiroušek: J. S., Vlast 50, 1934/35, s. 16; ● ref. Husitský tribun: j-r (J. Šnobl), Čes. osvěta 32, 1935/36, s. 298; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 30. 1. 1936; st- (J. Strnadel), Čin 1936, s. 157; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 602 ●; an.: J. S., alm. Poselství (1938); ● ref. Za soumraku Tábora: J. M. Svoboda, Archa 1939, s. 278; Sk., LitN 1939, s. 224; Rfš. (R. F. Šimek), Zvon 40, 1939/40, s. 222 ●; F. Nt.: 70 let spisovatele J. S., Lid. listy 29. 3.

1944; an.: zpráva o úmrtí, LD 1. 3. 1956; J. A. Kučera: J. S., Chrudimské vlastivědné listy 1994, č. 3; J. Kotyk: k 40. výr. úmrtí, Zprávy Klubu přátel Pardubicka 1996, č. 1–2; J. Brabec in Antisemitská literatura v době nacistické okupace, Revolver revue 2002, č. 50.

pš

Jan Sajíc

* 31. 12. 1894 *Veselí nad Lužnicí*

† 9. 11. 1951 *Praha*

Divadelní kritik a historik, překladatel dobrodružných, společenských a milostných románů a povídek z francouzštiny, němčiny a polštiny, upravovatel a editor starších divadelních her.

Vyrůstal v rodině učitele. Základní školu absolvoval v rodišti, gymnázium v Písku. 1912–17 studoval na pražské filoz. fakultě češtinu a moderní filologii (doktorát 1920 prací *Balady Antonína Sovy ve vývoji české baladistiky*). Od počátku 20. let až do smrti pracoval jako knihovník a odborný pracovník Národní (Univerzitní) knihovny v Praze, od 1932 v hodnosti vrchního komisaře. – Od gymnaziálních let se intenzivně věnoval ochotnickému divadlu, v Praze působil dlouhodobě v ochotnickém spolku na Strahově. Počátkem 20. let se začal věnovat divadelní publicistice, 1923–45 byl stálým divadelním kritikem deníku lidové strany Lidové listy, po válce vystupoval v Lidové demokracii. 1929–36 působil jako člen poroty pro udělování státních cen za umění dramatické, herecké a režisérské; v první polovině 30. let zasedal ve smírčí komisi pro řešení autorských sporů mezi dramatickými spisovateli, od 1937 vykonával funkci jednatele Dramatického svazu. Věnoval se též přednáškové činnosti, od konce 30. let psal pojednání o českých dramatických autorech pro pražský rozhlas, s nímž ve 40. letech rovněž spolupracoval jako překladatel her upravovaných pro rozhlasové provedení.

S. vstoupil do literatury verši (1916 v Moderní revui), náladová poezie uveřejňovaná jen příležitostně časopisecky však tvořila okrajovou složku jeho tvorby. Knižně debutoval jako překladatel prózy, soustředěný vesměs na nenáročná, čtenářsky přitažlivá díla zejména francouzských (A. Dumas, Ch. Foley, H. Gréville, Gyp, G. Ohnet, H. de Régnier, É. Rod, M. Tinayre, A. Theuriet) nebo v menší míře

polských (H. Mniszkówna, E. Orzeszkowa, M. Rodziewiczówna) autorů a autorek dobrodružné, milostné a psychologicko-sociální literatury druhé poloviny 19. století. Kromě své knižní překladové tvorby také poměrně hojně uveřejňoval na konci 20. let, zejména v čas. Ženský svět, překlady z tvorby francouzských (L. D. Mardrusová, H. Charassanová, C. de la Rocheantín), německých (M. Eichomová, H. Sauerová) a polských (H. Filochowska, M. Pawlikowska-Jasnorzewska, Z. Nałkowska) spisovatelek. V časopisech a odborných sbornících zůstaly rovněž uloženy S. stati o české dramatické a o divadle, v nichž se nejčastěji zabýval jubilejními portréty nebo hodnocením odkazu díla K. H. Hilara, J. Hilberta, V. K. Klicpery, L. Stroupežnického, F. X. Svobody, J. Vrchlického. Jako divadelní kritik S. vyjadřoval převážně rezervovaný postoj k avantgardním výbojům českého divadla 20. a 30. let; častěji obhajoval tradiční realismus vlasteneckého zaměření, představovaný dramatickou tvorbou 19. a počátku 20. století. Několik významných her z 19. století upravil pro edici Dobré divadlo. Svou literární tvorbu uzavřel knihou *Pokladnice věků*, v níž populární formou zpracoval přehledné dějiny pražského Klementina a dějiny Univerzitní knihovny v období od 14. až do poloviny 20. století.

ŠIFRY: sjc., -sje-, Sjc. ■ PŘÍSPĚVKY in: Archa (Olomouc 1929); Časopis pro moderní filologii a literatury (1918); Čes. osvěta (1930–32; 1930 stať Dramatické dílo F. X. Svobody, 1932 Dramatický svět Jaroslava Vrchlického); sb. České umění dramatické 1 (1941, stati Prokop Sedivý, František Turinský, Simeon Karel Macháček, Josef Kajetán Tyl, Josef Stolba, František Xaver Svoboda, Božena Víková Kunětická, Václav Štech); sb. Jubilejní ročenka Kruhu sólistů (1942); sb. K. H. Hilar. Čtvrt století české činohry (1936, Knižní práce K. H. Hilara); Lid. demokracie (od 1945); Lid. listy (1923–45); Lumír (1936); sb. Moderní česká scéna (1938); Moderní revue (1916–20); Naše doba (1920); sb. Nové české divadlo 1928–1929, ... 1930–1932 (1929 O českém dramatu v svatováclavském, 1930 Kritika v diaskopu); sb. Od Klicpery k Stroupežnickému (1942, Otec novověké Thalie české); Osvěta (1919–21); Panoráma (1934, 1936); Pramen (1920–22); Rozpravy Aventina (1929–30); Slavische Rundschau (1931–38); Topičův sborník (1919); sb. Z řeči biskupa Dr. Antonína Podlahy 2 (1934); Ženský svět (1926–30). ■ KNIŽNĚ. *Práce divadelní a knihovnické*: V prvních letech divadelního mládí (1936, o K. H. Hilarově); *Pokladnice věků* (1948). – *Úpravy*: J. K. Tyl: Drahomíra a její synové (1924); V. A. Svoboda: Karel Škréta, malíř

(1925); J. N. Štěpánek: Pivovar v Sojkově (1925). – *Překlady*: E. Orzeszkowa: Světlo v sutinách, Bratři (1916); L. Dostojevskaja: Dostojevskij, jak jej líčí jeho dcera (1920); M. Rodziewiczówna: Vřes (1920); G. Ohnet: Poslední láska (1920) + Hvězda (1921) + Zámek Bolesti (1923); Gyp: Slečna Barvínek (1920) + Nejlepší přítelkyně (1925); A. Dumas ml.: Ilka a jiné povídky (1921); H. Gréville: Soňa (1921); A. Dumas st.: Pařížští mohykáni 1–9 (1923–24); Ch. Foley: Dvě ženy (1925); H. de Régnier: Přelétavá kouzla (1926); A. Theuriot: Les v květu (1926); M. Tinayre: Bouřlivák (1926); H. Mniskówna: Malomocná 1–4 (1926–27) + Dědictví 2–4 (1929) + Pastorkyně 1, 2 (1938); E. Raupach: Mlynář a jeho dítě (b. d., 1928); É. Rod: Bílé skály (1929); P. Keller: Hagařin syn (1931); an.: Svatý Norbert (1940). ■ REDIGOVAL *časopis*: Ochotnické divadlo (1932); *sborník*: Výtvarné práce na jevišti Národního divadla 1881–1941 (1941). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. Rajman: Sedlské námluvy, Vyhrané panství (1927); J. Hilbert: Duch dramatiky (1941, s M. Ruttem). ■

LITERATURA: M. (E. Masák): ref. překl. M. Tinayre + ref. překl. H. de Régnier, *Archa* 1926, s. 392; F. H.: ref. překl. A. Theuriot: *Čes. osvěta* 23, 1926/27, s. 84; Ot. F. (Fischer): J. S. ... (o divad. kritikách), *LidN* 19. 3. 1930; ● ref. sb. K. H. Hilar: J. Träger, *LUK* 1937, s. 117; F. Götz, *Panoráma* 1937, s. 6 ●; J. Honzl: ref. výbor J. Hilbert: *Duch dramatiky*, *SaS* 1942, s. 136; ● nekrology: bs (B. Slavík), *LD* 11. 11. 1951; V. Z. (V. Závada), *LidN* 14. 11. 1951 ●.

pš

Salíčka

18. století

Lidová fraška.

Byla provozována jako obchůzková hra v masopustu, jiná varianta jako součást masopustního průvodu na Kolínsku. E. F. Burian ji zařadil do První lidové svity (1938).

Krátká veršovaná fraška o záletné ženě: manžel (sedlák) ji přistihne s milencem („frejřem“) a ten ho zabije. Hříčka obměňuje interludium Polapená nevěra, odehrávající se v měšťanském prostředí.

EDICE (in): *ČL* 1893, s. 70 (ed. L. Nágl); *ČL* 1904, s. 186 (ed. P. Guth); P. Bogatyrev: *Lidové divadlo české a slovenské* (1940); Č. Zíbrt: *Veselé chvíle v životě lidu českého* (1950; v 1. vyd., sv. 2, 1910 neotištěno); ant. *Lidové drama pobělohorské* (1951, ed. J. Hrabák). ■

LITERATURA: P. Bogatyrev in *Lidové divadlo české a slovenské* (1940); J. Hrabák in ant. *Lidové*

drama pobělohorské (1951); M. Kopecký: *K využití starší literatury v lidových svitách* E. F. Buriana, *SPFF Brno*, ř. D – lit. vědná, 1965, č. 12, s. 49; L. Sochorová: *Renesanční interludium o nevěrné ženě a lidová tradice z Kolínska*, *Práce muzea v Kolíně* 3, 1984, s. 105 + K původu lidové masopustní frašky zvané S., *ČLit* 1986, s. 253 + *Renesanční interludium o nevěrné ženě a lidová tradice Kolínska* (2), *Práce muzea v Kolíně* 4, 1987, s. 125.

jk

Helena Salichová

* 25. 4. 1895 *Kyjovice u Opavy*† 2. 7. 1975 *Ostrava*

Národopisná sběratelka, prozaička a malířka spjatá svým dílem s rodným Slezskem.

Provd. Hállová; 1947 úřed. změna jména na rodné jm. Salichová. – Vyrůstala v rodině řídicího učitele. V Opavě vychodila německou měšťanku, další vzdělání získala v dominikánském klášteře v Klimkovicích. Působila jako učitelka dívčích ručních prací na venkovských školách ve Slezsku, od 1914 jako literní učitelka ve škole svého otce v Kyjovicích. Od 1919 studovala v Praze Akademii výtvarných umění, malbu u V. Bukovace, V. Hynaise, V. Nechleby, grafiku u A. Brömseho. 1923 uzavřela sňatek se spolužákem, malířem A. Hálou (1895–1952). V Praze se seznámila s L. Janáčkem, kterého zaujala její první sbírka lidových písní, z nichž deset upravil pro zpěv a klavír (Slezské písně ze sbírky Heleny Salichové, 1920). Další písně upravili R. Wünsch, L. Hradcová, J. Křižka a autorčin syn, hudební skladatel Milan S. (1927–1993). Po ukončení studií (1926) se S. trvale usadila v Polance n. Odrou u Ostravy. Byla zakládající členkou Levé fronty na Ostravsku (1931) a členkou Moravskoslezského sdružení výtvarných umělců, později spolku Výtvarní umělci Moravská Ostrava. Po válce podnítila akci Budujeme Slezsko, zaměřenou na pomoc postiženému kraji.

Ve sběratelské činnosti se S. zaměřila zejména na lidovou píseň, říkadla, pověsti, pohádky, lidová vyprávění pamětníků a lidový kroj Slezska. Z bohatých sběrů čerpala látku i k vlastnímu prozaickému dílu. K literárnímu zpracování folklorních pohádek si vybírala málo obvyklé náměty a začlenila do nich i prvky lidové pověsti. Snažila se posílit reálné motivy

proti nadpřirozeným a zdůraznit slezský kolorit (přesná lokalizace děje, dialektismy nebo místní lidová rčení). Pohádky soustředila do několika knížek (*O hodném děvčátku a kravičce Babulce a jiné slezské pohádky* ad.), mimoto se značnou měrou podílela na sborníku *Sto pohádek zimních večerů*. Uměleckým přetvořením vzpomínek pamětníků, především autorčiny chůvy H. Proské, a za použití dobových dokumentů vzniklo vyprávění *Ze starých časů* (s podtitulem *Kronika slezského kraje*), jež podává obraz místních událostí, mravů i zvyků od poloviny 19. století až do současnosti. Zájem o části starého lidového oděvu a výšivku dal vzniknout knize *Stařenčina loktuše*, jež zachytila životní příběhy venkovských žen ve Slezsku a zároveň se stala cenným etnografickým dokumentem. Velká část literárního materiálu, který S. shromáždila, zůstala v rukopise (sbírka ústní lidové slovesnosti z Klimkovičky, *Zkazky o starých kamenech* aj.), stejně jako nedokončené paměti *Sedm let okupace*.

PRÍSPĚVKY in: Černá země (Mor. Ostrava 1932); Červený květ (Ostrava); Kohoutek (1923); Opavsko; Radostná země (Opava); Řád (1940); sb. *Sto pohádek zimních večerů* (1932); Věstník Matice opavské (od 1924); Vlastivěda Ostravského kraje. Bílovecko. ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie: O hodném děvčátku a kravičce Babulce a jiné slezské pohádky* (1921); *Dětský svět* (pohádky, 1932); *Podkarpatská Rus a její obyvatelstvo* (vyprávění pamětníků, 1938); *Dům z pohádky 1* (pohádky, 1945); *Ze starých časů* (kronikařská P, 1947); *Slezské bajky* (1958; 1975 rozšř. vyd. s tit. *O zlatém zoubčku*); *Stařenčina loktuše* (PP 1975). – *Překlad:* M. Stona: *Před pádem* (1936). ■ **USPOŘÁDALA A VYDALA:** *Slezské lidové písně svatební a jiné z Kyjovic a okolí* (1917); *Národní písně slezské* (1920). ■

LITERATURA: E. Příkryl: H. S. Život a dílo (1970) + H. S. Život a dílo (1974). ■ J. V. S. (Sedlák): ref. *Slezské lidové písně...*, *Národní písně slezské, O hodném děvčátku...*, *Tribuna* 4. 12. 1921; ● ref. *Ze starých časů*: -zdk- (*Z. Koňák*), *NO* 29. 7. 1947; e, *Rovnost* 14. 9. 1947; kp (*K. Polák*), *PL* 10. 12. 1947; F. Hampl, *Kulturní politika* 3, 1947/48, č. 5; F. Beneš, *Práce* 15. 5. 1948; A. Kellnerová, *Sisb* 1948, s. 263; D. Stránská, *Národopisný věstník československý* 31, 1949/50, s. 118 ●; V. Hýl: H. S. oslavuje šedesátiny, *Nová svoboda* 24. 4. 1955; ● ref. *Slezské bajky*: J. Štěpánek, *Nová svoboda* 29. 3. 1959; O. Sirovátka, *ČL* 1959, s. 137; M. Petříček, *ZM* 1959, s. 346; A. Sivek, *Červený květ* 1959, s. 46; V. K., *Radostná země* 1959, s. 31; O. Rafaj, *ZM* 1961, s. 78 ●; ● k pětadesátinám: F. Čechetka, *Nová svoboda* 24. 4. 1960; J. Pleskot, *Vlastivěda Ostravského kraje. Bílovecko* 1960, č. 14–15; P. Janda, *Červený květ* 1960, s. 110; Schr. (V. Scheuf-

ler), *ČL* 1960, s. 284 ●; ● k pětasedmdesátinám: J. Opavský, *Nová svoboda* 24. 4. 1970; P. H. T. (Toman), *Zeměd. noviny* 27. 4. 1970 ●; ● ref. *O zlatém zoubčku*: Ch. (O. Chaloupka), *ZM* 1975, s. 524; A. Satke, *ČL* 1976, s. 186 ●; ● nekrology: E. Příkryl, *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, sv. 16, 1975, s. 71; -vf- (V. Ficek), *Sisb* 1975, s. 317; N. Siegllová, *Lit. měsíčník* 1976, č. 1 ●; ● k 90. výr. nar.: K. Štětkař, *Kulturní měsíčník* 1985, č. 4; Š. Neuwirth, *Ostravský večer* 30. 4. 1985 ●; J. Klapuch: Na okraj díla H. S. (k 10. výr. úmrtí), *Kulturní měsíčník* 1985, č. 9; A. Satke: H. S. – sběratelka a vyprávěčka, *Vlastivědné listy Severomor. kraje* 1991, č. 1; P. Holý: Místo H. S. v českém malířství 20. století, *SPPF Ostrava*, ř. U – 2, sv. 154, 1995; K. Kroupa: O jedné vzácné ženě, *NO* 1999, č. 3; D. Vlašínová: Národopisné východisko v prózách Ludmily Hořké a H. S., in *Pohledy na českou literaturu dvou století* (2000) + in *Počátky ženské emancipace a její projekce v literární produkci na Moravě a ve Slezsku, SPPFPU Opava*, ř. A – lit. vědná, 2002, č. 4; O. Šuleř in *Laskavé podobizny* (2005); an.: H. S. ..., *Zpravodaj Centra Ondry Lysohorského* 2005, č. 1.

mu

Salon odmítnutých (časopis)
viz in **Fr. Švejda**

Sámo (almanach) viz in **Čechoslav** (2)

Arno Sáňka viz in **Hugo Sáňka**

Hugo Sáňka

* 16. 1. 1887 *Milonice* u Blanska
† 8. 6. 1971 *Brno*

Prozaik čerpající náměty zvláště z Moravského kra-
su a ze studentského života, fejetonista, literární
a kulturní historik, jazykovědec a folklorista, editor.

Dětství prožil v Rudici u Blanska, kde byl jeho
otec řídícím učitelem; po něm také zdědil
zájem o dějiny a zajímavosti Moravského kra-
su. Studoval na 1. čes. gymnáziu v Brně
(1898–1906) a poté češtinu a němčinu na filoz.
fakultě v Praze (1906–10; doktorát 1935 prací
Josef Merhaut, život a dílo). Učit začal na gym-
náziiu v Třebíči, odkud byl za 1. světové války
povolán do rakouské armády; přešel do ruského
zajetí a vstoupil do českosl. legií, s nimiž
absolvoval sibiřskou anabázi. Po návratu učil

v Moravských Budějovicích a 1922 na gymnázium v Brně, kde sám vystudoval a kde pak patřil pro svůj taktní a chápavý přístup k mladým lidem k nejoblíbenějším profesorům; staral se zde také o kulturní akce a stal se historiografem školy. Na začátku 2. světové války zastupoval nepřítomného ředitele J. Kudelu, od dubna 1941 jako zatímní správce, v září 1941 byl však jako legionář nuceně penzionován. Spolupracoval též s nakladatelstvím Moravský legionář; ve 30. letech působil jako jednatel Spolku čes. profesorů v Brně. Od 1945 až do odchodu do důchodu (1949) byl tajemníkem zkušební komise pro učitelství na gymnáziích při filoz. fakultě brněnské univerzity; 1954–65 pracoval jako odborný pracovník brněnské pobočky Slovanského ústavu ČSAV při vydávání Slovníku jazyka staroslovanského. – Bratranec Arno (Arnošt) S. (* 29. 12. 1892 Černá Hora u Blanska, † 29. 11. 1966 Brno) byl významným bibliofilským nakladatelem, editorem a publicistou, spolupracovníkem čas. Bibliofil; mj. sestavil bibliografické soupisy České bibliofilské tisky 1–3 (1923, 1927, 1931; 4. sv. zpracoval dle jeho materiálů F. Bubla, 1967, jenž poté sám sestavil sv. 5).

Většinou tragické příběhy S. prvotiny *Tajemný svět* vyrůstaly ze specifického světa jeskyní, propastí a ponorných toků Moravského krasu. Na rozdíl od těchto individuálních osudů podal v širším panoramatu obraz brněnského studentského a lékařského prostředí 20. let v románu *MUDr. Dana Uhrová*; na jeho hlavní hrdince se pokusil zobrazit jeden typ soudobého emancipovaného ženství. Sazba sbírky povídek *Železný věnec*, která přinášela výseky z vývoje železářství na Blanensku od pravěku až do přítomnosti, byla 1948 rozmetána. V rukopise zůstal román *Statek nad Punkvou* a výbor S. fejetonů z Lidových novin *Padesát pilulek pro uklidnění*. – Jako kulturní a literární historik se zaměřil na buditelské osobnosti českého Brna (A. Slovák, F. Roháček aj.); z jeho disertační práce vyšel tiskem pouze výtah v brožuře *Josef Merhaut*. S. editorská a překladatelská činnost byla spjata se školským působením (výbory a úpravy pro mládež). V závěru života se věnoval hlavně výkladům místních a pomístních jmen v krasové oblasti a v okolí Brna.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: H. Saň (Lid. noviny), H. Saň, Nuša, Saň; sa (Svob. slovo, Brno). ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis Matice moravské (1924); Čes.

dělník (1942); Čes. lid (1947, stať Speleologický folklor Moravského krasu, s J. Skutilem, i sep.); Kolo (1936); Lid. noviny (1940–44); Program Čes. státního gymnázia v Brně (1927/28, 1929/30); sb. První čes. gymnázium v Brně (1967, Dějiny prvního čes. gymnázia v Brně); Rovnost (Brno); Speleologický sborník (1952); Střední škola (1935); Svob. slovo (Brno); sb. Šedesát let českého gymnázia v Brně 1867–1927 (1927, Dějiny čes. gymnázia v Brně); Švanda dudák; Vlastivědný věstník moravský (1953); sb. Zlatá kniha vydaná... na oslavu 50letého trvání stálého čes. divadla v Brně (1934); Zpravodaj místopisné komise ČSAV (1963, 1966). ■ KNIZNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a jazyce*: Tajemný svět (PP 1928); MUDr. Dana Uhrová (R 1932); Pomístní názvy brněnského okolí (studie, 1960); Josef Merhaut (studie, 1963). – *Překlad*: I. S. Turgeněv: Lovcovy zápisky (výbor pro ml., 1929). – *Ostatní práce*: P. Alois Slovák, buditel českého Brna, tvůrce Mohyly míru (1932); Písemnosti občanského života (učební příručka, 1938). ■ REDIGOVAL sborník: Šedesát let českého gymnázia v Brně 1867–1927 (1927); knižnici: Knihovna poutavé četby (1928–38). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Příhody Václava Vratislava z Mitrovic (1929, úprava pro ml.); Legionářské povídky ze zahraničního odboje (1936). ■

LITERATURA: J. Hd. (Heidenreich-Dolanský): ref. Tajemný svět, LidN 30. 8. 1928; ● ref. MUDr. Dana Uhrová: -ks- (K. Stránský), Středisko 3, 1932/33, s. 61; J. V. P. (Pleva), Index 1933, s. 12 ●; ● ref. Písemnosti občanského života: P. E. (Eisner), Prager Presse 18. 10. 1938; tk (F. Trávníček), LidN 22. 11. 1938 ●; M. Novotný: Padesát let A. S., Marginálie 16, 1942/43, s. 45; J. Honl: ref. Pomístní názvy brněnského okolí, Zpravodaj místopisné komise ČSAV 1961, s. 29; J. Skutil: K pětasedmdesátinám prof. H. S., Vlastivědné zprávy z Adamova a okolí 1962, č. 1; vk (V. Kyas): Prof. H. S. osmdesátníkem, Rovnost 17. 1. 1967; ● nekrology: rš, Rovnost 10. 6. 1971; V. Kyas, Almanach gymnázia na třídě Kapitána Jaroše (Brno 1972, s. 94) ●; V. M. Kimák: Arno S. bibliograf a bibliofil, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1982, s. 108.

pp

Jiří Sarganek

* 27. 1. 1702 *Dolní Suchá* u Českého Těšína
† 24. nebo 25. 5. 1743 *Halle* (Německo)

Pořadatel kancionálu, pedagog a teolog.

Psal se též Sargánek, Georg Sarganeck. – Syn rychtáře. Od 1715 navštěvoval Ježíšovu školu v Těšíně, která byla významným centrem evangelické vzdělanosti. Od 1721 studoval v Halle, nejprve medicínu, poté teologii a současně ta-

ké filozofii a matematiku, od 1726 zde vyučoval na královském pedagogiu. 1728 se vrátil do do Těšína, kde působil na Ježíšově škole. 1730 byl pro své pietistické smýšlení z Těšína vypovězen a emigroval do Německa, kde se stal uznávaným pedagogem. Působil nejprve jako rektor latinské školy v Neustadt an der Aisch v severním Bavorsku, od 1736 jako inspektor pedagogia, později sirotčince A. H. Franckeho v Halle, kde také spolupracoval s nakladatelstvím českých (a polských) knih, které vedl H. Milde. Podporoval české exulanty v Sasku, Prusku a ve Slezsku.

S. uspořádal a vydal tzv. Lipský kancionál (*Cithara sanctorum...*, obsahuje přes 1800 písní bez notace). Shrnuje v něm téměř veškerou evangelickou písňovou tvorbu, hlavně z kancionálu Třanovského a Komenského, ale též ze starších pramenů, z exulantských žitavských písňových tisků, ze zpěvníků J. Liberdy aj. Kancionál, koncipovaný jako zpěvník a zároveň jako modlitební i věroučná kniha, programově stírá konfesijní rozdíly mezi jednotlivými nekatolickými církvemi, přejímá repertoár bratrských, ortodoxně luteránských i pietistických zpěvníků, aby mohl být užíván všemi českými evangelíky. S. se snažil zároveň vyhovět novému náboženskému cítění své doby, proto zařadil značný počet nových písní; jsou to hlavně překlady písní německých pietistických autorů ze známého zpěvníku *Geistreiches Gesangbuch* (1704) J. A. Freylinghausena. Literárně cenné jsou překlady písní vrcholných osobností německé duchovní lyriky 17. století, J. Schefflera (*Angela Silesia*) a P. Gerhardta. Mezi dvanácti zcela původními písněmi jsou i S. výtvary (např. Já bídný a hříšný červík). Na S. zpěvník navázal Kancionál J. T. Elsnera. S. je pravděpodobně autorem přídavek k překladu spisu A. H. Francka *Obhájení učení evangelium svatého...* (jsou to dva české veřejné listy určené tajným evangelíkům k povzbuzení osobní zbožnosti). Je autorem několika jazykových příruček v němčině. Především pro potřeby halského vzdělávacího ústavu napsal německy a latinsky řadu teologických, náboženskovo-vzdělávacích, pedagogických i matematických výkladů.

KNIŽNĚ. *Jazykové příručky*: Verbesserte Grammaire raisonnée. Erleichterte Französische Sprachlehre... (2. vyd. Halle 1758; 1. vyd. nezjišť.); Anwendung der französischen Sprachlehre in Exempeln zeigt... (3. vyd. Halle 1761; 1. a 2. vyd. nezjišť.); Nou-

veau Dictionnaire en abrégé. Französisch-teutsches und Teutsch-französisches Wörterbuch (Halle 1763). – *Ostatní práce*: Scholas ad necessitatem geniumque seculi pie... (Neustadt a. d. Aisch 1731); Die höchstnötige Berechnung der Sünden-Schulden... (Züllichau 1735); Die Geometrie in Tabellen... (Halle 1739); Ein geringes Zeugniß für göttliche Herrlichkeit und Wahrheit (Züllichau 1740); Überzeugende und bewegliche Warnung vor allen Sünden der Unreinheit und heimlicher Unzucht (Züllichau 1740); De Timiometria Dogmatum Mathematicorum (Halle 1740) ad. ■ EDICE. *Ukázka in*: Služebníci Slova Božího v krajině pod horami (Čes. Těšín 2005, ed. D. Spratek; přídavek k *Obhájení učení...*). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: *Cithara sanctorum* aneb *Žalmy a písně duchovní staré i nové* (Lipsko 1737). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 15 221 – 15 222, srov. č. 2586. ■ LITERATURA: G. Ch. Oertel: Vita... Georgii Sarganeccii (Norimberk 1763). ■ L. J. Šeršník in *Nachrichten von Schriftstellern und Künstlern aus dem Teschner Fürstenthum* (Těšín 1810), G. A. Skalský in *Z dějin české emigrace 18. století* (Chotěboř 1911); J. Volf: *Bohemica v kníž. Stolbergské knihovně ve Wernigerode*, ČČM 1922, s. 285; P. Schaudig in *Der Pietismus und Separatismus im Aischgrund* (Schwäbisch Gmünd 1925); A. Škarka: *Heinrich Milde. Kapitola z kulturních styků německo-českých*, Věstník KČSN 1942, č. 4; R. Říčan: *Kolem Lipského kancionálu*, Evangelický kalendář 1954, s. 82; E. Winter in *Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert* (Berlín 1955); H. Rösel in *Die tschechischen Drucke der Hallenser Pietisten* (Würzburg 1961); H. Patzelt in *Der Pietismus in Teschener Schlesien 1709–1730* (Göttingen 1969; s ukázkami z koresp.); D. Tschizewskij in *Kleinere Schriften 2. Bohemica* (Mnichov 1972); R. Olzsak: *Naukowiec zpod chłopskiej strzechy*, prof. Jerzy Sarganek 1702–1743, Evangelický kalendář – Kalendarz Ewangelicki 1972, s. 99; P. Drews in *Deutsch-slavische Literaturbeziehungen im 18. Jahrhundert* (Mnichov 1996); E. Štěpíková in *Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století* (1999); H. Patzelt: *Pietismus na Těšínském Slezsku*, sb. *Setkání evangelíků ze čtyř národů*, 22.–24. 9. 1999 (Čes. Těšín 2000); J. Malura: *České exulantské kancionály a Dolní Slezsko*, sb. *Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu. Literatura – język – kultura* (Vratislav 2003); in *Služebníci Slova Božího v krajině pod horami* (Čes. Těšín 2005, ed. D. Spratek).

jma

B. M. Satalický viz in Rudolf Schuster

Satira na čtyři stavy

17.–18. století

Veršovaná satira na soudobý život.

Rukopisný fragment (8923 dochovaných veršů, konec je ztracen). Pochází z Klatovska, dialektismy nasvědčují tomu, že tam i vznikl. Anonymní autor byl zjevně drobný městský vzdělanec. Název je uměle vytvořen moderní edicí.

Báseň se obrací proti duchovenstvu, světské vrchnosti, městským obyvatelům i venkovánům (každou skupinu představují invektivy Sprosfáka, mírněné promluvami Malomluva). Obsahuje mnoho kulturněhistorického materiálu; jako slovesný celek rozvádí sentenci „čím dál, vždycky hůře“.

EDICE: Ach můj milý, věčný Bože... Rýmování o řemeslnících z konce věku 17., ČL 1906, s. 444, 1907, s. 48 a pokrač. (ed. Č. Zíbrt, neúplně); S. na č. s. (1958, ed. Z. Tichá). – *Ukázky in:* NL 20. 10. 1906 (ed. Č. Zíbrt); Zlatá Praha 1907, s. 68 (ed. Č. Zíbrt; k oběma srov. Z. Tichá v uvedené ed., s. 285); Kniha satir (1949, s. 84, ed. B. Václavěk a D. Šajner). ■

LITERATURA: Č. Zíbrt: Ach můj milý, věčný Bože... Rýmování o řemeslnících z konce věku 17., ČL 1906, s. 443; J. Hrabák, Z. Tichá in ed. S. na č. s. (1958); J. Hrabák: Tři úvahy o verši doby pobělohorské, in *Studie o českém verši* (1959).

jk

Satiry o řemeslnících a konšelích viz in Rukopis hradecký

Saturn

1936

Časopis pro literaturu.

Podtitul: Literární revue. – *Redaktor:* M. Zich. – *Vydavatel:* Pražská akciová tiskárna, Praha. – *Periodicita:* čtvrtletně, 4 čísla 1. ročníku.

Časopis byl spjat s osobou zakladatele, redaktora a hlavního přispěvatele, básníka a prozaika M. Zicha, kolem něhož se soustředil úzký okruh spolupracovníků. Revui profilely hlavně Zichovy názory a texty.

Potřeba vyrovnat se s neuspokojivým stavem soudobého umění, společnosti a člověka,

deformovaného a podléhajícího zmatenosti doby a její krizi, a přesvědčení, že obnovení člověka jednotného a celistvého je možné jen „úplnou revolucí lidského ducha“, se nejvýrazněji projevily ve stati M. Zicha (šifra M. Z.) *Náš směr*, hlásící se k personalismu. Věnuje se výkladu tohoto francouzského myšlenkového proudu a připomíná osobnosti s ním související (Ch. Péguy, E. Mounier, G. Izard). Na tuto práci navazuje úvaha o Ch.-F. Ramuzovi a regionalismu, která potvrzuje autorův zájem o tento směr. Ve struktuře jednotlivých čísel v rámci ročníku jsou hlavní úvahy týkající se umění a tvůrce, zvláště v literatuře (Umělcovo pracovní pole a Pojetí snu v díle K. H. Máchy od M. Zicha, pod pseud. Ondřej Elver a šifrou O. E., a K pojmu národní literatury od M. Šefrny) provázeny nerozsáhlými příspěvky překládané poezie francouzské (N. Beauduin, M. Jacob, Ch. Maurras, A. de Noailles) i německé (R. M. Rilke, z prózy překlad textu L. van Beethovena), jejichž autory byli M. Zich (pseud. Ondřej Elver, šifra O. E.), dále V. Renč, O. Tichý, šifra K. N.; V. Lesný publikoval ukázkou z R. Thákura. Ojedinele byla tištěna původní poezie (M. Zich, dále K. Dvořák, O. Tichý), výjimečně próza (J. Měšťan). V recenzní rubrice referáty o české poezii a próze, ale i o překladové literatuře přinášeli M. Šefrna, O. Tichý (i šifra O. T.), M. Zich (šifra O. E.), šifry F. N., m. K současnosti se obracel i rozhovor A. C. Nora s O. Berkopcem o slovinské poezii, provázený ukázkami (B. Fatur, M. Jarč, A. Vodník).

LITERATURA: vč (V. Černý): S. je..., LidN 6. 12. 1936.

vs

Saturn (nakladatelství) viz in Toužimský a Moravec

Alois Saturník

* 20. 6. 1854 Jindřichův Hradec

† 12. 8. 1904 Rychnov nad Kněžnou

Autor literárněteoretických a estetických studií, klasický filolog.

V matrice zapsán Satorník. – Syn krupaře. 1868–76 studoval na gymnáziu v rodišti (na-

stoupil tam jako čtrnáctiletý), po maturitě přešel do Prahy na filoz. fakultu, kde 1877–79 pokračoval ve studiu v oboru klasické filologie a filozofie (doktorát 1883, disertace *Stručná charakteristika poezie Tibulla a jeho shody s Propertiem a Ovidiem s překladem vybraných elegií*). Po obdržení učitelské aproby jako suplent na gymnáziu v Benešově, poté na gymnáziu v Čes. Budějovicích, 1886 získal místo řádného profesora na reálném gymnáziu v Táboře, 1898 byl jmenován ředitelem gymnázia v Rychnově n. Kněžnou. Žil v ústraní, neboť jeho dlouholetá těžká srdeční vada (byla i příčinou S. předčasného skonu) mu nedovolovala účastnit se veřejného života. Pohřben byl v Jindřichově Hradci.

V knižně nevydaných literárněteoretických a estetických studiích (publikoval je na pokračování v časopisech a ve výročních zprávách škol, na nichž působil), zpracovaných na materiálu především antického (Homér, Vergilius, Lucretius), ale i soudobého básnictví (S. Čech, K. J. Erben, V. Hálek), se S. zpočátku věnoval zejména formálnímu rozboru poezie klasického období (*O rýmu v básních Homérových*, komparativní studie *Shody mezi Vergiliem a Lucretiem*). Zájem o poetiku slovesných děl převážil i v dalších pracích, zabývajících se podstatou, původem a vývojem základních básnických druhů (lyrika, epika), jejich typologií a dílčími aspekty (*O básnických popisech*, *O podstatě poezie lyrické*, *O charakteristice v poezii epické*). Pro objasnění jednotlivých jevů S. často volil metodu přirovnání a analogií z běžného lidského života, obecné estetické kategorie vztahoval především k schopnosti člověka vnímat krásu, zdůrazňoval podíl smyslu na estetickém vnímání skutečnosti (*Psychologie ideálu krásy*), a tudíž i důležitost jejich pěstování a rozvíjení od útlého dětství (*O výchově krasocitu mládeže domovem*). Nežřídká, zejména v pojednáních *O podstatě humoru a humoristické poezie* a *O satíře*, pak výrazně uplatnil i hledisko sociologické.

PŘÍSPĚVKY in: Lit. listy (1897–99; 1897 studie O podstatě humoru a humoristické poezie, 1898 O přísloví, zvláště českém, 1899 O satíře); Výr. zpráva c. k. čes. gymnázia v Čes. Budějovicích (1882–85; 1882 Shody mezi Vergiliem a Lucretiem, 1885 O rýmu v básních Homérových); Výr. zpráva státního vyššího gymnázia v Rychnově nad Kněžnou (1901–04; 1901 Psychologie ideálu krásy, i sep., 1902

a 1904 O výchově krasocitu mládeže domovem 1, 2); Zlatá Praha (1894–97; 1894 studie O básnických popisech, 1895 O podstatě poezie lyrické, 1896 Obrazivost a její význam zvláště v poezii, 1896–97 O charakteristice v poezii epické). ■

LITERATURA: O. Kádner: ref. Psychologie ideálu krásy, Čes. mysl 1902, s. 215; ● nekrology: F. V. Vykoukal, Osvěta 1904, s. 850; T. Kouřil, Výr. zpráva státního vyššího gymnázia v Rychnově nad Kněžnou za škol. rok 1904/05, s. 18 ●.

mv

Emil Saudek viz in Erik Adolf Saudek

Erik Adolf Saudek

* 18. 10. 1904 Vídeň (Rakousko)

† 16. 7. 1963 Sozopol (Bulharsko)

Překladatel, především z angličtiny (W. Shakespeare) a němčiny; teatrolog a publicista.

Psán též Erik S., Erich (A.) S. – Pocházel z českožidovské rodiny. Otec Emil S. (* 14. 9. 1876 Jihlava, † říjen 1941 Praha) žil od 1896 ve Vídni, získal doktorát práv a pracoval v Anglorakouské bance, po návratu do Prahy 1923 se stal tajemníkem Angločeské banky. Jeho celoživotním zájmem byla literatura: byl zaujatým propagátorem české kultury v zahraničí (prostředkoval informace o soudobých uměleckých snahách, jednotlivá díla i osobní kontakty), stýkal se s H. Bahrem, M. Brodem, H. von Hofmannsthal, R. M. Rilke, F. Werfelem, S. Zweigem aj. Napsal studie o díle O. Březiny (O poezii Otokara Březiny, 1912, Pod oblohou Otokara Březiny, 1929), překládal, mj. do němčiny (zejména O. Březinu, dále J. S. Machara, V. Rakouse, R. Svobodovou, K. Engliše, T. G. Masaryka aj.); články a překlady publikoval např. v Čase, Čechische Revue, Lid. novinách, Lípě, Nár. osvobození, Novině, Právu lidu, Přehledu, Tribuně, Tvaru, Vídeňském deníku aj. – E. A. S. žil v dětství ve Vídni, kde absolvoval i gymnázium. 1923 se s rodinou přestěhoval do Prahy a studoval na pražské filoz. fakultě (1923–28) germanistiku, komparatistiku a dramaturgii (mj. u O. Fischera, V. Mathesia a částečně i V. Tilleho a F. X. Šaldy). Za studií navázal osobní či pracovní vztahy se spolužáky (K. Arnstein, J. Brambora, P. Eisner, V. Jiráč, K. Krejčí, L. Páleníček, A. M. Piša, K. Polák,

F. Tetauer, J. Träger, Z. Vančura, R. Wellek aj.). Stýkal se také s okruhem Devětsilu (blíže s J. Hořejším a F. Halasem), divadelními kruhy (J. Frejka, F. Salzer, J. Voskovec, J. Werich aj.) a překladateli (V. Borkem, L. Faltovou, J. Vrtišovou, J. Zaorálkem aj., 1936 spoluzaložil Kruh překladatelů). Za studií publikoval i vlastní povídky a básně, od 20. let se věnoval hlavně překládání (přijímal i okrajové nabídky, např. 1938 překlad pro dabing Disneyova filmu Sněhurka a sedm trpaslíků) a zároveň působil jako divadelní a literární kritik (publikoval recenze i studie, účastnil se dobových diskusí, 1936 se pokusil vydávat odborný čtrnáctideník pro divadlo, hudbu, film, tanec a rozhlas Komedie, vyšla však pouze dvě čísla), divadelní režisér a dramaturg (spolupracoval s Divadlem mládeže Legie malých v Praze-Holešovicích, kde mj. 1929 režíroval Fischerův překlad Goethova *Ur-Fausta* a 1932 svůj překlad Goethova *Torquata Tassa*; 1936 byl dramaturgem Osvobozeného divadla). Údajně byl vždy aktivním spolutvůrcem inscenací, zamlčeným spolupracovníkem na úpravách dramatických textů (1941 patrně jeho adaptaci Nestroyova a Tylova *Děvčete z předměstí* kryl F. Salzer, připsal předehru k Balzacovu *Mercadetovi* atp.). Za války se mu podařilo vyhnout se transportům do koncentračních táborů (dočasně působil jako vychovatel v útulku pro židovské děti), byl ovšem, stejně jako jeho tehdejší manželka, herečka, spisovatelka a překladatelka E. Vrchlická, perzekvován a nemohl veřejně působit (jeho překlady Shakespearových her *Zkrocení zlé ženy* a *Hamlet* podepsal A. Skoumal; výběr překladů z německé barokní poezie *Růže ran*, 1942 inscenovaný ve *Větrníku* a přijatý jako projev opozičního postoje proti nacistické okupaci, zveřejnil pod pseudonymem Karel Brož). Po 1945 využil svých divadelních zkušeností a s J. Škodou a K. Paloušem spoluzaložil Malé realistické divadlo (pův. Intimní divadlo, později Realistické divadlo) a stal se jeho prvním dramaturgem (1945–46). Navázal též na svou předválečnou publicistiku: mj. 1948–50 řídil divadelní rubriku v *Lid. novinách*. Po únoru 1948 se podílel na vytvoření jednotného divadelního a literárního jednatelství i na následné reorganizaci divadelního provozu; angažoval se též v překladatelské obci a kulturní politice (účast v uměleckých porotách a komisích, funkce v Divadelní radě i v SČSS, působení v redakčních radách různých periodik; spolu-

práce mj. s J. Pokorným). V kulturněpolitických diskusích, zejména o podobě divadla a povaze překladatelské či režisérské a dramaturgické práce, i ve výkladech, jimiž provázel své i cizí práce, nesmlouvavě hájil své umělecké i ideologické názory poplatné dogmatismu 50. let (zdůrazňoval zejména lidovost a služebnost umění). 1949–53 byl dramaturgem Nár. divadla, pro zdravotní potíže (tuberkulóza, cukrovka) toto místo opustil a věnoval se převážně překládání. Druhá manželka Věra S., roz. Davidová (* 1921), dcera Kafkovy sestry Ottly, pracovala jako nakladatelská redaktorka a překládala z němčiny, překládali také synové Vladimír S. a Vojtěch S. (1951–2003), hudební skladatel, který je též editorem některých S. posmrtně vydávaných textů. E. A. S. utonul (patrně po infarktu) na dovolené u Černého moře.

S. v překladatelské práci navazoval na metodu svého učitele O. Fischera, která usilovala o tlumočení smyslu originálu, vycházejíc z důkladné přípravy nejen jazykové, ale též kulturněhistorické i ze spřízněnosti překladatele se zvoleným autorem. Již na počátku své kariéry projevil ve Fischerově rozsáhlém projektu překladu *Spisů J. W. Goetha* schopnost vyvážit ve svém stylu expresivitu a adekvátnost originálu. I nadále tíhl spíše k próze, a to při překladech jak z německy psané literatury (G. Hauptmann, E. T. A. Hoffmann, G. Keller, J. Wassermann aj., estetický esej H. von Kleista, faktografický dokument o A. Hitlerovi), tak z anglicky psané románové tvorby (J. Conrad, D. H. Lawrence, Th. Wilder). Méně se věnoval poezii, jednotlivé opusy zveřejňoval zpravidla jen časopisecky (bližší mu byli W. Blake, J. Donne, F. Hölderlin, Ch. Morgenstern), teprve za okupace vydal výběr z německé barokní lyriky *Růže ran*, po S. smrti rozšířený v souboru *Labuť a růže* o další překlady časopisecké nebo z pozůstalosti. Výjimečně S. překládal z francouzštiny (Moliérova dramata i jednotlivé básně A. D'Aubigné, C. de Bergerac, M. Régnera aj.) a z ruštiny (lidová poezie o Stalinovi, M. Gorkij, korejské drama). Do překladů dramát promítal své teatrologické vzdělání, praktické divadelní zkušenosti i umělecké přesvědčení a od počátku 30. let je natrvalo spjal se záměrem moderně tlumočit hry W. Shakespeara. Vycházejí z textové kritiky a historického výkladu, usiloval zachovat veršovou stavbu a dynamický ráz předlohy a dbal

na inscenační způsobilost a přiblížení soudobému divákovi, což vedlo k výrazné stylové, zvláště lexikální proměně (uplatnění hovorové a obecné češtiny i archaismů, preferování plnovýznamových aktivních sloves a konkrét, úsporná větná stavba, kondenzace výrazu, dramatická intonace ap.). Možnost odstíněním jazykového projevu charakterizovat prostředí a individualizovat postavy (vynalézavý převod slovních hříček a překlad jmen, drsnější slovník ap.) poskytovaly S. lépe Shakespearovy komedie (Veselé windsorské paničky, Večer tříkrálový, Zkrocení zlé ženy), projevil nicméně i poetickou citlivost (Sen noci svatojanské), smysl pro jevištně účinné uchopení dramaticky vypjatých scén v tragédiích i odvahu přistoupit k (odůvodněným, ne vždy přijatým) změnám vžitých replik (Hamlet). Překlady Shakespeara S. opatřoval, zpravidla ve spolupráci se Z. Stříbrným, zevrubným poznámkovým aparátem a instruktážními výklady, obvykle operujícími termíny marxisticko-leninské ideologie. Tendenční interpretace a komentáře S. zveřejňoval také v příležitostných článcích nebo v divadelních programech či jako konferenční příspěvky; jeho přístup byl též předmětem polemik. Pro obnovené premiéry (pracovní verze, režijní knihy ap. shromažďuje Divadelní ústav v Praze) nebo pro četná další vydání S. texty přepracovával (znovu upravované verze jsou pak v souborných vydáních a výběrech Shakespearových her, S. někdy také redigovaných, např. Spisy W. Shakespeara, 1955–67, Výbor z dramát 1, 1956, a 2, 1957, Hry, 1963; verze upravené V. Saudkem jsou v souborech Antická dramata, Komedie, Tragédie, 1983). Překlad Shakespearovy hry Troilus a Kressida dokončil po S. náhlé smrti A. Skoumal; nedokončený překlad Sonetů (překládaných od počátku 40. let, dílem časopisecky otištěných) byl publikován jako torzo; v rukopisu údajně zůstal rozpracovaný překlad Shakespearova Richarda III., básně a korespondence.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: E. Brož (dub.); Karel Brož (1. a 2. vyd. Růže ran); E. A. S., EAS, eas. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1924); Čes. slovo (1934); Dialog (1960–1961); Divadlo (1957 překl. W. Shakespeare: Makbeth, Král Lear; 1961 překl. W. Shakespeare: Antonius a Kleopatra); Divadelní zápisník (1945); ELK (1938); Host (1925–27); Kmen (1926–29); Komedie (1936); Kritický měsíčník (1938, překl. P. B. Shelley: Óda západnímu větru); Kvart

(1930–37, 1945–49; 1930 K metodice divadelní práce, i sep.); Květen (1956); Kytice (1948); Lid. noviny (1936–38, 1948–49); Listy pro umění a kritiku (1933–37); Nár. divadlo (1947–62); Nár. osvobození (1934); Nový život (1949); Pramen; Právo lidu (1924, 1936); Program D; Ranní noviny (1934–36); Rozhledy (1935); Rozpravy Aventina (1930); Slovanský přehled (1949); Svob. noviny (1948); Tvar (1928, 1932); Tvorba (1946, 1948); Vyšehrad (1946, překl. W. Shakespeare: Sonety); sb. Vzkaz Sovětskému svazu (1945); – posmrtně: Divadelní noviny (1963); Plamen (1964). ■ KNIŽNĚ. Překlady: J. W. Goethe: Utrpení mladého Werthera, Výbor z mladistvé lyriky (1927, s překl. O. Fischera; Utrpení mladého Werthera) + Viléma Meistera léta učednická 1, 2 (1928, 1929, s V. Jirátem) + Spříznění volbou a jiné prózy (1932, s překl. J. Fischera, O. Fischera, B. Plecháčové; Spříznění volbou) + Dramata (1932, s překl. P. Eisnera, O. Fischera, R. Kamenáře; Torquato Tasso); Th. Wilder: Most svatého Ludvíka krále (1930); H. von Kleist: Tanečník a loutka (1930, bibliot.); J. Conrad: Náhoda (1932, s R. Wellkem) + Zlatý šíp (1934); O. Hauptmann: Před západem slunce (1933); J. Wassermann: Stanleyovo africké dobrodružství (1933); G. Keller: Lidé seldwylští 1, 2 (1934; 1949 samost. upr. vyd. P. Romea a Julie na vsi; změn. vyd. 1950, s překl. K. Frankla; 1954 upr. vyd. PP Sedm legend, in G. Keller: Básně, Sedm legend, Epigram, s překl. K. Bednáře a M. Kornelové); F. E. Bach, J. B. Agricola: Nekrolog na světoznámého varhaníka, urozeného pána Jana Šebestiana Bacha (1935, s F. Bartošem); D. H. Lawrence: Ten, který zemřel (1936); K. Heiden: Adolf Hitler (1936, se Z. Smetáčkem a F. Šelepou); W. Shakespeare: Julius Caesar (1936; upr. vyd. 1957) + Večer tříkrálový nebo Cokolí chcete (1938, prem. 1937 s tit. Cokolí chcete; přeprac. vyd. 1954) + Sen noci svatojanské (1938; přeprac. vyd. 1949 a 1960) + Hamlet, králevic dánský (1941, pod jm. A. Skoumala; přeprac. vyd. 1949, 1950 a 1958) + Veselé windsorské paničky (1948, prem. 1939 s tit. Veselé ženy windsorské; přeprac. vyd. 1960) + Jak zkotit saň (1950, prem. 1939 s tit. Zkrocení zlé ženy, pod jm. A. Skoumala; od přeprac. vyd. 1954 s tit. Zkrocení zlé ženy) + Jak se vám líbí (1951, prem. 1947; přeprac. vyd. 1961) + Othello, benátský mouřenín (1952; upr. vyd. 1953) + Romeo a Julie (1955, prem. 1938) + Benátský kupec (1955, prem. 1954 s tit. Kupec benátský) + Makbeth (1957, prem. 1946) + Král Lear (1958, prem. 1937) + Koriolanus (1959) + Antonius a Kleopatra (1961); Růže ran. Básně německého baroku (1941; rozšř. vyd. 1943, obojí pseud. Karel Brož; rozšř. vyd. 1959, ed. V. Jiráta); Molière: Jíra Danda aneb Chudák manžel (1949; přeprac. vyd. 1960; upr. vyd. 1961 s tit. Chudák manžel. George Dandin) + Lakomec (1959, prem. 1950); M. Gorkij: Píseň o sokolu (1951, s překl. E. Vrchlické; Píseň o bouřňáku, s E. Vrchlickou); Tchaj Djan-čun: Na jih od 38. rovnoběžky (1951, s E. Vrchlickou) + E. T. A. Hoffmann: Zachýsek zva-

ný Rumělka, Zlatý kořenáč (1961); – posmrtně: W. Shakespeare: Sonety (1964, ed. M. Friedl) + Troilus a Kressida (1965, rozmnož., dokončil A. Skoumal; upr. in W. Shakespeare: Komédie 3, 1967, s. překl. jiných); J. Donne: Několik básní (b. d., 1964, novoroč. tisk); Labuť a růže. Překlady poezie od Shakespeara k Rilku (1966, ed. A. Skoumal, část z Růžek ran; rozšíř. vyd. 1997, Úsilí o věrnost přel. V. Sauděk); G. Keller: Zneužitá psaníčka (1970, dopln. a přeprac. výbor z Lidé seldwylští). ■ SCÉNICKÝ. *Překlady*: A. Lernet-Holenia: Ollapotrida (1928); F. Bruckner: Markýza z O. ... (1933); M. Anderson: Marie Skotská (1935); K. Winter: Zářivá chvíle (1936); H. Mills: Porota se směje (1938, pseud. E. Brož, dub.); – (z češtiny do němčiny): O. Scheinpflugová: Die Schaukel (1934, dub.). – *Adaptace*: J. N. Nestroy, J. K. Tyl: Děvče z Karlína aneb S poctivostí nejdál dojdeš (1941, pod jm. F. Salzera, dub.). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Komédie (1936), Nár. divadlo (1950–51, č. 20; 1951–52, č. 8, 12, 16, 18, 19; 1952–53, č. 3, 5), Dialog. Materiály překl. sekce SČSS (1961, č. 1, se Z. Eisem, S. Segertem, A. Skoumalem); *knižnici*: Spisy W. Shakespeara 2, 4 (2. Komédie 2, 1955, se Z. Stříbrným; 4. Tragédie 1, 1958, se Z. Stříbrným). ■

LITERATURA: ● ref. překl. J. W. Goethe: Viléma Meistera...: (J. Vodák), Čes. slovo 27. 8. 1929; K. Polák, PL 28. 7. 1929 + ČMF 1931, s. 236 ●; AMP. (A. M. Piša): ref. K metodice divadelní práce, PL 2. 10. 1930; V. Jirátko: Fischerův soubor Goethovy tvorby v Pantheonu, Čin 3, 1931/32, s. 708; ● ref. překl. J. W. Goethe: Torquato Tasso: K. Polák, ČMF 18, 1931/32, s. 327; Ot. F. (Fischer), LidN 2. 6. 1932 ●; J. B. Čapek: ref. překl. J. Conrad: Náhoda, Naše doba 41, 1933/34, s. 125; K. Polák: ref. překl. G. Keller: Lidé seldwylští, Rozhledy 1934, s. 90; ● ref. překl. W. Shakespeare: Julius Caesar: P. E. (Eisner), Prager Presse 16. 6. 1936; T. Vodička, LUK 1936, s. 274 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Večer tříkrálový...: an., Telegraf 8. 10. 1937; K., Ranní noviny 15. 10. 1937; A. M. Brousil, Venkov 15. 10. 1937 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Sen noci...: J. Albrecht, LitN 10, 1937/38, č. 17 + Lumír 64, 1937/38, s. 397; an., PL 18. 6. 1938; K. Polák, KM 1938, s. 374 ●; ● ref. překl. W. Shakespeare: Hamlet: B. (E. Bass), LidN 25. 3. 1941; an. (B. Novák), LidN 22. 6. 1941; V. Jirátko, KM 1941, s. 298 → Portréty a studie (1978, s. 589); T. V. (Vodička), Akord 9, 1941/42, s. 154 ●; V. Mathesius: Poznámky o překládání cizího blankversu a o českém verši jambickém vůbec, SaS 1943, s. 1 → Jazyk, kultura a slovesnost (1982, s. 227); ● o krypt. S. překlady za okupace: Kaj. (K. Janský), KM 1945, s. 65; A. Skoumal, KM 1945, s. 66 ●; J. Pokorný: ref. překl. W. Shakespeare: Veselé windsorské paničky, Otázky divadla a filmu 4, 1948/49, s. 107; B. Hodek: ref. překl. W. Shakespeare: Hamlet, Veselé windsorské paničky, Slovesná věda 1949, s. 202; ● k padesátinám: J. Pokorný, Divadlo 1954, s. 934; Z. Stříbrný, LitN 1954, č. 42 ●; J. Pokorný: Český Shakespeare, RP 2. 8. 1955; J. Levý: Vývoj čes-

kého divadelního blankversu, ČLit 1962, s. 438 → (upr.) Umění překladu (1963); ● nekrology: -hzk- (J. Honzík), RP 17. 7. 1963; VP, Večerní Praha 17. 7. 1963; J. Pokorný, LitN 1963, č. 29 + Divadlo 1963, č. 7; A. S. (Skoumal), Kulturní tvorba 1963, č. 30 + Plamen 1963, č. 8; O. Šmahel, LitN 1963, č. 30; Z. Stříbrný, Philologica Pragensia 1963, s. 398; st. (S. Segert), Křesťanská revue 1963, s. 201 ●; A. Bejblík: S. Shakespeare, Divadelní noviny 7, 1963/64, č. 2; O. Král: (zápis z konference o W. Shakespeareovi), Dialog 1964, č. 2; ● k 60. výr. nar.: Ks., Kulturní tvorba 1964, č. 42; Gm. (P. Grym), LD 18. 10. 1964 ●; V. Blackwellová: Hamlet v českých překladech, Proměny (New York) 1964, č. 4, 1965, č. 1; A. Skoumal: Vzpomínka na přítele, in ant. Labuť a růže (1966, i úryvky koresp.); V. Stárková: ref. ant. Labuť a růže, Proměny (New York) 1966, č. 4; Z. Stříbrný: S. přínos českému Shakespeareovi, in W. Shakespeare: Komédie 3 (1967) → Proud času. Stati o Shakespeareovi (2005); ● polemika o údajném S. monopolu na Shakespeare: J. Träger, Divadelní noviny 11, 1967/68, č. 25–26; J. Pokorný, A. Skoumal, obojí Lit. listy 1968, č. 21; O. Vočadlo, Divadelní noviny 12, 1968/69, č. 6 ●; jtg (J. Träger): k 65. výr. nar., Svob. slovo 17. 10. 1969; ● k 70. výr. nar.: J. Pokorný, Tvorba 1974, č. 43; V. Müller, Svob. slovo 25. 10. 1974 ●; M. Veselá: k 75. výr. nar., Práce 18. 10. 1979; Z. Stříbrný: Shakespeareův humor, in W. Shakespeare: Komédie (1983); F. Hrdlička: Dva pohledy na Othella, Sborník Kruhu přátel čes. jazyka 1988, s. 45; Z. Stříbrný: k 85. výr. nar., Kmen 1989, č. 41; J. Skácel, J. Friedl in Vzájemná korespondence (2001); J. Pechar: Dva překlady Hamleta (E. A. S. a Z. Urbánka), in Interpretace a analýza literárního díla (2002); J. Černý in 1954, Divadelní revue 2002, č. 2; M. Bauer in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003); J. Vrtiš: Aloys Skoumal a E. A. S., sb. Aloys Skoumal (1904–1988) v průsečíku cest české kultury 20. století (2004).

jz, jip

Robert Sauděk viz in Gisa Picková-Saudková

Franta Sauer

* 4. 12. 1882 *Praha*
† 26. 3. 1947 *Praha*

Prozaik, autor autobiografických a vzpomínkových prací vypovídajících o životě pražské periferie a o osobnostech umělecké bohémy.

VI. jm. František S.; podepisoval se též Franta (Fr., F.) Kysela-Sauer, Franta Sauer-Kysela ze

Žižkova; psán též Saur. – Byl sedmý z osmi dětí negramotných nemajetných rodičů; otec, ač nevyučen, vykonával různá řemesla (mj. kotlář, pouliční párkař), matka byla služka. S. vyrůstal na Žižkově, kde navštěvoval obecnou a pak měšťanskou školu, již po několika propadnutích ukončil po 2. třídě. Vyučil se zámečnickem (jako tovaryš strávil dva roky v Německu, Rakousku a Uhersku). Po návratu žil trvale na Žižkově s matkou a sestrou. Po celý život střídal různá zaměstnání: strojník, podomní prodavač, pojišťovací agent banky Slavie, publicista (mj. údajně soudní referent čas. Žižkovský obzor), provozovatel prádelny, montér, lampář, vážný, obchodník textiliemi, zřízenec pohřebního ústavu, kolportér knih aj., působil i jako statista ve filmech a příležitostný herec. Od mládí se stýkal mj. s organizovaným dělnictvem, posléze s tzv. pokrokovými intelektuály (obdiv k P. Kropotkinovi a S. K. Neumanovi, vliv M. Káchy, P. Veselého, B. Vrbenského aj.). Krátce byl členem sociální demokracie, později se sblížil nejvíce s českým anarchismem, zejména se ztotožňoval s protimonarchistickými, antiklerikálními a sociálně motivovanými projevy, leckdy na hranici zákona, několikrát byl také vězněn (pašování cukerinu z Francie do Čech během 1. světové války, po ní vydávané za „expropriaci zpuchřelého Rakouska“, zboření mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze na podzim 1918, popřevratové zabírání bytů ve prospěch potřebných žižkovským tajným spolkem Černá ruka aj.). S. se stýkal s nejrůznějšími osobnostmi, těsná a trvalá byla jeho sounáležitost s bohémskou skupinou kolem J. Haška (Z. Ančík, A. Bouček, V. H. Brunner, Z. M. Kuděj, J. Lada, A. a X. Longenovi, M. Mareš, V. Menger, J. Panuška, bratři Trojanovi aj.). Získal také kapitál pro první, sešitové vydání Haškových Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války, zajišťoval kolportáž a strženými penězi podnítil Haška k pokračování. S. byl famózní postavou meziválečné Prahy, proslul také jako vypravěč i aktér nesčetných historek a kumpán taškařic, založených nezdířka na mystifikaci; stal se též literární postavou (mj. v románu A. Zápotockého Bouřlivý rok 1905 a v Olbrachtově Anně proletářce). Za okupace byl sledován, ke konci války na udání (kolportáž spisů T. G. Masaryka) zatčen, internován v Terezíně, těžce nemocný (tuberkulóza) byl na jaře 1945 propuštěn; brzy po válce nemoci podlehl. – Někdy bývá

zaměňován s katolickým básníkem F. Kyselým (1857–1937, vl. jm. František S., podepisoval se i Bruno nebo František Kysela).

S. vzpomínkové a svěživotopisné prózy poukaly pozornost jako víceméně autentická výpověď svérázné a v uměleckém světě známé postavy. Na výzvu M. Káchy sepsal popřevratové obrázky, autobiografickou knihu *Franta Habán ze Žižkova*, v níž se smyslem pro lokální kolorit a humorné situace (místy se satirickou špičkou) zaznamenal v samostatných epizodách, spojených osobou autora a příznačných dějovým spádem, osudy živnostníka a občana nového státu i příhody pověstných pražských figurek a známých osobností. Významná část týkající se J. Haška se částečně překrývá se S. texty v knize *In memoriam Jaroslava Haška*; obdobná témata S. zdramatizoval i v hrách *Franta Habán ze Žižkova a Haškův poslední podnik*. Téhož rázu je i vzpomínkový soubor *Emil Artur Longen a Xena*, přibližující jejich vzájemný vztah i kontakty s pražskou uměleckou avantgardou. Román *Pašeráci* shrnuje S. zážitky z předválečné Prahy a zejména zkušenosti nabyté za války při pašování cukerinu ze západní Evropy do Čech; ačkoli S. vycházel opět z autopsie (základem textu jsou vzpomínky na osoby, s nimiž se setkal, a relativně samostatné příběhy či podrobná líčení pašeráckých praktik), pokoušel se též o dokumentární postižení dobové atmosféry i s poučením o ilegální anarchistické, resp. antimonarchistické činnosti. Jeho názorný vypravěčský styl charakterizuje prosté zachycování děje, nekomplikované jazykové prostředky, do značné míry ovlivněné jadrným mluvním projevem, nesentimentální přístup k tématu, schopnost postřehnout zlomové situace a tříbení charakterů i vnímavé souznění se společenskou spodinou a uměleckou bohérou. – V periodickém tisku publikoval kromě několika básní články komentující soudobé dění, reportáže ze své cesty do Sovětského svazu a především vzpomínky, anekdoty a krátké prózy, mnohdy části budoucích knižních celků.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Fr. Habán, Franta Habán ze Žižkova, Franta (Fr., F.) Kysela, Habán; F. S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo (od 1924, i Večerní Čes. slovo); Hádvešočtyři (1935); Haló noviny (1933–35; 1933–34 též RpRp ze Sovětského svazu); Právo lidu (1936, i Večerník PL); Q (1926); Ranní noviny (1936); Rovnost (1925–26); Rudé právo (1923–28, 1938, i Večerník RP); Rudý večerník (1928, 1932);

Samostatnost (1911); Socialista (1923); Trn (1931, 1935; 1931 nedokonč. pokr. P Žižkovský betlém); Žižkovský obzor. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Franta Habán ze Žižkova 1, 2 (PP 1923, pseud. Franta Kysela; vyd. 1965 pod vl. jm.); In memoriam Jaroslava Haška (PP, vzpomínky, 1924, s I. Sukem); Pašeráci (R 1929); Emil Artur Longen a Xena (PP, vzpomínky, 1936, se S. Klikou; též vzpomínka E. E. Kische, překl. J. Haasová). – *Ostatní práce*: Naše luza, jezuité a diplomaté. Historický doklad svržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze (1923). ■ SCENICKY. *Hry*: Franta Habán ze Žižkova (1933); Haškův poslední podnik (1946). ■

LITERATURA: an.: F. S., Reflektor 1926, č. 8; E. A. Longen: F. S. ze Žižkova, Tribuna 4. 2. 1928; K. Nový in F. S.: Pašeráci (1929); ● ref. Pašeráci: jv. (J. Vodák), Čes. slovo 24. 3. 1929; pk., Dělnická osvěta 1929, s. 114; V. Brtník, Venkov 5. 4. 1929; an., NO 18. 4. 1929; -jef- (J. Fučík), RP 29. 5. 1929; E. Rippl, Slavische Rundschau 1929, s. 671; K. Š. (Štorch), RA 5, 1929/30, s. 179 ●; = (J. Vodák): ref. insc. Franta Habán ze Žižkova, Čes. slovo 23. 2. 1933; ● ref. E. A. Longen a Xena: ř., Tvorba 1936, s. 655; t., LitN 9, 1936/37, č. 5 ●; ● ref. insc. Haškův poslední podnik: Mar. (V. Maršiček), Práce 19. 5. 1946; jtg (J. Träger), Svob. slovo 21. 5. 1946; ok (O. Kautský), Svob. noviny 22. 5. 1946 ●; M. Mareš: F. S. a jeho okolí, Svob. noviny 22. 6. 1946; ● nekrology: Z. Ančík, Tvorba 1947, s. 252; K. Konrád, RP 30. 3. 1947; K. Nový, Práce 30. 3. 1947; M. Mareš, Svob. noviny 30. 3. 1947; J. Alda, NO 2. 4. 1947 ●; L. Vilímek: Mecenáš Habán ze Žižkova, NO 16. 11. 1948; K. Konrád in Perokresby (1953, s. 90) → (upr.) Nevzpomínky (1963, s. 179); A. Hykeš (upr. G. Včelička): Vzpomínka na F. S. Obrázek ze života jednoho proletáře, Květy 1954, č. 49 → (upr.) Obrana lidu 30. 1. 1955; ● k 80. výr. nar.: rpk, Kultura 1962, č. 48; M. Šolleová, LitN 1962, č. 49 ●; M. Šolleová: To prý jednou F. S. ..., Dějiny a současnost 1963, č. 5 + in F. S.: Franta Habán ze Žižkova (1965); J. Šedek: Franta Habán ze Žižkova, Praha 82, 1982, č. 3; ● k 100. výr. nar.: cg. (F. Cinger), RP 4. 12. 1982; (kp). (F. Knopp), LD 4. 12. 1982 ●; A. Gregor: Vzpomínka na F. S., Dikobraz 1987, č. 48; F. Doležal: Byl jsem tajemníkem F. S. ..., Průboj 29. 12. 1987; J. Zlomek: k 120. výr. nar., Naše pravda 2002, č. 47.

jip

Anna Sázavská

* 18. 4. 1825 *Těchobuz* u Pelhřimova
† 15. 3. 1893 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Básnířka z okruhu májové družiny.

Roz. Kavalírová, provd. Fričová. – Otec F. Kavalír byl sklářským dělníkem, později založil

světoznámou sázavskou sklárnu, matka A. Kavalírová je autorkou vysoce ceněných pamětí, jejichž vznik dcera podnítla. Základní vzdělání S. získala při hutní škole v Ostředku u Benešova a na malostranské škole v Praze; 1846 se trvale přestěhovala do Prahy a věnovala se výchově mladších sourozenců. Od mládí byla přesvědčenou vlastenkou a účastnila se národního ruchu. Po uvěznění bratra Františka v souvislosti s revoluční činností 1848 podporovala jeho i spoluvězně (přitom se poznala s J. V. Fričem). Dojížděla do pražské i komárenské věznice a zorganizovala dvě deputace žen k vídeňskému dvoru se žádostí o omilostnění příbuzných. Po jejich amnestování 1854 se podílela na přípravě Fričova almanachu Lada Nióla a 1857 se za J. V. Friče provdala. Jejich pražská domácnost se stala místem schůzek okruhu mladých spisovatelů, z nichž vzešel almanach Máj, na němž se rovněž podílela. Po Fričově zatčení a internaci v Děčíně v Sedmihradsku 1858 následovala svého muže do vyhnanství (psychickým rozrušením přišla o dítě). Po Fričově odjezdu do Londýna 1859 se vrátila na čas k rodičům na Sázavu (pochovala tu druhé dítě), ale už 1860 odešla za mužem do Paříže a žila tu do 1867. Poté se s třemi dětmi vrátila sama do Prahy a věnovala se jejich výchově a vzdělání. Rok 1870 strávila s Fričem v Berlíně. Teprve po jeho definitivním návratu do Čech 1879 mohla žít rodina pohromadě. V české společnosti požívala úcty a vážnosti za svůj statečný a obětavý životní postoj. Pohřbena byla vedle J. V. Friče na Vyšehradském hřbitově.

S. byla především básnířkou. K tvorbě přistupovala jako samouk, rádcem a učitelem jí byl mj. J. V. Frič (v pozůstalosti jsou dochovány jeho poznámky a opravy v rukopisech S. básní). Její nejvlastnější básnickou polohou byla lyrika. Psala vlastenecké básně, vyzývající české ženy k podpoře mužů v jejich vlasteneckém zápase, výchovné verše, inspirované vlastní rodičovskou zkušeností, i přírodní lyriku. K umělecky nejpřesvědčivějším patří verše vyjadřující intimní citové prožitky autorčiny: lásku k muži a dětem, bolest ze ztráty dítěte, pocit osamělosti ve světě, vzpomínky na mládí a domov. V několika básních dospěla až k reflexi nad smyslem životní cesty. Jednoduchou stavbou básní s paralelami světa lidského a přírodního se přiblížila ohlasům lidové poezie. Jen část své tvorby publikovala, a to v almanaších (Lada Nióla, Máj) a časopisech (Dalibor, Lu-

mír, Obrazy života), většina zůstala v rukopise. Po umělecky plodných 50. letech se S. postupně, zřejmě i vlivem rostoucích starostí o děti a domácnost, odmlčela, ke konci života psala jen příležitostně. Nevyhověla ani opakované výzvě k sestavení knižní sbírky svých básní. – Její rukopisná pozůstalost dokládá, že se pokoušela také o tvorbu prozaickou, a to o pohádku, navazující na folklorní tradici (O Jakubovi, Jak Vavřince vzal čert), a o výchovnou povídku, jež však trpí přemírou didaxe a prozrazuje autorčinu bezradnost nad povídkovým tvarem. Nejmenším dětem měly být určeny jednoduché až naivní výchovné výstupy, říká dla a soubor písniček.

ŠIFRY: Anna, Anna S. (alm. Lada Nióla), A. S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Dalibor (1859); alm. Lada Nióla (1855); Lumír (1858); alm. Máj (1858–60); Nár. listy (1882); Obrazy života (1859); Paleček (1886); Společenský zpěvník český (b. d., 1851); sb. Vínek, upomínka ze studentské merendy... (Chrudim 1860); – posmrtně: Památník českých žen. Upomínka na národopisnou výstavu československou v Praze roku 1895 (1895); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■

LITERATURA: sb. Na paměť 100. narozenin A. S. (b. d., 1925; přisp. J. J. Frič, A. Heyduk, M. Hýsek ← NL 18. 4. 1925; E. Krásnohorská ← Nár. politika 18. 4. 1925; A. Novák ← LidN 18. 4. 1925). ■ J. N. (Neruda): ref. alm. Máj na rok 1859, Obrazy života 1859, s. 197 → Literatura 1 (1957); E. Krásnohorská: Obraz novějšího básnictví českého, ČČM 1877, s. 308 → Výbor z díla 2 (1956); J. V. Frič in Paměti 1, 2 (1886, 1887); ● nekrology: an., Ženské listy 1893, s. 61; an., Lada (Ml. Boleslav, příl. Módního světa) 1893, č. 8; an. (J. V. Sládek), Lumír 1893, s. 107; an., NL 16. 3. 1893; an., Nár. politika 16. 3. 1893; an., Hlas národa 16. 3. 1893; J. L. Turnovský, Osvěta 1894, s. 175 ●; F. D. Zenkl in Spisovatelé kraje tábořského (b. d., 1902); O. Zielecká: Památce J. V. Friče a jeho choti Anny rodem Kavalírové (Sázavské), ČSPS 1938, s. 170; V. Žáček in Josef Václav Frič (1979).

lk

Sborníček Anny Vitanovské

1631

Soubor písní.

Rukopisný sborníček 17 milostných písní; označuje se jménem Anny Vitanovské z Vlčkovic, které jej jako galantní dárek věnoval neznámý titel, podepsaný iniciálami VDZ.

Dedikace neznámého autora (nebo pořadatele) označuje obsah sborníčku jako „písničky světské“ (jsou v něm zapsány bez nápěvů). Texty písní jsou složeny málo propracovanými strofami různého schématu s četnými metrickými i rýmovými licencemi. Většinu z nich tvoří monology „nešťastného kavalíra“, jeden je vložen do úst nešťastně provdané ženě, závěrečná píseň je milostné vyznání a příznivá odpověď dámy. Ve všech písniích sborníčku se hojně užívá cizích slov a galantních, „alamodových“ obrátů. Spolu s Rosovou básní Discursus Lypirona jsou tyto písně ojedinělým projevem marinismu v české barokní poezii; jako kulturněhistorický jev patří spolu s ní k tzv. alamodovému básnictví.

EDICE: in Nápis z staročeských štambuchů a památníků až do doby probuzenské 1 (1907, ed. Č. Zíbrt); in Smutní kavaleři o lásce. Z české milostné poezie 17. století (1968, ed. Z. Tichá). ■

LITERATURA: J. Hrabák in Smutní kavaleři o lásce (1968); V. Černý: Naše nové barokistické publikace, HD 1969, č. 3; Z. Tichá: Antické prvky v české poezii 17. a 18. století, LF 1974, s. 101; V. Černý in Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím (1996); J. Pelán: K otázce „marinismu“ v české barokní poezii, ČLit 2000, s. 21.

jl

Sborník krumlovský viz Zrcadlo člověčího spasenie

Sborník slovanský viz Slovanský sborník

Scéna

1913–1914

Divadelní a literární čtrnáctideník orientovaný na moderní směry poimpresionistického období, zvláště na expresionismus.

Redaktoři: 1913–14 (roč. 1) redakční kruh; 1914 (roč. 2) J. Bor. – Vydavatel: K. Mrázek, pak K. Šindlář, Praha. – Periodicita: 2x měsíčně (mimo prázdniny), 20 čísel ročně, z 2. roč. (od května 1914) vyšla jen 4 čísla.

S. vznikla jako teoretický orgán skupiny divadelníků a spisovatelů (J. Bor, K. Čapek, A. Dvořák, O. Fischer, K. H. Hilar, J. Hilbert,

J. Kodíček, E. Taussig), kteří se rozcházeli s převládající linií oficiálního českého divadla Kvapilovy éry (psychologického realismu a impresionismu) a hlásili se k novým směrům. Byl to zprvu symbolismus (představení Divadla umění v letech 1911–14) a bezprostředně před válkou zejména expresionismus, který přicházel z Německa a který kladl důraz na jevištní dynamiku, konflikt, emotivní akci a groteskní nadsázku. K této orientaci přispěl mj. pobyt budoucích vůdčích režijních osobností, v té době nastupujících svou divadelní dráhu, K. H. Hilara a J. Bora, v Berlíně a Mnichově, i spolupráce s významným režisérem F. Zavřelem, který působil v Německu a právě z iniciativy S. pohostinsky režíroval několik představení v Praze (Wedekindova Lulu, Dvořákova Krále Václava IV. a zejména Dykovo Zmoudření dona Quijota). Teoretickou a směrovou orientací i autorským seskupením byla S. blízká dalším orgánům tzv. předválečné moderny (Přehled, Almanach na rok 1914 aj.), s nimiž byla často v polemikách spojována (ze strany Moderní revue a jiných listů).

Svou orientaci realizovala S. jak v beletristické, tak v teoretické části. Představila řadu významných soudobých zahraničních tvůrců, přinášela ukázky z jejich tvorby *dramatické* (P. Claudel, G. Duhamel, P. Ernst, É. Verhaeren, F. Wedekind) a *básnické* (G. Apollinaire, R. Arcos, F. T. Marinetti, É. Verhaeren, F. Werfel), a to v překladech J. Čapka, O. Fischera, S. Hanuše, J. Kodíčka aj. Podobně přinesla vedle ukázek z aktuální domácí dramatiky (J. Bartoš, A. Dvořák, J. Hilbert aj.) i nové verše básníků seskupených kolem předválečné moderny (O. Fischer, S. K. Neumann, E. Taussig, O. Theer). V *teoretické části* (rubrika *Články a eseje*) vyšla vedle programového úvodu J. Hilberta a bojovné stati A. Dvořáka, distancující se od oficiální linie soudobého divadla (Dostí solnessovštiny!), řada rozborů soudobé dramatiky zahraniční i domácí (např. K. Čapek: Několik nových dramát francouzských, J. Kodíček: Verhaerenovo drama, O. Fischer: Dramatický styl Dykova Quijota aj.) i teoretických úvah o podstatě dramatické tvorby a jejích jednotlivých žánrů (např. tragédie, baletu, recitace), o režii, herectví, scénickém výtvarnictví, osvětlení atd. Z domácích autorů vyplňovali tuto část zejména O. Fischer, K. Híkl, K. H. Hilar, J. Hilbert, V. Hofman, Š. Jež, J. Kodíček, M. Marten, V. Tille, F. Zavřel aj., ze za-

hraničních např. M. Brod, M. Buber, G. Lukács, A. Mercereau, M. B. Tomaševskij aj. Podobně jako v části beletristické neomezovaly se tyto příspěvky jen na oblast divadla, ale zasahovaly do širších literárních souvislostí (např. Kodíčkova úvaha Dnešní literární snahy, diskuse S. K. Neumanna a K. Čapka o volném verši apod.). Přehled soudobého divadelního repertoáru přinášela rubrika *České divadlo*, vyplňovaná zejména E. Taussigem (i šifry E. T., Tg.), dále J. Kodíčkem, B. Polanem (i šifry B. P.) aj., rubrika *Zahraniční divadlo* s pravidelnými referáty R. Weinera o pařížském divadle a s příspěvky dalších (i cizích) autorů o inscenacích německých aj., též drobné *Poznámky a kritické glosy*. V obrazové části pak vedle divadelní architektury sledovala zejména moderní scénické návrhy (např. J. Chochol, P. Janák aj.). Z programového prohlášení k zahájení 2. roč. (květen 1914) je patrné, že S. chtěla rozšířit jak okruh spolupracovníků (např. o F. Langra nebo F. X. Šaldu), tak okruh působnosti; v roce 1914 inspirovala vedle divadelních představení (zmíněná Zavřelova inscenace Lulu) též přednáškový cyklus a začala vydávat Knihovnu Scény (P. Claudel, J. Hilbert, F. Wedekind); její aktivity však záhy přerušila válka.

LITERATURA: an.: Divadelní revue S. ..., Přehled 11, 1912/13, s. 402; R. Medek in Poznámky o literární současnosti, MR 1912/13, sv. 27, s. 262 (polemika); an.: Z revuí a časopisů, PL 17. 5. 1913; P. Buzková: S., Čas 30. 10. 1913 (k 2. půlroči); A. P. (Procházka): Poznámky, MR 1913/14, sv. 28, s. 97, 342 (polemika); K. H. Hilar: K mé poslední básni Plnost života..., tamtéž, s. 147 (polemika); an. (J. Bor): S., PL 12. 5. 1914 (programové prohlášení k 2. roč. s přehledem spolupracovníků); M. Rutte: K. H. Hilar, člověk a dílo, sb. K. H. Hilar (1936); M. Obst in Dějiny českého divadla 3 (1977, s. 401).

es

Vojtěch Šebestián Scipio-Berlička

* mezi 1565–1567 Plzeň

† po 1638

Kazatel, autor duchovních písní, překladatel.

Původně zván Š. Scipio nebo Š. Berlička z Chmelče, psán též Š. Scipio Plzeňský. – 1583 vstoupil do jezuitského řádu, studoval a následně učitelsky působil ve Štýrském Hradci,

později vyučoval v olomoucké koleji, pobyt v Krakově je nejistý. 1611 se stal správcem konviktu u Sv. Bartoloměje v Praze (učil tam matematiku, filozofii a bohosloví). Kolem 1618 se zdržoval na Moravě pod ochranou katolických pánů a vysokého duchovenstva. Pravděpodobně po 1620 opustil jezuitský řád.

Kolem 1602 začal pracovat na překladu Životů svatých polského kazatele P. Skargy, značně pokročilý překlad nebyl vydán, řada textů však zprostředkovaně přešla do pozdějších hagiografických souborů. V *Postile* (vydané do konce 18. století ještě třikrát) místy použil rýmované prózy a formy duchovní písně, jimiž shrnoval obsahy nedělních a svátečních evangelií; dílo, literárně uplatňující hovorový jazyk, má stylistické rysy raného baroka. Některé S. písně byly později zařazeny do kancionálů, tzv. Sessiova a Steyerova. Přeložil z latiny tzv. Dialogy sv. Řehoře, psal publicistické náboženské práce (z nich Vyvrácení druhé apologie stavův Království českého je známo jen podle titulu a jakýsi spis proti jednotě bratrské pouze ze zmínky v *Postile* a korespondenci V. Slavaty). Zpráva B. Balbína, že S.-B. vydal 1611 Kancionál katolický, tradovaná pozdější odbornou literaturou, je zřejmě mylná (dílo nebylo zjištěno).

KNÍŽNĚ: Bezženství kněské, starodávnosti, důvody jako i příklady provedené (Olomouc 1617); *Postila* (1618). – **Překlad:** Rozmlouvání sv. Řehoře papeže o životech a zázracích svatých (Olomouc 1602). ■ **EDICE.** *Ukázky in:* Antologie z literatury české doby střední (1858, ed. J. Jireček); Š. V. Scipio: *Postila*, Pěší zóna 2002, s. 29 (ed. J. Linka). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jungmann: Historie literatury české (2. vyd. 1849; IV.: 131, 1432, 1563, 1777, 1790); Knihopis č. 1061, 2754, 15 251 – 15 255; J. Truhlář in Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské (1906; č. 139: P. Skarga: Životy svatých). ■ **LITERATURA:** I. Ryšková: Předbělohorská společnost očima barokního kazatele. Katolická postila V. Š. Berličky z Chmelče zv. Scipio jako zrcadlo dějin (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1994); J. Linka: Český překlad Životů svatých Petra Skargy aneb Tvorba Š. V. Scipiona (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1998). ■ B. Balbín in Bohemia docta 2 (1778, ed. R. Ungar); in Paměti nejvyššího kancléře... Viléma... Slavaty... od l. 1608 do 1619 1 (1866, ed. J. Jireček, s. 8); J. Jireček in Rukověť 2 (1876) + in Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století (1878); J. A. Dvořák: S. V. Berlička z Chmelče (Scipio Plzeňský), Čech 1891, č. 23, 24, 29, 33, 34, 35, 38, 40, 41; H. Hrubý in České postily (1901); J. Volf: Paběrky k apolo-

giím z r. 1618, ČČM 1907, s. 127; J. Vašica: Dvě kapitoly z pramenné heuristiky barokní, Akord 11, 1943/44, s. 323 → Eseje a studie ze starší české literatury (2001); J. Bečka: Polské písemnictví ve světle českých překladů, Česko-polský sborník vědeckých prací 2 (1955); M. Kopecký: K české barokní homiletice, sb. O barokní kultuře (1968); A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); M. Svatoš: Scipio, Sebastianus Adalbertus, LF 1997, s. 342; J. Linka: S. B. a Piotr Skarga, sb. Odrodzenie narodowe w Czechach i na Słowacji (Krakov 1999, s. 131) + Š. V. Scipio: *Postila*, Pěší zóna 2002, č. 10.

jk

Sebrání básní a zpěvů

1795–1814

Básnické almanachy sdružující téměř čtyřicet autorů, kteří usilovali o konstituování světské poezie s funkcí zábavnou, harmonizující, výchovnou, oslavnou i posměšnou; pro své potřeby aplikovali poetiku konvencionalizovaného osvícenského klasicismu, realizovali Dobrovského zásady o sylabotónické prozódii českého verše a svou žánrově, obsahově i tvarově rozmanitou produkci vytvořili systémový základ nově se orientujícímu českému básnictví.

Titul: 1795 a 1797 (sv. 1–2) Sebrání básní a zpěvů, 1798, 1802, 1814 (sv. 3–5) Nové básně. – *Redaktor a vydavatel:* A. J. Puchmajer.

Z iniciativy tehdejších studentů Š. Hněvkovského a V. Nejedlého a za organizátorství A. J. Puchmajera ustavila se na počátku 90. let 18. století v Praze přátelská družina, kterou spojoval úkol soustavně pěstovat českou světskou poezii a společně ji publikovat formou almanachů. Toto úsilí souviselo se snahami osvícenského klasicismu získávat autorské i čtenářské zázemí v měšťanských salonech a ve vzdělaneckých vrstvách; ve své době módní básnické almanachy měly také symbolicky zpřítomňovat četnost a vyspělou kulturní a literární úroveň místa vydání. Jedním z programových cílů Puchmajerových almanachů (stejně jako předchozích Básní v řeči vázané pořádaných V. Thámem) zároveň bylo prezentovat češtinu jako jazyk dobře způsobilý pro básnické vyjadřování. První odborný poradce F. F. Procházka přiměl autory k studiu české mluvnice, zrazoval je před užitím časomíry a orientoval je na teorii sylabotónického českého verše J. Dobrovského, jenž také zpočátku

posuzoval zadané básně a byl nápomocen při redakci, získával i další přispěvatele, hlavně mezi svými bývalými žáky z generálního semináře v Hradisku. Do pěti almanachů přispělo celkem 37 autorů (z toho 8 autorských jmen nebylo dosud s jistotou identifikováno). Jsou mezi nimi nejen autoři z Čech, ale v menším počtu i z Moravy (K. V. Janta, A. Kuča, T. Mnich, J. A. Zabranský) a ze Slovenska (Š. Leška, J. Palkovič, B. Tablic). Převažují autoři z generace Puchmajerovy, přispěli i spisovatelé starší (F. M. Pelcl, P. Šedivý, F. J. Tomsa, F. J. Vavák, F. Všejský, který již přispěl do Thámovy almanachu *Básně v řeči vázané*) a do posledního svazku je pojat větší počet prací od mladších a začínajících básníků (V. Hanka, V. Chaloupecký, J. Kramář, A. Marek, V. A. Svoboda). Až na přetisk staročeské bajky *O lišce a o čbánu* ve sv. 1 uveřejňovaly almanachy výlučně původní práce i překlady nově vzniklé pro tento účel, lyrizovaná próza v dopise *O štěstí člověka* (sv. 3) byla uveřejněna anonymně, ohlašované pokračování již nevyšlo. Finanční prostředky na vydání sv. 1 vyplynuly z darů příznivců a autorů, na většinu dalších svazků bylo vypsáno předplatné. Sv. 1 připravil Puchmajer k tisku ještě za studií v Praze, sv. 2 v Ktiši na Českokrumlovsku, sv. 3 v Prachaticích, sv. 4 v Kamenném Újezdě, sv. 5 v Radnicích. Původní záměr vydávat almanachy pravidelně jednou ročně se nepodařil naplnit, největší časový odstup (12 let) vznikl mezi sv. 4 a 5. Frontispisní portrét zobrazoval vždy osobnost, jíž byl svazek dedikován (postupně J. Dobrovský, F. F. Procházka, hrabě J. Šternberk, F. Šternberk a K. Šternberk). Vydání sv. 6, jehož kompletní text byl podle Puchmajerovy zprávy redakčně připraven 1818, se už neuskutečnilo. T. r. vydali F. Palacký a P. J. Šafařík pojednání *Počátkové českého básnictví*, obzvláště prozódie, které odmítlo poezii puchmajerovských almanachů s jejich sylabotonicou a rýmem. Na *Počátky* odmítavě reagoval V. Nejedlý rukopisnou básnickou satirou *Bohyně* (1819), knižním pojednáním *Zlomky o českém básnictví*, zvláště pak o prozódii (1820) s nimi polemizoval Š. Hněvkovský.

Pouze ve sv. 1 jsou vyznačením odlišeny „básně podle nové prozodie pana Dobrovského vypracované“ od ostatních, v dalších svazcích jsou už jenom verše sylabotónické. Předmluvou k sv. 1 a statěmi ve sv. 2, 4, 5 představil Puchmajer Dobrovského prozodickou teorii

a doplnil ji hlavně výkladem o přízvukném vyjádření časoměrných antických meter a o rýmu. Důrazem na shodné, metrickou osnovu zpevňující a jazykově odpovídající zvládání rytmické organizace verše se almanachy nejen distancovaly od prozodické anarchie v českém básnění a dávaly najevo smysl pro slovesný řád, ale představovaly takto i úsilí o poeticky stylovou stejnost příspěvků. Tato jednotnost almanachů je podřízena poetice osvícenského klasicismu, zejména německého a polského (a zprostředkovaně i francouzského). Příspěvky se orientovaly tedy ke stejným uměleckým představám a estetickým normám, které zároveň byly u čtenářů ustálené a postulovaly určitou nadosobní unifikaci. Témata a funkční určení příspěvků převážně neodpovídala obvyklé produkci pozdního klasicismu, patrná je i snaha patřitelně se vyrovnat s jeho požadavky týkajícími se žánrů a poetického tvaru. Básně v jednotlivých svazcích nejsou řazeny podle autorů ani podle žánrů, nýbrž tvoří nepřetržitý a nikde nevystupňovaný proud rozmanitých forem, námětů a tvůrců. Obecně jsou více zastoupeny skladby drobnější, lyrika převažuje nad epikou. V almanaších byly otištěny písně milostné, sentimentální, žertovné, posměšné, vojenské, anakreontská, přírodní a popisná lyrika, charakterizační, morálně didaktické, humorné i satirické epigramy, příležitostná a obřadní (gratulační oslavné a smuteční básně, zpěvy ženců, pomlázky, ukolébavky, verše k probouzení – „budičky“) poezie, básnická psaní a poslání, náboženské, dedikační a národně buditecké ódy, pěstoval se také sonet s různým lyrickým obsahem. Mezi epickými příspěvky zaujímal svou závažností přední místo pokus o biblický epos, bohatěji byl zastoupen heroikomický epos, k často pěstovaným výpravným skladbám patří romance a drobnější historický, milostný nebo pastýřský příběh a zejména bajka a balada (v sentimentální, drastické, parodické a burleskní podobě). Nad překlady z novověkých básníků (A. Blumauer, L. H. Ch. Hölty, M. M. Cheraskov, A. Pope, F. Schiller, F. L. Stolberg aj.) převažovalo úsilí vyrovnávat se v českém znění s antickými literaturami (Anakreon, Homér, Q. Horatius Flaccus, P. Ovidius Naso, P. Vergilius Maro). V anonymních překladech a adaptacích byli navíc zpřítomněni další autoři (polští klasicisté F. Karpiński, F. D. Kniažnin, I. Krasicki, J. Szymanowski, dále např. G. A.

Bürger. J. P. C. de Florian, J. B. L. Gresset, E. Kleist, J. de La Fontaine, J. B. Rousseau); někdy jde o volné přebásnění, nejednou se adaptace projevuje pouze počestněním osobních a místních jmen. Dvě nejvýraznější tvůrčí osobnosti, A. J. Puchmajer a Š. Hněvkovský, reprezentují dvojí odlišnou představu recepčního určení almanachů (i rozvoje českého básnictví). Zatímco Puchmajer usiloval získat pro česky psanou poezii náročné a urozené domácí čtenáře (mj. s akcentem na ódu s českou tematikou a postupným odklonem od anakreontiky), Hněvkovský se jednoznačně zaměřil na městské i venkovské lidové vrstvy a hojně využíval jim odpovídající látky a formy. Tyto tendence syntetizoval v některých příspěvcích např. V. Nejedlý. S mladými přispěvateli sv. 5 a s jejich preromantismem se posílila námětová návaznost na specificky českou skutečnost (vlastenectví, slovanství, slavná česká minulost) a rozšířil se i poeticky stylový repertoár (elegičnost). – Do almanachů přispěli: Václav Bělovský (možný pseudonym, sv. 1–3), A. Čermák (2), A. Guth (2), V. Hanka (5), F. V. Hek (1), Š. Hněvkovský (1–5), V. Chaloupecký (5), M. Chodounský (1), K. V. Janta (2), J. Jungmann (i šifra J. J., 1, 3–5) J. Kramář (5), A. Kuča (3–5), P. M. Kučera (2), Š. Leška (3), R. Lešková (i šifra R-a L-ová, 3), A. Marek (5), T. Mnich (2–3), A. Navrátil (5), F. Nayman (Rajman, dub., 3–4), J. Nejedlý (1–4), V. Nejedlý (i šifra V. N., 1–5), J. Palkovič (4), A. Pavlovský (2–3), F. M. Pelcl (3), A. J. Puchmajer (i pseud. Jar. Metlovic a Jaroslav Puchmír, šifra J. P., 1–5), J. F. Rautenkranc (i šifra J. R., 2–3), J. A. Seidl (3), T. Settelain (2), V. A. Svoboda (5), P. Šedivý (3), B. Tablic (4), F. J. Tomsa (3), F. J. Vavák (4), M. (Martin, dub.) Veselý (1), F. Všejský (1), J. A. Zabranský (2–4), šifra B. Z-ý (1).

EDICE: Almanachy Antonína Jaroslava Puchmajera 1–4 (1917–21, nedokonč., ed. J. Vlček). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 14 693–94, 14 696. ■ LITERATURA: an. (F. Palacký, P. J. Šafařík): Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie (1818); Š. Hněvkovský: Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozodii (1820); J. K. Tyl: Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha (ze vzpomínek Š. Hněvkovského na vznik almanachů), Květy 1847, s. 409 a pokr. → Spisy... Historické povídky 4 (1964, s. 131); K. Sabina: Š. Hněvkovský, Kritická příloha k NL 1864, s. 257 → Články literárnědějepisné 1 (1912, s. 415); F. Schulz in Česká balada a romance, Osvěta 1877, s. 57; J. Král: O prozodii české, LF 1893, s. 1 + O přízvukném napodobení starověkých rozměrů časoměrných, LF 1898,

s. 190 a pokr. (obojí) → O prozodii české 1, 2 (1923, 1938); J. Vlček in První novočeská škola básnická (1896) → Kapitoly z dějin české literatury (1952, s. 5) a Z dějin české literatury (1960, s. 9) + Počátky novočeského veršování 2. Puchmajerova škola básnická, sb. Literatura česká 19. století 1 (1902, s. 370; přeprac. vyd. 1911, s. 531); F. Strejček in V. Nejedlý: Bohyně (1910); M. Hýsek: Bürgerovy ohlasy v české literatuře, LF 1908, s. 112; F. Strejček in České školy básnické 19. věku (1921, s. 17); A. Šesták: Et rose, elle a věcu ce que vivent les roses..., ČMF 10, 1923/24, s. 261; V. Jílek: R-a L-ová v Puchmajerových Nových básních z r. 1798 je Rebeka Lešková, LF 1927, s. 267; J. Hrubý in ant. Erotika českého obrození 1780–1850 (1928, s. 109); A. Procházka: K epigramům puchmírovců, ČMM 1930, s. 380; M. Szykowski: A. J. Puchmajer, in Polská účast v českém národním obrození 1 (1931, s. 53); M. Hýsek: Dvě poznámky k Puchmajerovým almanachům, LF 1932, s. 165; J. Mukařovský: Obecné zásady a vývoj novočeského verše, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934) → Kapitoly z české poetiky 2 (1941, s. 9); F. Stiebitz: Ohlasy z Horatia u první novočeské školy básnické, LF 1936, s. 83; V. Jirátko in Lyrika českého obrození (1940); K. Horálek: K poetice A. Puchmajera a jeho školy, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 160; K. Polák in Počátky novočeského básnictví (1950, s. 157); F. Strejček: Pražská revoluční báseň z roku 1792, Slovesná věda 1952, s. 60; J. Mukařovský: Dobrovského Česká prozodie a prozodické boje jí podnícené, ČLit 1954, s. 1; K. Horálek in Počátky novočeského verše (1956); K. Svoboda in Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové (1957, s. 35); M. Bakoš in F. Palacký, P. J. Šafařík: Počátkové českého básnictví (1961, ed. R. Havel, M. Kačer); J. Dvořák in Bez konce láska je (1962); M. Otruba: Antonín Jaroslav Puchmajer (1769–1820), Čes. jazyk a literatura 19, 1968/69, s. 145; mc (V. Macura): Puchmajerovci, Slovník literárních směrů a skupin (1976); R. Pražák: K charakteru české poezie v období válek s revoluční a napoleonskou Francií: Puchmajerovci jako předstupeň jungmannovského hnutí, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1982, č. 29; D. Tuřeček: Předplatitelé Puchmajerových almanachů v jižních Čechách, Jihočeský sb. historický 1985, s. 199; B. Plánská: Východiska témat a žánrů Puchmajerových almanachů, J. Peřina: Puchmajerovy almanachy a Die Erstlinge unserer einsamen Stunden, E. Ryšavá: Zlidovělé skladby Puchmajerových almanachů, M. Šulcková: Slovenští veršovci – slovenské verše: Tvorba R. Leškové, Š. Lešky, J. Palkoviče a B. Tablice v kontextech, vše sb. Jeden jazyk naše heslo buď 1. Antonín Jaroslav Puchmajer (2001, ed. J. Vyčichlo, V. Viktora); D. Dobiáš: Puchmajerovské almanachy a srovnávací versologie, sb. Jeden jazyk naše heslo buď 2. Vojtěch Nejedlý (2003, ed. J. Vyčichlo, V. Viktora); M. Červenka: Tři poznámky k Dobrovského Prozodii, SaS 2003, s. 269; V. Petrbok, M. Wögerbauer in sb. Praha Mozartova (2006, s. 74).

mo, vpb

August Sedláček

* 28. 8. 1843 *Mladá Vožice*† 15. 1. 1926 *Písek*

Kulturní historik zaměřený především na problematiku českého středověku, zvláště na dějiny feudálních sídel, archivář a editor, pořadatel starých českých pověstí.

Psal se též Augustin, Sedláček-Vožický (Sedláček Vožický). – Třetí ze čtyř synů právníka (rodiče četli a psali převážně německy). Základní školu navštěvoval v Mladé Vožici a v Počátkách, kde jeho otec od 1850 působil jako okresní soudce, hlavní školu v Jindřichově Hradci, gymnázium v Jihlavě (zde opakoval 4. a 5. roč.) a v Písku (mat. 1863). V Čáslavi, kam rodina 1855 předsílila, se o prázdninách správce s pozdějším spisovatelem L. Quisem. Již jako středoškolák se zajímal o starověké dějiny a historii českých hradů. Na filoz. fakultě pražské univerzity studoval dějepis, zeměpis a němčinu; jeho učiteli byli mj. historikové V. V. Tomek, J. E. Vocel, K. A. K. Höfler a filologové J. N. Kelle a J. Kvíčala. Během pobytu v Praze se živil kondicemi a od 1864 přepisováním pramenů v zemském archivu; zde se sblížil s J. Emlerem a dostal od něho dokonalou průpravu v pomocných vědách historických. 1867 získal oprávnění vyučovat dějepis a zeměpis na vyšších gymnáziích; aprobaci si později rozšířil o češtinu a němčinu pro nižší gymnázia, výborná znalost latiny mu umožnila, aby učil i tomuto jazyku. Působil jako středoškolský profesor v Litomyšli (1867–69), v Rychnově nad Kněžnou (1869–75) a nejdéle v Táboře (1875–99), kde se podílel i na uspořádání městského archivu. Prázdninových měsíců využíval k badatelským cestám; v českých zemích navštívil stovky hradů, zámků a tvrzí, na 80 městských a desítky šlechtických i církevních archivů. Archivní výzkumy podnikal též ve Vídni, Drážďanech, Mnichově, ve Vratislavi, v Královci (Königsbergu, tj. Kaliningradu) aj. 1899 se po smrti první manželky Ernestiny (roz. Hlavaté, sňatek 1871) dal penzionovat a přestěhoval se do Písku. Zde uspořádal městský archiv i archiv prácheňského kraje a 1900 byl jmenován ředitelem městského muzea; v těchto funkcích se zasloužil o záchranu mnoha hmotných i písemných památek. Kromě toho na zakázku uspořádal vrchnostenské archivy v Bechyni, Březnici a Lnářích a městský archiv

v Rokycanech, nestačil už dokončit pořádání protivínského archivu. Přivydělával si též sestavováním genealogických tabulí. Jeho vědecká činnost byla oceněna členstvím v KČSN (1882 dopisující a 1906 přespolečný člen) a v ČAVU (1891 dopisující, 1892 mimořádný a 1912 řádný člen); obdržel rovněž titul dr. h. c. 1922 uzavřel sňatek s učitelkou T. Barcalovou, s níž se poznal 1917. Přátelil se s tábořským historikem a heraldikem M. Kolářem, s A. Jiráskem a zejména s K. Klostermannem. Na sklonku života trpěl anginou pectoris a arteriosklerózou, již podlehl. Zemřel bez potomků. Pohřben byl na Trojickém hřbitově v Písku.

Ve vývoji českého dějepisectví patří S. spolu se Z. Wintrem a Č. Zíbrtem k nejvýraznějším představitelům kulturněhistorického směru založeného na vyčerpávající heuristice a detailní deskripci. Metodologicky ho ovlivnili německý historik E. Gothein a V. V. Tomek, jehož topografické výzkumy do značné míry předurčily charakter největších S. prací. Životním dílem S. jsou patnáctidílné *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, rozsáhlá encyklopedie z oboru historického místopisu, genealogie, heraldiky a sfragistiky, ale i politických a sociálních dějin. Součástí práce, mapující podrobně historii feudálních sídel od raného středověku do konce třicetileté války (s přesahy do novějších časů), jsou edice písemných pramenů (korespondence, úředních dokumentů) a parafráze pověstí. Autorův jazyk, pohybující se v široké škále od romantické pročitelnosti k lapidárnímu, střízlivému popisu koresponduje s celkovým rázem díla, jehož vznik byl na jedné straně spjat s ovzduším vlastenecky zbarveného romantického historismu, na druhé straně s faktografickým zaměřením historické vědy druhé poloviny 19. století. Volný doplněk k Hradům... tvoří S. četná genealogická hesla v Ottově slovníku naučném (1888–1908; předtím psal i do Riegrova Slovníku naučného). Z rozsáhlých pramenných studií vytěžil S. jednak řadu knižních publikací z oboru pomocných věd historických (*Českomoravská heraldika, Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách* aj.) a historického místopisu (mj. *Místopisný slovník historický Království českého, Snůška starých jmen...*), jednak regionálně historické monografie věnované převážně městům a oblastem, v nichž žil a působil. Z literárněhistorického hlediska je významné S. sebrání, uspořádání a převyprávě-

vení starých českých pověstí v souboru *Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku*, který byl ve své době vysoce hodnocenou obdobou v témž roce vydaných Jiráskových Starých pověstí českých; na rozdíl od Jiráska S. seřadil pověsti podle předpokládané doby vzniku a pokusil se je očistit od pozdějších nánosů. Jako vydavatel se zasloužil o zpřístupnění listů Perchty z Rožmberka (tzv. Bílé paní) a její sestry Anežky. Zabýval se též nejstaršími česky psanými listinami, osobnostmi T. ze Štítného a Ondřeje z Dubé i literárními projevy 16.–17. století, zvláště spisy B. Paprockého a J. Tesáka Mošovského. V několika statích rozmnožil vědomosti o životě J. Husa a J. Žižky. Překladatelství z němčiny S. omezil na drobné časopisecké příspěvky. O své práci, svých zálibách a svých rodinných poměrech vydal svědectví v knize (sepsané krátce před smrtí) *Paměti z mého života*, podivuhodné směsi významných i podružných, někdy přímo kuriózních vzpomínek a postřehů.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: August Vožický, Vožický; Ščk (Ottův slovník naučný). ■ PŘÍSPĚVKY in: Abhandlungen KBGW (1869, Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné, i sep.); Agrární archiv (1918–19); Archiv český 11 (1892, koresp. Perchty z Rožmberka); Besedy lidu (1903); ČČM (od 1876; 1878 O rodu, erbů a vládyckém životy pana Tůmy ze Štítného; 1909 Paměti J. Tesáka Mošovského a jeho syna; 1920 O počátcích Husince, i sep.); Časopis Matice moravské (1891–92, 1905–08, 1911); Časopis pro dějiny venkova (1922); Časopis Společnosti přátel starožitností... (1898, 1914, 1922, 1924; 1914 Hrad Krákovec, i sep.); sb. Československé armádě pozdravy a vzkazy (1923); Čes. časopis historický (1898, 1906–24; 1913 Doklady k otázce o Žižkově stáří, 1924 Příčinky k životopisu M. Jana Husi); Čes. jih (Tábor 1875–79, 1882–83, 1914, 1920; 1876 Příběnice, i sep.); 1914 Byl-li Hus na Kozím u Tábora?, i sep.); Hlasy od Blaníka (Benešov 1909); Horník (1881); Jihočes. kraj (Tábor 1913–14); Kraj kalicha (1923); Les a lov (1912, Dějinný vývoj velkostatku a hor Píseckých, i sep.); Listy filologické (1916); Lumír (1865–66); Method (1878, 1879, 1886, 1903); Mitteilungen des Central-Comité (Viedeň 1888); Mitteilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs (Čes. Lopa 1883); Nár. kultura (1924); Nár. listy (1891, 1900, 1913); sb. Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild 9. Böhmen 1, 2 (1892, 1893); Otavan (Písek 1863–65, 1913, 1921–24); Památky archeologické a místopisné (1864–65, 1868, 1871–72, 1883–84; 1868 Zaniklé osady v okolí čáslavském →

Kutnohorský 2002); Památník tělocvičné jednoty Sokol v Želenkách u Duchcova (1922); Politik (1864); sb. Potštýn (1897); Prager Presse (1923); Prácheň (Strakonice 1864); Samostatnost (1924); Sborník filologický (1922, O staročeských příjmeních šlechtických); Sborník historický (1883, Anežka z Rožmberka, i sep.); Sborník Žižkův 1424–1924 (1924); Setba (1920–21); Světozor (1882); Věstník KČSN (1886–87, 1890, 1893, 1914, 1923–24; 1890 Gedanken über den Ursprung des böhmisch-mährischen Adels, i sep.; 1890 Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diadochu připomínají..., sep. 1891; 1914 Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův, i sep.; 1923 Dodatky a opravy k Pýše urozenosti a starým vývodům, sep. 1924); Výr. zpráva c. k. vyššího reálného gymnázia v Táboře (1877–99; 1877 Jak se měnily a ustálily meze Čech a Rakous Dolních, i sep.; 1880 Klaudia Ptolemaia zpráva o Čechách a zemích sousedních, i sep.; 1883 Kraj chýnovský v dávných dobách, i sep.; 1891 Paměti kláštera v Louňovicích, i sep.; 1897 Sbírka listovních pamětí města Tábora, i sep.; 1898 Ondřej z Dubé na Zlenicích, nejvyšší sudí Království českého, i sep.); Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens (Vratislav 1914); Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens (Opava 1917, Bedeutung des von B. Paprocky verfassten Speculum für die Geschichte von Österreichem Schlesien, i sep.); Zpráva o činnosti kuratoria městského muzea v Táboře (b. d., 1878); Zprávy městského muzea v Německém Brodě (1917); Zprávy o zasedání KČSN; – posmrtně: Čes. svět (1926); Lit. rozhledy (1926). ■ KNIŽNĚ. *Kulturněhistorické práce a beletrie*: Minulost města Mladá Vožice v Tábořsku (1870); Rychnov nad Kněžnou. Pokus dějepisný (1871); Děje města Čáslavě (1874); Fünfzehn Jahre landwirtschaftlich-industriellen Wirkens auf der Herrschaft Benatek (1881); Historische Notizen über die Herrschaft Benatek (1882); Hrad, zámky a tvrže Království českého 1–15 (1882–1927: 1. Chrudimsko 1882, 2. Hradecko 1883, 3. Budějovsko 1884, 4. Vysočina tábořská 1885, 5. Podkrkonoší 1887, 6. Podbrdsko 1889, 7. Písecko 1890, 8. Rakovnícko a Slansko 1891, 9. Domažlicko a Klatovsko 1893, 10. Boleslavsko 1895, 11. Prachensko 1897, 12. Čáslavsko 1900, 13. Plzeňsko a Loketský 1905, 14. Litoměřicko a Žatecko 1923, 15. Kouřimsko, Vltavsko a J.-Z. Boleslavsko 1927, ed. J. V. Šmák; 1929 výbor s tit. Z hradů, zámků a podhradí, ed. A. Wenig); Průvodce na Karlštejně (1884; upr. vyd. 1893); Karlstein (1892, něm.); Paměti obce kozlovské (1892); Sbírka pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku (b. d., 1894; upr. vyd. pro ml. 1898; 1972 s tit. Historické pověsti lidu českého, ed. R. Lužík); Průvodce po památných místech okolí tábořského (1896: 1. Příběnice, 2. Choustník a Kozí, 3. Klokoty); Děje Třebenic (1897); Českomoravská heraldika 1, 2 (1. Část všeobecná, 1902, s M. Kolářem; 2. Část zvláštní, 1925); Paměti Kvě-

chovského mlýna pod Zahrádkou (1906); Jan Žižka z Trocnova (1906; dopln. vyd. 1924); Místopisný slovník historický Království českého (b. d., 1908); Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou 1–3 (1911–13; 1. Od nejstarší doby až do zřízení král. úřadu, 2. Od zřízení král. úřadu až do dnešní doby, 3. Dějiny zvláštních částí); Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480 (1914); Sibylino proroctví a jiná tomu podobná (1915); Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy (1920); Z dějin Vitorazska. Jak se tvořily meze Čech a Rakous Dolních (1920); O starém rozdělení Čech na kraje (1921); Z osady záhorské (1922); Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách (1923); Paměti z mého života (1924; upr. vyd. 1997); – posmrtně: Průvodce po Husinci a okolí 1 (1926, s J. Veselým); Děje prachenského kraje (1926, dokončil a upr. J. Kaiser); Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty 1–5 (2001–03, ed. V. Růžek). ■ KORESPONDENCE: Profesora A. S. listy důvěrné (A. Rajske z 1867–70; Ml. Vožice 1998, ed. V. Kolda). ■

BIBLIOGRAFIE: in A. S.: Paměti z mého života (1924); J. Kotalíková: A. S. (Písek 1981); F. Musil, J. Úlovec in Ročenka Klubu A. S. (Plzeň 1984, se soupisem rukopis. pozůstalosti). ■ LITERATURA: L. Cihla: A. S. (Písek 1963; obs. i přisp. a vzpomínky F. Křemena, A. M. Píši a T. Sedláčkové, i z S. koresp.); O. Kolář: Písecká léta A. S. (Písek 1986) + O A. S. (Písek 1988); sb. A. S. a pomocné vědy historické (Ml. Vožice 1995; přisp. J. Blüml, Z. Boháč, T. Durdík, I. Hlaváček, F. Hoffmann, O. Kolář, T. Krejčík, R. Nový, V. Růžek, M. Truc); Vzpomínky Terezy Sedláčkové (Písek 1996, ed. O. Kolář → A. S.: Paměti z mého života, 1997); P. Cironis: O prof. A. S. a Městském archivu v Rokycanech (Rokycany 1999). ■ O. H. (Hostinský): ref. Děje města Čáslavě, Pokrok 10. 2. 1874; J. Vlach: ref. Klaudia Ptolemaia zprávy..., Osvěta 1880, s. 956; ● ref. Hrady, zámky a tvrze Království českého 1: Redaktor (J. Emler), ČČM 1881, s. 148 a pokr.; M. (O. Mokřý), Květy 1881, s. 241; J. Kalousek, Politik 14. 12. 1881; J. Durdík, Politik 12. 1. 1882; ●; J. Neruda: A. S., NL 21. 10. 1882 → Podobizny 2 (1952); ● ref. Hrady, zámky a tvrze... 2–4: Elr. (J. Emler), ČČM 1883, s. 151 a 1884, s. 119 a pokr.; J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 1883, s. 137; F. S. (Schulz), NL 24. 8. 1883, příl. ●; F. Chalupa: A. S., Světozor 1884, s. 470; an. (J. Emler): ref. Hrady, zámky a tvrze... 5–7, ČČM 1886, s. 230 a 1887, s. 133 + (šifra Red.) ČČM 1889, s. 483 a 1890, s. 300 a (šifra r.) s. 594; J. J. Veselý: ref. Paměti kláštera v Louňovicích, Vlasť 9, 1892/93, s. 958; ● ref. Sbírka pověstí historických lidu českého...: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 16, 1894/95, s. 234; J. J. Veselý, Vlasť 11, 1894/95, s. 762; F. V. Vykoukal, ČČM 1897, s. 286 ●; B. Bernau: S. Hrady, zámky a tvrze české, ČČH 1895, s. 307; Dr. V. G. (Guth): ref. Hrady, zámky a tvrze... 8, Hlas národa 26. 4. 1896 (Nedělní listy); M. Dlouhý: ref. Hrady, zámky a tvrze... 12, NL 10. 8. 1900; ● k sedesátinám:

an., Besedy lidu 11, 1902/03, s. 274; an., Lumír 31, 1902/03, s. 412; an., Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 539; an., Zvon 3, 1902/03, s. 688; S. (F. Sekanina), Máj 1, 1902/03, s. 789; F. A. Slavík, ČSPS 1903, s. 1 (t. r. sep. s tit. A. S.); an., ČL 13, 1903/04, s. 43 ●; F. A. Slavík: ref. Hrady, zámky a tvrze... 13, Osvěta 1906, s. 358; ● ref. Místopisný slovník historický Království českého: J. V. Prášek, Venkov 2. 8. 1909; V. Flajšhans, NL 4. 8. 1909; J. Pekař, ČČH 1910, s. 71 ●; ● k sedmdesátinám: -k, Máj 11, 1912/13, s. 602; an., Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 598; -n-, Zvon 13, 1912/13, s. 684; an., Přehled 11, 1912/13, s. 818; Č. (K. Čvančara), Venkov 27. 8. 1913; J. Kolář, Čas 28. 8. 1913; C. Merhout, NL 28. 8. 1913; an., Čes. svět 10, 1913/14, s. 15 ●; ● ref. Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou: an., ČČH 1915, s. 108; J. Bka (Borovička), ČČM 1915, s. 254; J. Opočenský, Agrární archiv 1921, s. 201 ●; ● ref. Zbytky register králův římských a českých...: V. Vojtíšek, ČSPS 1915, s. 38; G. Friedrich, ČČM 1915, s. 283; V. Hrubý, ČČH 1915, s. 273 ●; ● ref. Pýcha urozenosti a vývodu u starých Čechův a Moravanův: an., ČČH 1915, s. 300; V. Klecanda, ČČM 1918, s. 178 ●; ● ref. Snůška starých jmen... a O starém rozdělení Čech na kraje: Kam. (F. Kameníček), ČČM 1921, s. 164; J. P. (Pekař), ČČH 1921, s. 249; V. Flajšhans, Osvěta 1921, s. 308; J. V. Šimák, NL 29. 5. a 18. 12. 1921; R. (A. Rambousek), Čes. osvěta 19, 1922/23, s. 232 ●; K. S. (Stloukal): ref. Z dějin Vitorazska, ČČH 1922, s. 262; ● ref. Paměti a doklady o staročeských mírách a váhách: G. Skalský, ČČM 1923, s. 221; J. P. (Pekař), ČČH 1923, s. 549 ●; ● k osmdesátinám: J. Dostál, J. Šebánek, fdše, V. F. a an., Otavan 7, 1922/23, s. 63, 109 a pokr.; L. Domečka, Topičův sborník 10, 1922/23, s. 352; -vb- (V. Brtník), tamtéž, s. 554; an., Čes. svět 19, 1922/23, č. 48; V. Vojtíšek, ČSPS 1923, s. 5; A. Nečásek, Venkov 28. 8. 1923; A. Novák a (Glch.) J. Glücklich, LidN 28. 8. 1923; J. Šebánek, Republikán 1923, č. 80; J. V. Šimák, ČNM 1923, s. 209 ●; J. P. (Pekař): ref. Hrady, zámky a tvrze... 14, ČČH 1924, s. 178; ● ref. Paměti z mého života: J. Šebánek, Otavan 8, 1923/24, s. 127; J. V. Prášek, Venkov 5. 10. 1924; an., ČČH 1924, s. 638; J. Hanák, Naše věda 8, 1926/27, s. 106 ●; F. M. B. (Bartoš): ref. Jan Žižka z Trocnova, NO 12. 10. 1924; ● ref. Českomoravská heraldika 2: J. P. (Pekař), ČČH 1926, s. 195; V. Klecanda, Časopis archivní školy 1927, s. 176 ●; ● nekrology: an., Otavan 9, 1925/26, s. 90; J. Dostál, Nové Čechy 9, 1925/26, s. 225; -8-, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 233; V. Osvald, NO 16. 1. 1926; an., PL 16. 1. 1926; R. Urbánek a šifra og, LidN 16. 1. 1926; nč. (A. Nečásek), Venkov 17. a 19. 1. 1926; K. Hovorka, Tribuna 20. 1. 1926; an., Čes. svět 21. 1. 1926; an., Samostatnost 22. 1. 1926; an., NO 25. 1. 1926; J. Pekař, ČČH 1926, s. 1; V. Novotný, Časopis pro dějiny venkova 1926, s. 1; L. Domečka, K. Hostaš, V. Novotný, J. Šebánek, ČSPS 1926, s. 17; J. Kaiser, J. Krch, F. Lipš, A. Heyduk, Otavan 10, 1926/27, s. 9 a pokr.; J. Hanák, Naše věda 8, 1926/27, s. 122; J. V. Šimák, Almanach ČAVU 37, 1927/29, s. 77 ●; J. Goll, J. Šusta in Posledních padesát

let české práce dějepisné (1926); F. Šváb: Plzeňsko v díle A. S., Plzeňsko 1926, s. 21; J. Šebánek: A. S. a Morava, Morava 1926, s. 33; J. Malý in A. S.: Děje prachenského kraje (1926); ● ref. Děje prachenského kraje: V. Brtník, Venkov 17. 2. 1927; J. V. Šimák, ČČH 1927, s. 149 ●; A. Vavroušková: S. pozůstalost a její význam pro bádání rodopisné, Časopis Rodopisné společnosti českosl. 1929, s. 17; V. Novotný in České dějepisectví v prvním desetiletí republiky (1929); J. Königsmark: Lidský mravenec, Nár. politika 26. 8. 1933; F. M. Bartoš: A. S. a Husovo rodiště, NO 11. 11. 1934; Z. Nejedlý in Litomyšl (1934); ● k 10. výr. úmrtí: R. C. (Cikhart), Čes. jih 11. 1. 1936; B. Studna, Nár. politika 15. 1. 1936 ●; J. Šimek: A. S. a Litomyšl, Litomyšl. Věstník klubu přátel a rodáků Litomyšle v Praze (1936); J. Šusta in Posledních deset let československé práce dějepisné (1937); F. Zuman: Návštěvy A. S. u nás, Boleslavan 14, 1939/40, s. 88; ● k 15. výr. úmrtí: N. Bonhardová, Venkov 16. 1. 1941; J. Bonhard, LidN 19. 1. 1941 ●; ● k 100. výr. nar.: N. Bonhardová, Venkov 28. 8. 1943; hjk (Z. Hájek) a uk (J. Muk), LidN 28. 8. 1943 ●; R. Cikhart: Jak vznikly Paměti Kvěhovského mlýna, Jihočes. jednota 1943, č. 35; V. Hadač: A. S. a třeboňský archiv, tamtéž, č. 36; J. Muk: K počátkům studií dr. A. S. v Jindřichově Hradci, tamtéž, č. 39; an. (F. Roubík): Jubileum S. Hradů + Pozůstalost A. S., Jihočeský sb. historický 14, 1941–45 (fakt. 1946), s. 38; F. Roubík: Topografický a kartografický materiál v pozůstalosti A. S., ČSPS 1949, s. 159; R. Cikhart: Životní dílo A. S., Jihočeský sb. historický 1951, s. 17 + K rodopisu A. S., tamtéž 1956, s. 121; F. M. Bartoš: A. S. o Husovi a Žižkovi, Křesťanská revue 1958, s. 184; V. Cvek in Lidé kraje mezi třemi vrchy (1967, s. 84); J. Rybák in Kouzelný proutek (1968, s. 32); R. Lužik in A. S.: Historické pověsti lidu českého (1972); J. Bílek: A. S., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1973, s. 134; J. Fröhlich: Archeologické výzkumy A. S. na Písecku, tamtéž 1976, s. 120; O. Kolář: Numismatická sbírka A. S., tamtéž, s. 226 + A. S. a jeho numismatická sbírka, Sběratelské zprávy (Hradec Král.) 1977, s. 23 + Ještě k numismatické sbírce A. S., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1977, s. 157; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 2 (1977, upr. vyd. 1997, s. J. Markem); O. Kolář: A. S. a ceny v 15. století, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1978, s. 298 + Ještě jednou k A. S. jako sběrateli, tamtéž 1979, s. 234; V. Přech: Dva jihočeští archiváři, tamtéž 1980, s. 239; O. Kolář: A. S. a soupis drahých kovů, tamtéž 1981, s. 157; T. Vojtěch in Česká historiografie a pozitivismus (1984); L. Mraček: A. S., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1986, s. 135; V. Růžek: Prameny S. Českomoravské heraldiky 2, sb. Seminář a jeho hosté (1992); Z. Beneš: Velké dílo regionální historie, LidN 17. 6. 1993, příl. Národní 9, č. 24; O. Kolář: Odkaz A. S. + A.

S. a Karel Klostermann, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1993, s. 1 a 207 + Tři ženy A. S., Lipík (Písek) 1993, č. 7–8; B. Kapičková: Pozůstalost A. S., Hláška. Zpravodaj Klubu A. S. 1993, č. 3; F. Musil: Život a dílo A. S. + A. S. a soudobá kastellologie, tamtéž; J. Zachová: Vědecká konference A. S. a pomocné vědy historické v Táboře..., Mediaevalia historica Bohemica 1993, s. 355; F. Musil: A. S. a Rychnov nad Kněžnou, sb. Orlické hory a Podorlicko 1994, s. 157; J. Fröhlich: Rok A. S., Výběr (Čes. Budějovice) 1994, s. 136; K. Křesadlo: A. S. jako student jihlavského gymnázia, Vlastivědný sb. Vysociny, odd. věd společenských 9, 1994, s. 151; M. Nodl: Pracovitost, kážeň a nesmrtelnost, LidN 20. 1. 1996; R. Princ: Slavné osobnosti v mém mládí, Lipík (Písek) 1996, č. 5; O. Kolář: A. S. a Otavan Jaromíra Malého, Výběr (Čes. Budějovice) 1996, s. 59; B. Jiroušek: Penze pro T. Sedláčkovou, tamtéž, s. 141; L. Kothera: Velmož české historie, tamtéž, s. 150; K. Pletzer: Vzpomínky T. Sedláčkové, tamtéž, s. 157; O. Kolář: A. S. a Alois Jirásek, tamtéž 1998, s. 211 + A. S. v letech první světové války..., tamtéž 1999, s. 47; J. Blüml a V. Kolda in Profesora A. S. listy důvěrné (1998) + in Jihočeši v české historické vědě (1999); B. J.: ref. Profesora A. S. listy důvěrné, ČČH 1999, s. 422; V. Růžek in A. S.: Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty 1 (2001); ● ref. Atlasy erbů a pečeti..., L. Sulitková, ČMM 2003, s. 212; K. Müller, ČMM 2004, s. 182; B. Kapičková, ČČH 2004, s. 388 ●; J. Blüml in A. S.: Minulost města Mladá Vožice v Tábořsku (2003); T. Kodera: A. S., Akademický bulletin 2003, č. 9; R. Telc: Deperditum další tábořské „smolné“ knihy ze 16. století, Výběr (Čes. Budějovice) 2004, s. 350.

pc

František Alois Sedláček

* 23. 9. 1852 *Hrbov* u Velkého Meziříčí
† 21. 11. 1880 *Hrbov*

Prozaik, autor drobných povídek a dobrodružné prózy pro mládež, sběratel regionálních pohádek a pověstí.

Údaje v části literatury o datu (1854) a místě S. narození (Velký Karlov u Nové Paky) jsou chybné. – Pocházel z chudé rodiny, v níž se všichni členové (i F. A. S.) už od raného mládí věnovali plátenictví. Obecnou školu navštěvoval v rodišti, gymnázium v Hradci Král. a po učitelských zkouškách (1872) nastoupil na obecnou školu v Čánci u Opočna; 1879 odešel na Moravu do Blízkova u Vel. Meziříčí, kde se stal správcem školy. Požár mu tam zničil mine-

ralogické sbírky určené pro školní kabinet a též sloužící jako studijní materiál k S. odbornému pojednání o minerálech v českých zemích a o hospodářském využití nerostů a rud. Těsně před smrtí se stal správcem školy v rodném Hrbově. Všechna jeho působiště mu poskytla podněty pro soubory regionálních pověstí. Ve Vel. Meziříčí inicioval 1879 vznik zakladatelské edice pro školáky První moravská laciná knihovna pro mládež a krátce ji řídil; současně s J. Soukalem a dalšími založil čtrnáctideník pro zvelebení školství Národ a škola a stal se jeho hlavním redaktorem. Zemřel na rychlou tuberkulózu. Pohřben je ve Vel. Meziříčí.

Literárně začal publikovat na sklonku svých gymnaziálních studií ve školských časopisech. V místě svých působení soustavně sbíral krajo- vé pověsti a pohádky: v Čechách *Pohádky a pověsti od hor krkonošských* a na Moravě *Národní pohádky a pověsti z okolí velkomeziříčského a jihlavského...* Přestože jim kritika vytýkala stylistické nedostatky, jsou jejich děje s mnohdy moralistní pointou vyprávěny s obratností a čtivě. Své učitelské zkušenosti S. využil v návodné knížce varovných příkladů *Výstrahy v pravdivých příbězích ze života mládeže*, jimiž nabádal děti k ostražitosti před nehodami (pády do studní, úrazy způsobené zvířaty, neposlušnost příkazů rodičů aj.). V próze *Dobrodružství dvou bezděčných větroplavců*, která však zůstala torzem (dokončil ji nepříliš šťastně 1881 J. Soukal), se S. opíral o motivy J. Verna v líčení dobrodružství ve vzduchu i na moři prožívané učencem a jeho sluhou při letu balonem přes Indický oceán, a i když do příběhu vložil poučování o mineralogii a geologii, dílo svým poutavě a s humorem vyprávěným dějem prozrazuje, že v S. předčasně odešel nadějný prozaik. V rukopisu zůstala již k tisku připravená sbírka dětských her, říkadel a pověstí.

PRÍSPĚVKY in: Čes. škola (1870–82); Národ a škola (Vel. Meziříčí 1880); Posel z Budče; Škola a obec. ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie:* Pohádky a pověsti od hor krkonošských (1878); *Výstrahy v pravdivých příbězích ze života mládeže* (PP 1897); *Národní pohádky a pověsti z okolí velkomeziříčského a jihlavského na Moravě* (1879); *Dobrodružství dvou bezděčných větroplavců* (b. d., 1880, 1881 dokončil J. Soukal). ■ **REDIGOVAL** časopis: *Národ a škola* (1880); *knížnici:* První moravská laciná knihovna pro mládež (1879, do sv. 12). ■

LITERATURA: -č-: ref. *Výstrahy v pravdivých příbězích...*, Beseda učitelská 1879, s. 570; an.: ref. *Národní pohádky a pověsti...*, ČMM 1880, s. 91; ● nekrology: an., Beseda učitelská 1880, s. 665; an., NL 28. 11. 1880; an., Kolečka 1881, s. 16 ●; -aue- (H. Pittauer), Lit. listy 10, 1888/89, s. 17.

mhs

Hanuš Sedláček

* 24. 1. 1881 *Bobnice* u Nymburka

† 22. 5. 1950 *Nymburk*

Autor veršů a próz z prostředí venkovské přírody a zemědělské práce pro nejmladší a utopických románů pro starší dorost, pořadatel sborníků pro školy spojených po 1918 s budováním nové republikové státnosti, dramatik, překladatel a publicista.

Křtěn Jan. Psal se též H. Sedláček-Promyk (tj. polsky paprsek). – Pocházel z početné rolnické rodiny. Po návštěvě obecné školy v rodišti a měšťanské v Nymburce rozhodli rodiče, aby vzhledem k oslabené tělesné konstrukci pokračoval ve studiu na kutnohorském učitelském ústavu (1895–99); absolvoval též univerzitní kurs pro učitele. Už na škole se snažil mezi studenty probouzet národní uvědomění, později v místech svého učitelského působení pak sociální povědomí v prostředí dělnickém a rolnickém. Na své první místo nastoupil na Vysočině: 1899 ve Větrném Jeníkově u Jihlavy, pak v obcích Mladé Bříště a Zálesí u Humpolce, kde se také oženil. Poté učil na Poděbradsku v Budiměřicích, od 1904 ve Strakách a v Křečkově, 1912 byl jmenován správcem jednotřídky v Břístvi, od 1924 krátce působil na škole v Sadské a v Nymburce na dívčí škole Na Spálence. Tehdy se také stal členem Zemské školní rady. 1929–39 byl řídícím učitelem v Uhříněvsi u Prahy. Ve všech svých působištích vyvíjel rozsáhlou osvětovou, kulturní, společenskou a politickou aktivitu. Patřil k dlouholetým členům sociální demokracie (až do sloučení s KSČ 1948) a pracoval jako vychovatel a cvičitel v dělnické tělovýchově (DTJ), řídil dětské časopisy pro dělnickou mládež, od 1925 přílohu *Práva lidu* *Dětský svět* (též stejnojmenný časopis). Byl členem Společnosti přátel literatury pro mládež při Masarykově lidovému ústavu, pořádal hlavně pro školní shromáždění sborníky projevů a recitací, zejména k jubileím T. G. Masaryka a československé státnosti, redigoval

několik knižnic pro mladé čtenáře. Věnoval se kulturní činnosti jako vychovatel a kronikář v nymburském sboru dobrovolných hasičů, zapojil se do činnosti Volné myšlenky a hnutí bezvěrců. Jako člen turistických klubů procestoval celou republiku, vykonal pěší túry přes Polsko k Baltu, zavítal i do rakouských Alp. Byl zdatný zpěvák a hudebník, účastník domácích kvartet. Důchod trávil v Nymburce.

Podněcován od raného mládí svým bobnickým učitelem, spisovatelem a pozdějším vydavatelem jeho knížek F. Hrnčířem k tvůrčí literární práci přispíval již jako student pod pseudonymem Hanuš Klobušský do dětských časopisů. Literatura pro mládež tvořila také hlavní náplň jeho literární činnosti; psal pro ni verše, prózy i divadelní hry a pro dospělé též (zpravidla ve spolupráci s J. Klabanem) i komedie ze soudobého života. Prvním významnějším S. literárním počinem bylo pořádání obrázkových sborníků pro mládež v edici Prvosenky, což byl jeden z projevů jeho výrazné slovanské orientace, prokazované též překlady polské beletrie, lidové poezie (Polské klasy) a ruských pohádek. S. beletristické práce jsou většinou adresovány nejmladším školákům a tematicky čerpají z venkovským dětem důvěrně známého prostředí volné přírody a koloběhu zemědělské práce v Polabí. Mají formu leporel pro nejmenší a básnických sbírek pro starší děti a tvoří je didakticky zaměřené říkanky a veršovánky směřující k formování kladných povahových vlastností a odsuzující zlo (*Zlaté klíčky od srdíčka*, *Kvítí prosté*, *Kytka pampelišek* aj.). Uchovávají si svěží projev blízký lidovým popěvkům; zejména leporela zaznamenala i uznání kritiky. Jako prozaik se S. představil drobnými povídkami, ojediněle i romány a pohádkami. Právě pohádky, ať původní, ať převyprávěné, se nejvíce ocitly pod silným vlivem jeho ruských překladů a četné rusismy narušovaly jejich stylistickou úroveň (*Národní pohádky a jiné*, *Na nitce pohádky*, *Pohádky o králích a jiné*). S. prózy, vedle menších povídek pro nejmladší s obdobnou tematikou jako jeho verše (např. výchovný příběh *Skaut Jiřík* o uloupeném děvčátku a hrdinství dvou chlapců), se pro starší čtenáře soustředily na humoristický (*Mlsákov*) a hlavně na dobrodružný žánr (*Prsten maurského kupce*, *Trosečníci lodi Lukrecie*), někdy i s vědecko-fantastickým příběhem, jednou protiválečným (vynález přístroje ničící veškerou vojenskou munici v knize *Poslední bitva*), jed-

nou oceňujícím hodnotu přátelství (spor dvou inženýrů o budoucnost pražské dopravy ústící ve shodu, jež jim přináší mimořádné ocenění ve světě, v knize *Krtoryt kontra ptakolet*). S. též spolupracoval na poslední verzi čítanky pro obecné školy Ráno, navazující na její základní podobu vytvořenou J. Kožíškem a J. Tůmou, podílel se na rozšíření beletrizované vlastivědy Čech *Za domovem* o další dva svazky na vlastivědu československou. Spolupracoval s pedagogickými časopisy, v odborném tisku pro dětskou literaturu (zejména Úhor) publikoval literární kritiky a též polemiky, zejména k roli pohádky v soudobém světě. Podle K. Nosovského v rukopise zůstaly veselohry *Průkopník* a *Ženichové*, vzniklé ještě v Břiství.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: František Stoh, Frant. Stoh, Fr. Stoh a Božena St-á, Hanuš Klobušský, Hanuš Promyk, Hen. Promyk, Henryk Promyk, H. Promyk, Jiří Tobok, Jiří Tobola, Kovan., Promyk, Promyk., Vendelín Kovan, VEN. KOVAN., Ven. Kovan., V. Kovan; H. P., Hs., H. S., -k., S., -yk. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Besedy Času* (1903–08); *Besídka malých* (1903–12); *Čas* (1905–10); *Čes. osvěta* (1905–08); *Čes. slovo* (1924–34); *Čes. učitel* (od 1919 i příl. *Školské reformy*); *Dětský máj* (Nymburk); *Dětský svět* (Nymburk 1925–28); *Dobrá kopa*; *Hasičský věstník*; *Jaro* (1908–14, 1920); *Jitro* (Ml. Boleslav 1919–20); *Komenský*; *Kopřivy*; *Malý buditel*; *Malý čtenář* (1903–30); *Mládí*; *Mladý hlasatel*; *Nár. osvobození* (1924–37); *Nár. práce* (1944); *Naše zprávy* (1939); *Niva* (1925–35); *Pedagogické rozhledy*; *Pramen* (1926); *Právo lidu* (1919–38, i *Večerník PL* a příl. *Dětský svět*); *Pražský večerník* (1926); *Radost*; *Rozhlásek*, pokr. *Rozhlas mladých*; *Rudé květy* (1905–06, 1919); *Rudé právo* (1920–21); *Sedmíhlásek* (1945–49); *Školský obzor*; *Švanda dudák*; *Tribuna* (1921); *Učitelské noviny*; *Úhor* (1913–44); *Venkov*; *Vlastovička* (1949); *Vzdělání lidu*; *Vzkříšení*; *Země* (1922); *Zlatá brána* (1920–42); *Zvon* (1921–33); – posmrtně: ant. *Píseň o nosu* (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: O štěstí (PP pro ml., 1911); *Hříbky*. Jak je tatínek a maminka našli a jak žili (P pro ml., 1917); *Prsten maurského kupce* (P 1918); *Adolf Heyduk, jeho život a dílo* (b. d., 1918); *Trosečníci lodi Lukrecie* (P pro ml., b. d., 1919); *Zlaté klíčky od srdíčka* (BB pro ml., 1920); *Národní pohádky a jiné* (1920); *O sedláčkovi* (pohádka, 1920, pseud. Ven. Kovan); *U soudu* (D pro ml., b. d., 1921); *Kašpárek ruským dětem* (D pro ml., 1922); *Kvítí prosté* (BB pro ml., 1924); *Ještěrka aneb Pan profesor se žení* (D b. d., 1925); *Za domovem 2–4* (vlastivěda pro ml., 1925, 1926, 1928, s B. Baušem a A. Wenigem); *Svatba aeroplánem* (D 1926, s J. Klabanem); *Abeceda, Posvícení* (BB pro ml., 1927); *Na nitce pohádky* (1927); *Kytka pampelišek* (BB pro ml., 1927);

Pěšinkami mládí (vzpomínky, 1928); Pravda vítězí (P 1928); Šťastný rok (PP a BB 1929); Vyplacení dědicové (D b. d., 1929, s J. Klabanem); Haló, kdo tam? (BB pro ml., b. d., 1930); Ukradená závěť (D 1931, s J. Klabanem); Jubileum (D pro ml., 1932); Kameně srdce (D pro ml., 1932); Poslední bitva. Román z roku 2014–2033 (1933); Indiáni (D pro ml., 1933); Skaut Jiřík (P pro ml., 1935); Mlsákov (R pro ml., 1935); Den lidské lásky (D pro ml., 1935, s F. K. Janovským); Hříčky a veršičky (pro ml., 1938); Za sluníčkem (PP a BB pro ml., 1940, s K. Polmanem); Říkání pro nejmenší čtenáře (PP pro ml., 1940); Doma i jinde (BB a PP pro ml., 1941); Paleček, veselý klouček (PP pro ml., 1941); Šumaři (kuplet pro ml., 1941); Pohádky o králích a jině (1946); Dětské radosti a starosti (BB pro ml., 1947); Krtoryt kontra ptakolet (R pro ml., 1948); Veselá píšťalička (BB pro ml., 1948); Jedeme, jedeme (leporelo, 1948); Mandel povídek (PP b. d.); Panenky, panenky milované! (P b. d.); Skokem celým rokem (PP a BB b. d., po 1941). – *Překlady*: W. Sieroszewski: Letorosty (1911); Polské klasy (1912); H. Sienkiewicz: Orso (b. d., 1915); B. Prus: Zakopaný poklad (b. d., 1916, s B. Prusíkem); Ruské národní pohádky (1919); Z ruských pohádek (1919); Z. Przybylski: Zkrocená zlostnice, Slečny toulavé (b. d., 1925); K. Rosinkiewicz: Sám (1928). – *Ostatní práce*: Památník sboru dobrovolných hasičů ve Strakách (1904); O kometách, zvláště Halleyově (1910); Besedy učitelů s rodiči žáků (1911); Učitel a škola české republiky (1918); Hlasy mladé generace učitelské (1919, s F. Pátkem a J. Sulíkem, tj. P. Sulou); Rozdělení půdy v české republice (1919, pseud. Frant. Stoh); Ženo republikánská, pamatuj! (1919, pseud. Fr. Stoh a Božena St-á); Občan Republiky československé (1919, pseud. Ven. Kovan-); Masarykův životní příklad (1921); Náboženství a klerikalismus (1921, pseud. Promyk); Českým ženám (1922, pseud. Frant. Stoh); Mládež – naše budoucnost (1930); Rodičovská sdružení (1931); Výchova mládeže (1932, pseud. Hanuš Promyk); Pro slovy k pohřbům osob bez vyznání (1949, s L. Landovou-Štychovou). ■ **REDIGOVAL časopisy**: Školské reformy (příl. Čes. učitele, 1919), Jitro (1919–21, s příl. Naším poupatům), Čes. učitel (1919–22), Zlatá brána (1921–44), Dětský svět (1925–28); *sborníky a kalendáře*: Sborník Žižkův (1919, s J. Chýnou), Sborník Palackého (1926, s L. Horákem), kal. Havlíček (1926, s F. Flosem), Palacký – kalendář čes. lidu (1926, s F. Flosem a J. Krumholzem), Učitelský kapesní kalendář; *knížnice*: Prvosenky (1906), Rozpravy republikánské (1919–20, od sv. 3), Praménky (příl. Jitra, 1920), Knihovna rozprav lidových (1921–22). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL** (vesměs příručky k školním oslavám a ant.): Polské klasy (1912); České kvítí (1914); Pohádkové dýchánky (1922); Osvoboditel národa (1925; 2. vyd. 1935); Deset let republiky (1928, s J. Chýnou); Dětské dýchánky (b. d., 1929); Tomáš G. Masaryk. 80 let (1930); K. J. Erben: Remesla

a služby (leporelo, 1932); Ráno (čítanka, 1937, s jinými a s použitím základních vydání J. Kožíška a J. Tůmy); Masarykovou stopou (1938); Dvacet let republiky (1938). ■

LITERATURA: an.: ref. ed. České kvítí, PL 29. 4. 1914; ● ref. Hříčky: Florestan, Topičův sborník 5, 1917/18, s. 283; P. Sula, Úhor 1918, s. 103 ●; Sybd. (O. Svoboda): ref. Prsten maurského kupce, Úhor 1918, s. 102; V. F. Suk: ref. O sedláčkovi, Úhor 1920, s. 145 + ref. Zlaté klíčky od srdíčka, tamtéž, s. 165; ● ref. Kvítí prosté: J. H. (Hloušek), NO 11. 3. 1925; V. Zelinka, Střední škola 1925, s. 283 ●; K. Spálená: ref. Za domovem 3, Úhor 1927, s. 41; ● ref. Za domovem 4: K. Juda, Střední škola 8, 1927/28, s. 279; V. F. S. (Suk), Střední škola 9, 1928/29, s. 288 ●; ● ref. Na nitce pohádky: V. F. S. (Suk), Střední škola 8, 1927/28, s. 316; L. Zbraslavská, Úhor 1928, s. 173 ●; J. H. (Hloušek): ref. Kytka pampelišek, Úhor 1928, s. 52; ● ref. Pěšinkami mládí: E. V. (Vlasák), NO 19. 12. 1928; R. Schams, Střední škola 9, 1928/29, s. 284; O. Pospíšil, Úhor 1929, s. 13 ●; K. Urban: ref. Pravda vítězí, Střední škola 9, 1928/29, s. 188; -pa- (F. S. Procházka): ref. Šťastný rok, Zvon 30, 1929/30, s. 15; ● ref. ed. Tomáš G. Masaryk. 80 let: V. F. S. (Suk), Střední škola 10, 1929/30, s. 327; Ktk. (B. Koutník), Čin 2, 1930/31, s. 639 ●; A. Wenig: H. S., Úhor 1931, s. 35; -us. (J. Petrus): ref. ed. K. J. Erben: Remesla a služby, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 458; ● ref. Haló, kdo tam?: M. Majerová, Čin 3, 1931/32, s. 371; Q. M. Vyskočil, Úhor 1932, s. 66 ●; ● ref. Poslední bitva: M. Majerová, Čin 1933, s. 540; L. Zbraslavská, Úhor 1933, s. 201; jp. (J. Juppa), Čes. slovo 23. 12. 1933; K. Urban, Střední škola 14, 1933/34, s. 175 ●; ● ref. Mlsákov: Q. M. Vyskočil, Úhor 1935, s. 197; K. P., NO 6. 12. 1935 ●; A. F. J. (Fleischerová-Janovská): ref. Skaut Jiřík, Úhor 1936, s. 13 + ref. ed. Masarykovou stopou, Úhor 1938, s. 148; K. J. (Juda): ref. ed. Dvacet let republiky, Střední škola 19, 1938/39, s. 172; gla: ref. čas. Zlatá brána, LidN 1. 7. 1939; ● k šedesátinám: an., Úhor 1941, s. 45; an., Nár. práce 26. 1. 1941 ●; Bp (J. Biskup) in H. S.: Doma i jinde (1941); Fr. D. (F. Bulánek-Dlouhán): ref. Doma i jinde, Úhor 1941, s. 167; ● ref. Paleček, veselý klouček: vpa (V. Pazourek), LidN 1. 4. 1942; an., Úhor 1942, s. 113 ●; F. Bulánek-Dlouhán: ref. Pohádky o králích a jině, Zeměd. noviny 7. 12. 1946; Tc: ref. Dětské radosti a starosti, NO 27. 4. 1948; I. Adamovič: S. H., Ikarie 1993, s. 52 → Slovník české literární fantastiky a science fiction (1995).

mhs, zp

Josef Vojtěch Sedláček

* 25. 2. 1785 Čelákovice

† 2. 2. 1836 Plzeň

Pedagog, autor českých učebnic z oboru přírodních věd, osvětový a vlastivědný pracovník zabývající se

regionální historii; příležitostný básník a kazatel, překladatel.

Podepisoval se též jen Vojtěch Sedláček, německé práce Adalbert S. V literatuře bývá uváděno i datum narození 24. 2. 1785. – Narodil se v rodině mydlářského mistra a radního. Po otcově smrti opustil v 11 letech školu a učil se jeho řemeslu, 1797 byl poslán na studie do Prahy. Krátkou dobu byl vokalistou u karmelitánů, od 1798 navštěvoval malostranské gymnázium, od 1804 tzv. filozofii (poslouchal přednášky B. Bolzana). 1805–07 byl v noviciátu u premonstrátů v Teplé (řádové jm. Vojtěch), poté se stal řeholním kanovníkem téhož řádu. 1810 ukončil teologická studia na pražské univerzitě a byl ustanoven profesorem matematiky a řečtiny na plzeňském filoz. ústavu spravovaném tepelskými premonstráty (žáci mj. J. J. Marek, J. P. Koubek, J. Linda a S. synovec J. J. Kalina). Vlastenecky se uvědomil vlivem četby Hromádkových Prvotín pěkných umění a intenzivním stykem s A. J. Puchmajerem. 1816 byl jmenován doktorem filozofie, t. r. začal též česky kázat. Od 1817 vyučoval bezplatně na filozofii i gymnáziu český jazyk, navázal přátelské styky a korespondoval s J. Palkovičem, bratry Nejedlými, Š. Hněvkovským, J. Jungmannem i s literáty německého jazyka Kašparem hr. Šternberkem, J. Rosswodou a Goethovým přítelem J. S. Zauperem, prefektem plzeňské filozofie a profesorem poetiky a klasických jazyků. Od počátku 20. let se přátelil i s J. L. Zieglerem, D. Kynským, J. H. Pospíšilem, M. J. Sychrou; K. S. Šnajdra přesvědčil, aby začal psát česky. V Plzni, kde žil do smrti, vyvíjel horlivou osvětovou činnost: od 1818 inicioval první česká divadelní představení, a to ochotnická nebo provozovaná plzeňským německým divadlem či kočovnými společnostmi (např. 1829–30 společnosti K. Hilmery, jejímž členem byl J. K. Tyl); S. pro ně napsal řadu veršovaných prologů a 1834 upravil aktovku *Šest a dvacet před soudem*. Uváděl též hudební a deklamatorní akademie (sám byl dobrým recitátorem a zpěvákem), podílel se na založení čtenářských spolků v Radnicích a ve Spáleném Poříčí, prvních v Čechách, rozšiřoval česky psanou literaturu, pořádal sbírky pro Nár. muzeum atd. 1826 a 1829 pobýval v Řezně, kde se seznámil s rodinou Thurn-Taxisů (o řezenské cestě uveřejnil cestopis a s kněžnou Terezií Matyldou dlouho korespondoval). Ke konci života častěji psal též ně-

mecky, zejména do vídeňských časopisů. Zemřel na zápal plic, pohřben byl slavně v Plzni u Sv. Mikuláše. O S. oblibě mezi přáteli svědčí oslavné básně k jeho jubileím (např. M. D. Rettigová v Čes. včele a Květech 1835) a po smrti básnické nekrology v časopisech (mj. V. Nejedlý v Květech, F. J. Smetana a žáci J. J. Marek a V. Žitek v Časopisu pro katol. duchovenstvo). Nástupcem na jeho učitelském místě byl filozof a satirický básník F. J. Smetana.

S. původní literární dílo tvoří příležitostné ódické básně s vlasteneckou tendencí regionální (*Na Plzeň*) i celonárodní (*Vlastenec*), oslavující vedle významných událostí národního a společenského života (uvedení češtiny do škol, založení muzea, návštěva cara Alexandra I. v Plzni apod.) často císařskou rodinu nebo vysoce postavené představitele kléru a šlechty; některé básně složil i německy. Významnou roli sehrál ve své době soubor pramenů k dějinám „pravověrné“ Plzně od nejstarších dob do konce 18. století nazvaný Paměti plzeňské, který zahrnoval mj. řeč pražského kanovníka konzistoře pod jednou z 15. století Hilaria Litoměřického (*Sermo... ad senatum populumque Plensem*, 1820 vydanou M. Millauerem) a latinské zápisky barokního historika J. Tannera, existující do té doby pouze v rukopisu. Texty S. s V. Nejedlým volně přeložil a knihu doplnil svými příležitostnými básněmi a popisem císařské návštěvy v Plzni 1820. Podnícen Jungmannem vypracoval na základě nařízení o učení českému jazyku na středních školách (1816), patrně s J. Teichlem, rektorem královéhradeckého teologického semináře, první učebnice matematiky a fyziky v češtině s titulem *Základové přirodnictví aneb fyziky a matematiky potažné neboli smíšené*; první dva díly nezaznamenaly širší ohlas, a proto S. rezignoval na vydání třetího a čtvrtého dílu pojednávajícího o fyzice. V dnešním odborném názvosloví je zachováno několik málo S. terminologických návrhů, např. pojem „čtverec“ a S. aktualizovaný pojem „poloměr“. Pro soudobé vlastivědné publikace a německé časopisy napsal několik článků o topografii Plzně a plzeňského kraje. Z rukopisné pozůstalosti vydal Rýmovník A. J. Puchmajera a do prvního svazku jeho sebraných básnických spisů napsal obšírný autorův životopis s výňatky z jeho korespondence. V rukopise zůstalo dílo Krátké životopisy učenných a znamenitých Čechů a spisovatelů vlastenských, dokončené 1823.

ŠIFRY: J. V. S., J. W. S., V. S.-k (dub., Rozličnosti Pražských novin). ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Bohemia (1833–35); ČČM (1827, 1829; 1827 mj. Zlomky z popsaní cesty do Řezna...); Časopis pro katol. duchovenstvo (1828, 1834–35; 1834 B K slavnému přijetí duchovní správy hlavního chrámu Páně u sv. Víta od J. K. M. p. Ondřeje Aloysia hraběte Skarbek Ankvice u Poslavice..., i sep.); Čechoslav (1820, 1823, 1832; 1820 mj. B Vlastenec); Čes. včela (1835–36, mj. zprávy o divadle v Plzni); Hlasatel český (1818, B Na jeho ex. ... Františka Antonína hr. Kolovrata... při příležitosti... založení Českého muzeum..., i sep.); alm. Hlasy národa českého... Ferdinandovi, králi českému (1835); alm. Hlasy věrných Čechů k ... Ferdinandovi I. a Marii Anně... (1835); alm. Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832... panování... Františka I. (1832); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (1818–20, zprávy o čes. divadle v Plzni); Kratos. Zeitschrift für Gymnasien in Österreich (Viedeň 1820); Květy (1835–36); Neues Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst (Viedeň 1830, Skizze einer Geschichte von Pilsen, i sep.; Berichte über die jährigen Leistungen in der eigentlichen böhmisch-slawischen Literatur); Paměti plzeňské (1821, též příležitostně BB); Pražské noviny (1826); Prvotiny pěkných umění (Viedeň 1817); Přítel mládeže (1825–27, 1829); A. J. Puchmajer: Rýmovník aneb Rýmovní slovník (1824, životopis A. J. Puchmajera) + Básně 1. Fialky (1833, obšírný životopis); Rozličnosti Pražských novin (1827–30, 1833; 1829 Óda na smrt Dobrovského); Rozmanitosti (1817–18, 1820; 1818 B City všech horlivých vlastenců Čechů pro krále J. M. Františka I. při příležitosti prohlášeného c. k. dvořského zákona strany uvedení českého jazyka do vyšších škol → se změn. tit. in J. Jungmann: Slovesnost); Theaterzeitung (Viedeň); Týdenník (Bratislava); Vídenské noviny, příl. Učené noviny (1818); Vlastenský zvěstovatel (1820, 1823); Wiener Zeitschrift für Kunst; alm. Žely věrných Čechů po v pánu zesnulém císaři a králi Františkovi... (1835); – posmrtně: sb. Das Königreich Böhmen (1838, ed. J. G. Sommer); sb. Království české 1 (1845, ed. J. A. Dundera); Plzeňsko (1924, divad. ref. z 1819–20, ed. J. Volf). ■ **KNÍŽNĚ**. *Příležitostné básně a kázání*: Sváteční kázání, držené v chrámu farním arciděkan-ském královského města Plzně o slavnosti... sv. Bartoloměje... (1816); K jmeninám Jeho důstojnosti... Václava Ondřeje Panznera, řádu sv. Norberta neb zákona premonstratského... (B, Viedeň 1817); Na Plzeň (B, Viedeň 1818); Přivítání jeho Ex. purkrabího p. hrab. Františka z Kolovrat a Jeho Vznešenosti p. Kašpara Šternberka u příležitosti navštívení škol českých na panství plzeňském... (B 1819); Hymnus na Jeho Majestátnost Alexandra I. ... u příležitosti jeho slavné přítomnosti v Plzni... (B 1823); Hymnus na Jeho c. k. Výsost nejjasnějšího arciknížete a pána Ferdinanda... u příležitosti jeho slavné přítomnosti v Plzni... (B 1824); Na Plzeň, o slavnosti nového svátku (B, Plzeň 1824); Kázání držané dne 13. srpna

1826 v komorním městě Žebráce u příležitosti slavné instalací na děkana Jeho Velebnosti P. Vojtěcha Nejedlého, rodem Žebráckého (1826, s lat. řečí V. Neumanna a básní Š. Hněvkovského); Na Jeho Osvícenost nejjasnějšího knížete Karla Alexandra z Thurn a Taxis a Její král. Výsost kněžnu paní Terezi Matyldu... k novému létu (B 1827); Slávozpěv u příležitosti slavné instalací plzeňského arciděkana Josefa Lindauera (B 1827); Ku slavným dnům narození Jejich c. k. Majestátností Františka I. a Karoliny... zpíváno od studujících posluchačů české řeči a literatury v Plzni (b. d., 1827, též něm. verze); Na Její c. k. Majestátnost vůbec milovanou máti země, Karolinu... (B 1828); Na Jeho c. k. Majestátnost Františka I. ... (B 1828, i něm. verze); Hlas Vejprnické osady při biřmování... (B 1828); Kantáta ku jmeninám Ondř. Pollaka, kons. rady a střídníka rokcanského (B 1828); City Plzně a jejího duchovního pastýře k Václ. Leop. ryt. Chlumčanskému... u příležitosti udělování sv. biřmování a vysvěcení nové dvoutřídní... české triviální školy v Plzni (B 1828); Hymnus u příležitosti posvěcení chrámu sv. Václava a krypty... knížat Metternichův... (B, Plasy 1828, i něm. verze); Píseň k sv. Janu Nepomuckému u příležitosti stoleté památky jeho za svatého vyhlášení... (B 1829, i něm. verze); Modlitba ve zpěvě na den památný stoletého jubilea kanonizací sv. Jana Nepomuckého... (B 1829, i něm. verze); Plzeňské plesy v předvečer slavnosti narození J. M. kr. Františka I. v únoru 1830 od plzeňské studijní mládeže... Pilsens Jubelsang... (B 1830, čes. a něm. verze); Slávozpěv u příležitosti vznešených narozenin obou c. k. Majestátností Františka a Karoliny... (B 1831); Trauergesänge am Grabe des Philantropen Herrn Franz de Paula Grafen Deym... (BB 1832, s J. S. Zauperem a W. Neumannem); Hlasové synovské lásky schovců fil. ústavu, od J. M. Františka I. založeného..., za... jeho přítomnosti v Plzni (B 1833); Epilog bei Gelegenheit der zur Begründung einer Kleinkinderbewahranstalt... veranstalteten Akademie (B 1834); Zanícení města Blatný... dne 13. září 1834 (B 1834); Věž plzeňská v plamenu, bleskem strávená dne 6. února 1835 (B 1835); Píseň školky k opatrování malých dětí na Hradčanech (B 1835); Abschiedsworte an den Begründer der Pilsner Kleinkinderbewahranstalt (B 1835); Na příchod císa. kr. Ferdinanda I. s císařovnou a královnou Marií Annou Karolinou do Plzně (B 1835, i něm. a lat. verze); Ku slavnosti odevzdání od Ferdinanda I. plzeňským ostrostřelcům darovaného... koflíku... (B 1836, i něm. verze); – posmrtně: Incognito (Pokradmo). Peprné verše na všechny stavy. Od učeného kněze V. S., veřejného profesora v Plzni... (Plzeň 1930, bibliof., ed. J. Volf; text převzatý ze zápisků J. Jeníka z Bratřic, který mu dal titul a připsal S.). – *Překlady*: an.: Kristus skrze své umučení oslaven (1820, oratorium, čes. a něm. verze, hudba A. Bergt); F. Darup: O srovnalosti katolické-

ho náboženství s rozumem (1822). – *Odborné práce*: Základové měřictví čili Geometrie (1822); Základové přírodnictví aneb fyziky a matematiky potažné neboli smíšené 1, 2 (1825, 1827, k 2. d. připojena Lučba čili Chemie od J. S. Presla). ■ SCÉNICKY. *Adaptace*: Šest a dvacet před soudem (1834, podle V. K. Klicpera: Trapulky do bulky). ■ KORESPONDENCE: A. Rybička: Pomůcky k životopisům starších i novějších spisovatelů českoslovanských (J. L. Zieglerovi k 1819–23), Lumír 1857, s. 328 + Pomůcky k listáři biografickému (J. L. Zieglerovi z 1819, 1821, 1828, 1835), Světozor 1870, s. 91; in Františka Palackého Korespondence a zápisky 2 (Palackému z 1826; 1902, ed. J. V. Nováček); in K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 1 (Vinařickému z 1828 a 1830; 1903, ed. V. O. Slavík); M. Suchá: Počátky obrození v Plzni ve světle korespondence J. V. S. (úryvky z dopisů J. Dobrovského z 1818, Š. Hněvkovskému z 1821, F. Palackému z 1826–27, plzeňským radním z 1820 a soupis veškeré rukopisné korespondence), sb. Minulostí Plzně a Plzeňska (1958, s. 149). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Paměti plzeňské (1821, též překl. lat. textů Hilaria Litoměřického a J. Tannera, s V. Nejedlým, an.); A. J. Puchmajer: Rýmovník aneb Rýmovní slovník (1824). ■

BIBLIOGRAFIE: in E. Felix: Literární Plzeň v obryse 2 (1933, s. 14, soupis básní). ■ LITERATURA: A. Srb: Spisovatel J. V. S. (1879); E. Felix: Dva buditelé (1936); V. Spěváček: Plzeňský vlastenec J. V. S., učitel českého obrození (1958); F. Bařha: J. V. S. (1785–1836). Soupis osobního fondu (LA NM 1960). ■ an.: Zásluhy V. S., Týdeník (Bratislava) 1817, s. 469; K. Pivec: Psaní z Plzně (o S. životě a činnosti), Pražské noviny 29. 4. 1818; L. (J. Linda): Nynější doba nad vlastí, Vlastenský zvěstovatel 1820, s. 167; ● nekrology: F. J. Smetana, Časopis pro katol. duchovenstvo 1836, s. 158; J. A. Dunder, Květy 1836, příl. č. 4; J. J. Marek, ČČM 1836, s. 58; S. Zauper, Theaterzeitung (Viedeň) 1836, č. 36 ●; G. Erhart: J. V. S., Bolešlavan 2, 1861/62, s. 235, 244; an. (F. J. Zoubek): J. V. S. (s úryvkem dopisu P. J. Šafaříka o S.), Beseda učitelská 1879, s. 89; A. Rybička: J. V. S. Biografická vzpomínka, Světozor 1881, s. 373 a pokr. → Přední křislitelé národa českého 2 (1884); an.: Dr. J. V. S. – k památce stoletých narozenin jeho, Lit. listy 1885, s. 127, 142; J. N. (Neruda): J. V. S., Humorist. listy 1885, s. 77 → Podobizny 3 (1954); J. Volf: Památce J. V. S., ČČM 1906, s. 297 + Die Fürstin Therese Thurn und Taxis in ihrem Briefwechsel mit J. V. S., Politik 16. a 17. 8. 1906 + K dějinám cenzury na začátku 19. století (k S. básni z 1828), ČČM 1913, s. 461; J. B. Novák: Války osvobozovací a naše obrození, ČČM 1914, s. 268; F. Strejček: Sto let Hyblových Rozmanitostí, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 322; J. Hanuš in Národní muzeum a naše obrození 1, 2 (1921, 1923); E. Felix in Literární Plzeň v obryse 2 (1933); F. Strejček: První bouřlivá píseň novočeská (tj. City všech horlivých vlastenců Čechů...), Zvon 35, 1934/35, s. 368 → (částečně přeprac.) Naši bojovníci

pérem (1948); J. Thon: „Gindy a nyní“ (S. vztah ke kněžně Thurn-Taxisové), Slovesná věda 1951, s. 37; J. Poch: Dvě práce J. V. S., tamtéž, s. 45; J. Kůst: První česká učebnice geometrie, Matematika ve škole 1956, s. 415; J. Vondráček in Dějiny českého divadla 1. 1771–1824 (1956, s. 542; úryvky ze S. básně Na Plzeň a zpráv o plzeňském divadle); M. Suchá: Počátky obrození v Plzni ve světle korespondence J. V. S., sb. Minulostí Plzně a Plzeňska (1958, s. 149); M. Bělohávek in Plzeň a její dějepisci (1959); J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 253); M. Bělohávek: K dějinám vlastivědných popisů Čech (S. účast na topografiích Čech), Acta regionalia 1, 1965, s. 50; J. Hanzal: Z dějin západočeského školství v době obrozenské, sb. Minulostí Západočes. kraje 6 (1968, s. 154); M. Bělohávek: Nejstarší plzeňská kronika (S. edice řeči Hilaria Litoměřického), sb. Minulostí Západočes. kraje 12 (1975, s. 14); W. Annus: Eine Reise von Pilsen nach Regensburg. Der Bericht des böhmischen Pädagogen J. V. S., Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg (Řezno) 1985, s. 373; L. Klimeš: Příspěvek k poznání terminologie S. Základů měřictví čili geometrie, sb. Kultura, historie a současnost Plzně (1996, s. 70); M. Lávička: J. V. S. a analytická geometrie, sb. Matematika v proměnách věků 2 (2001, s. 154); F. Kutnar in Obrozenské vlastenectví a nacionalismus (2003).

vpb

Květoslav František Sedláček

* 2. 11. 1911 *Praha*

† 25. 6. 1971 *Praha*

Prozaik, zprvu autor sociálních románů, později především románů s tematikou socialistického budování, publicista.

Syn truhlářského dělníka, pak brusiče nástrojů v První českomor. továrně na stroje. Vychodil měšťanskou školu v Praze-Libni a vyučil se strojním zámečníkem v Českomoravské-Kolben-Daněk, v automobilce Praga (1925–28). Tam pracoval do 1933, kdy byl propuštěn pro nedostatek práce. Zaměstnání našel až na podzim 1934 v malé továrně ERA v Karlíně (nástrojař, konstruktér, mechanik). Od 1937 byl brusičem nástrojů opět v ČKD v závodě Moravina. Od května 1945 spolupracoval s rozhlasovým vysíláním Ústřední rady odborů (fejtony ap.). V září 1945 se stal redaktorem deníku Práce. Působil zde postupně jako reportér, zástupce vedoucího reportážního oddělení, člen a vedoucí hospodářské rubriky, od

konce 1949 jako druhý zástupce šéfredaktora. Po únoru 1948 se stal navíc vedoucím tiskového oddělení Českosl. stavebních závodů a vedoucím redaktorem podnikového časopisu Stavíme. Na doporučení lékařů opustil 1950 zaměstnání v novinách. 1949–53 pracoval v Českosl. státním filmu (spolupráce na scénářích krátkých filmů a 1950 námět filmu Dva ohně, podle S. povídky Pod komínem kruhovky). Od 1953 byl spisovatelem z povolání. Při vzniku časopisu Plamen byl zástupcem šéfredaktora (1959–60), působil také v časopisech pro děti.

Od mládí se S. snažil publikovat své povídky v časopisech, od poloviny 30. let intenzivně usiloval prosadit se jako romanopisec. Od počátku literární činnosti dominuje v jeho prózách téma dělnického života. Už první romány zasažené do období první republiky, z nichž zejména *Vítr se nevrací* podal bezúspěšný obraz důsledků hospodářské krize, se vyznačovaly důkladnou znalostí pracovního a životního prostředí dělnictva. S. poválečné romány vzbudily pozornost jako jedny z prvních prací s tzv. výrobní tematikou. Román *Luisiana se probouzí* o obnovení těžby v zastaralém povrchovém dole v severočeském pohraničí stejně jako obsáhlá trilogie *Závod ve stínu* podávající široký obraz výstavby přehrady zachycující atmosféru poválečného budování s důrazem na nové pracovní hrdinství. Snaha o vyčerpávající vhled a o sdělení osobních zkušeností vedla autora k překotnému kupení zápletek a napínavých situací na úkor pevnější románové stavby a k novinářské beletrizaci aktuálních témat (společenská angažovanost, pronikání nových technologií, záškodnictví ap.). V 60. letech se autor v povídkových souborech (*Životy žijí lidé* a *Větrník lampu nezhasne*) pokusil o diferencovanější přístup k zobrazení vztahu člověka a doby a o modernější vypravěčské postupy. S. tvorba pro děti, zejména jeho texty v dětských časopisech a čítankách, zjevně uplatňuje výchovné záměry.

ŠIFRA: kfs. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. dělník (1941); Čtenář (1956, 1958); Host do domu (1957, Hladový kámen); sb. Kdysi tu bylo pole (1961, obraz. publikace o ČKD); Květen (1956); Lit. noviny (od 1953; 1953 Jak jsem psal Luisianu, 1955 Mých deset let v literatuře, 1959 Ať proudí krev života); Mateřídouška; Nové knihy (1962); O knihách a autorech (1960, Závěrem ke své trilogii); Ohniček; Plamen (od 1959; 1960 Interview s jedním z nás); Práce (od 1945); Rudé právo; sb. S knihou je život radostnější (1955); Staví-

me (1948–53); Světozor; Večerní Praha (1956). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Pod klenbou mamuta (R 1943); Vítr se nevrací (R 1946); Dva ohně (P 1950); 10 000 km budujícím Československem (RpRp 1950, s L. Balcárkovou a B. Václavíkem); Luisiana se probouzí (R 1952; přeprac. vyd. 1963); Holčička s copánky (P pro ml., 1954); Závod ve stínu (RR, 1. Karpelanské jaro, 1954, 2. Zanechte naděje, 1956, 3. Hladový kámen, 1960); Životy žijí lidé (PP 1962); Stromeček jako peříčko (P pro ml., 1963, přeprac. kap. z kn. Holčička s copánky); Větrník lampu nezhasne (PP 1965). – *Ostatní práce*: Čítanka pro 2. ročník všeobecně vzdělávacích škol (1957, s A. Pospíšilem, Z. Ryjáčkovou, K. Šmerhovským); Vložka k čítance pro 2. ročník všeobecně vzdělávacích škol (1958, s K. Šmerhovským). ■ REDIGOVAL časopis: Stavíme (podnikový čas. Českosl. stavebních závodů, 1948–53). ■

LITERATURA: S. Šolcová: Beseda o knize laureáta st. ceny K. F. S. Luisiana se probouzí (1953, rozmnož.). ■ ● ref. Pod klenbou mamuta: -jer., Čes. dělník 1944, č. 7; V. T. (Tichý), Nár. práce 8. 4. 1944 ●; ● ref. Vítr se nevrací: F. H. (Hampl), Práce 22. 12. 1946; O. T., LD 27. 3. 1947 ●; jk: K. F. S., novinář na svém místě, Práce 1. 5. 1948; ● ref. Luisiana se probouzí: F. Pilar, NŽ 1952, s. 1716; K. Šiktanc, LitN 1952, č. 25; V. Stejskal, RP 12. 10. 1952; J. Křížek, Čtenář 1953, s. 203; I. Klíma, Mladá fronta 21. 4. 1953; zv, LD 20. 5. 1953; J. Hájek in Literatura a život (1955, s. 82) ●; O. S. (Syravátka): ref. Holčička s copánky, LD 11. 9. 1954; ● ref. Karpelanské jaro: S. Machonin, LitN 1954, č. 44; V. Kraus, Nová cesta 1954, č. 3; J. Šotola, Českosl. voják 1954, č. 26; M. Petříček, Obrana lidu 28. 12. 1954; J. Strnad, Práce 3. 1. 1955; M. Jungmann, RP 13. 1. 1955; J. Hájek, NŽ 1955, s. 638 → Literatura a život (1955, s. 164); Z. K. Slabý, Slovenské pohľady (Bratislava) 1955, s. 678; L. Doležel, Květen 1, 1955/56, č. 1 a 2 ●; al (J. Hiršal): Laureát st. ceny K. F. S., Za čtenářem 1956, s. 221; ● ref. Zanechte naděje: J. Lederer, Večerní Praha 15. 12. 1956; A. Jelínek, Květen 2, 1956/57, s. 266; F. Buriánek, LitN 1957, č. 4; I. Skála, RP 6. 2. 1957; J. Hájek, Nová svoboda 10. 2. 1957; Z. Vavřík, Práce 3. 3. 1957 ●; S. M. (Malá): ref. Holčička s copánky, Předškolní výchova 1957, s. 350; V. Bernard: Dva mistři soc. realismu, in Kde básníkům se poroučí (Lund 1957); ● ref. Hladový kámen: M. Jungmann, LitN 1960, č. 21; B. Truhlář, Kulturní život 1960, č. 20; A. Linke, Plamen 1960, č. 8; V. Forst, Tvorba 1960, s. 619; J. Opelík, Kultura 1960, č. 24; B. Macák, HD 1960, s. 314; J. Petrmichl, RP 5. 7. 1960; V. Běhounek, Práce 31. 7. 1960 ●; ● k padesátinám: J. Hájek, Plamen 1961, č. 11; -y (J. Rybák), LitN 1961, č. 44; -petr- (J. Petrmichl), RP 2. 11. 1961 ●; J. Lederer: Chvilka s K. F. S., Svět v obrazech 1962, č. 38; ● ref. Životy žijí lidé: H. Hrzalová, Tvorba 1962, s. 1112; J. Opelík, Kultura 1962, č. 44; V. Vařejková, HD 1962, s. 548; J. Petrmichl, RP 9. 11. 1962; V. Šašek, Práce 8. 1. 1963; A. Linke, LitN 1963, č. 16; M. Resutík, Slovenské pohľady (Bratislava) 1963, s. 135 ●; F. Hole-

šovský; ref. Stromeček jako peříčko, ZM 1964, s. 31; ● ref. Větrík lampu nezhasne: O. Sus, HD 1966, č. 3; B. Balajka, Plamen 1966, č. 2; S. Bartůšková, Impuls 1966, s. 198; K. Dostál, LitN 1966, č. 6; J. Jirsa, Kulturní tvorba 1966, č. 13; I. Zítková, Mladá fronta 5. 4. 1966; H. Hrzalová, Večerní Praha 15. 4. 1966 ●; ● nekrology: (r), Českosl. novinář 1971, s. 262; -tm-, Tvorba 1971, č. 27; RF, Svět práce 1971, č. 27; A. Kraus, RP 2. 7. 1971 ●; ● k 70. výr. nar.: cg, RP 2. 11. 1981; ra (V. Viktora), Pravda 3. 11. 1981 ●; in R. Volínová-Bernardová, V. Bernard: Pohled zpět (2003).

mu

Jan V. Sedlák

* 20. 9. 1889 *Boskovice*

† 11. 6. 1941 *Praha*

Básník prosté zpěvnosti a lyrizující prozaik tíhnoucí k ruralismu, jehož se stal předním kritickým a teoretickým mluvčím; jako literární teoretik a historik se od výchozího pozitivismu odklonil k duchovědnému psychologismu a intuitivismu, zároveň však požadoval tvarové zkoumání díla; literární kritik, editor.

V matrice zapsán Jan S.; často se podepisoval i J. V. Sedlák, iniciálou V., v literatuře rozepisovanou jako Vojtěch, sám vesměs nerozepisoval. – Pocházel z rodiny barvířského dělníka. V rodišti navštěvoval gymnázium a po maturitě 1909 pražskou filoz. fakultu (žák J. Máchala, J. Vlčka aj.), absolvoval 1914 (t. r. doktorát prací *Rudolf Mayer*). Působil jako středoškolský profesor češtiny a němčiny. Již v lednu 1915 byl povolán do vojenské služby, narukoval na ruskou frontu, kde byl 1916 zraněn; poté byl přidělen pražskému vojenskému velitelství. Po říjnu 1918 vstoupil do služeb ministerstva národní obrany, zde organizoval komisi pro vojenskou, částečně i technickou názvosloví a stal se přednostou oddělení pro názvosloví a jazykové kursy při hlavním štábu a přednostou skupiny pro vydávání úředních publikací. V tomto oboru také publikoval (stať *Vojenská péče o jazyk*). Od 1939 byl vládním radou ministerstva školství a národní osvěty, kde řídil tiskové oddělení. Jako spisovatel a kritik byl aktivní v Literárním odboru Umělecké besedy a hlavně v Moravském kole spisovatelů (člen výboru, pak místopředseda), později (od 1939) v Kulturní radě. Podnikl zahraniční cesty do Německa, též Švýcarska, Rumunska a Maďarska. Zemřel náhle po záchvatu mrtvice.

Vedle literárněkritických příspěvků pro časopisy a noviny se S. v počátcích své činnosti věnoval editorské práci (vydání díla jeho krajana básníka F. Taura, pak spisů R. Mayera, K. Šarliha, několika próz J. Nerudy) a literárněhistorickým studiím, jejichž pozitivisticky založenou metodou s genetickými a ideografickými hledisky se hlásil ke svým učitelům, zejména k J. Vlčkovi; pojednal v nich monograficky o R. Mayerovi a J. Thomayerovi, zabýval se dílem R. Pokorného nebo zase postavou Jana Roháče v české literatuře. Od sklonku 20. let se odkláněl od výchozího pozitivismu k novoidealistickým proudům, zejména k názorům W. Diltheye a F. Gundolfa i B. Croceho, kladl si teoretické a metodologické otázky a pokoušel se o uplatnění německého duchovědného psychologismu vyšlého z diltheyovské „filozofie života“ v oblasti poetiky. V práci *Literární historie a literární věda* se zamýšlel nad protikladem dynamického, vývojového výkladu literatury a přístupu statického, rozlišoval v duchu Diltheyovy koncepce mezi zážitkem (s životní pravdivostí) a prožitkem (s uměleckou pravdivostí). Na přesvědčení o iracionálním podkladu tvůrčího projevu a estetickém významu prožitku je založena studie *K problémům rytmu básnického*. Svou literárněvědnou teorii pak aplikoval v monografii *Petr Bezruč*; vycházel zde z nutnosti pochopit básnickou osobnost a její dílo v celistvosti, včetně iracionálních složek, které však může badatel chápat pouze vcítěním a jejichž odraz musí hledat ve výrazu díla. Nejpřehledněji formuloval svoje názory o cílech a smyslu literárněvědného bádání ve studii *O dle básnickém*; S. teorie, spojení psychologismu s požadavkem vcítovat se intuitivně do iracionální jedinečnosti díla až po specifiku tvarovou podrobili odmítavé kritice zvláště strukturalisté (R. Jakobson, J. Mukařovský, R. Wellek). Souběžně s odbornými pracemi publikoval S. beletrii. Po časopisecky tištěných verších (pod pseud. Jan Borek) vydal básnické sbírky *Čekanky*, *Daň boží* a *Mé hory*, v nichž převažují zpěvná lyrika, prostá baladická a příklon k lidové písni s množstvím přírodních motivů, hlavně nálad rodného kraje a moravských Beskyd, s motivem lásky k matce a venkovu. To vše je uchováno i v pozdějších lyrizujících prózách s náměty ze života prostých lidí spjatých s venkovem a s půdou, na níž v bázi boží pracují, rodí se a umírají. Zduchovělý a zetičtělý

obraz venkova charakterizuje i poslední básnickou sbírku *Píseň věčnosti* s meditativní lyrikou z let 1932–39. Při hledání niterných souvislostí mezi duší venkova (rodného kraje, půdy, přírody) a duší člověka stojí S. od počátku své tvorby básnické a hlavně prozaické ve znamení ruralismu. Povídky *Duha nad krajem* tvoří soubor vesměs tragických příběhů venkovských lidí, rezonují zde však také S. dojmy z dětství a válečné zážitky; snaha o hlubší psychologické prokreslení postav se však rozplývá. Typem vysloveně ruralistické prózy je román s námětem z jihočeských venkovských samot *Věнец jeřabínový*, jehož hrdinové, drcení rodinnými tragédiemi (nevěra ženy, pak její smrt) nebo zbavení majetku, neztrácejí víru v zemi a pokorně se vracejí k půdě. Zvláště od vzniku literární skupiny ruralistů (včetně jeho podílu na programových sbornících Básníci selství a Tváří k vesnici) a rovněž svou činností v Moravském kole spisovatelů patřil S. k hlavním teoretickým a kritickým mluvčím tohoto směru. V jeho duchu také redigoval románové svazky knižnice Hlasy země, v níž se uplatnili především autoři ruralistické orientace. Jako kritik sledoval po čtvrt století českou literaturu (pravidelný referát např. v *Tribuně* a zejména ve *Venkově*), v době své ruralistické aktivity ve 30. letech věnoval soustředěnou pozornost čelným představitelům tohoto proudu, svým literárním druhům a soupeřníkům (J. Čarek, J. Knap, F. Křelina, A. Matula, V. Prokůpek aj.).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jan Borek (verše v časopisech); J. V. S., -jvs., -jvs-, -k., s., Sk. ■ PRÍSPĚVKY in: sb. *Almanach na paměť činnosti dr. Jindřicha Vaníčka...* (1925, stať *Vojenská péče o jazyk*); sb. Alois Jirásek (1921); sb. *Básníci selství* (1932); *Bibliofil* (Uher. Hradiště 1931); *Bratrství*; *Brázda*; *Cesta* (1919, 1923); *ČČM* (1914–18, 1921 Jan Roháč v literatuře české, i sep.); *Časopis pro moderní filologii* (1924, 1926–27); *Čes. revue* (1919); *Čes. věda* (1915–18), pokr. *Naše věda* (1920–21, 1927–29); *Čes. slovo* (1924); *Čes. svět* (1917); *Čteme* (1938); *Důstojnické listy*; *Elán*; *Hlas nár. obrany*; *Hovory Sfinx* (1930); *Jihlavské listy*; *Kmen* (1918–21); *Kolo* (Brno, od 1930); *Kritika* (1924–26); *Lid. noviny* (1923–30); *Listy filologické* (1920–22); 1920 *O netištěných prvotínách Rudolfa Pokorného*, 1922 *Z činnosti Rudolfa Pokorného*, i sep.); *Lit. rozhledy* (1930–31); *Lit. svět* (1927–28); *Lumír* (1931–35); *Měšťanská škola*; *Mladý venkov*; *Moravskoslezská revue* (Brno 1918, 1920); *Národ* (1917); *Nár. kultura* (1923); *Nár. listy*; *Naše řeč*; *Osvěta venkova*; *Pokroková revue* (1913–14); *Pramen* (1922–23); *Ročenka Klubu umělců na rok*

1941; *Rozhledy* (1932, 1934); *Rozpravy Aventina* (1926–29, 1932); *Salon* (Brno 1932–36); *Sever a Východ* (1927–30); *Středisko* (Brno 1932); *Topičův sborník* (1917–18, 1926); *Tribuna* (1919–23, 1926–28); sb. *Tváří k vesnici* (1936); *Umělecký list* (Praha, *Hodnín* 1919–20); *Venkov* (1932–41, pravidelný lit. referát); *Vitrinka* (1926–27); *Z dějin české literatury*. *Sborník staří věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám...* (1920). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: O básníku Rudolfovi Mayerovi (studie, 1922); Josef Thomayer (studie, 1923); *Čekanky* (BB 1926); *Literární historie a literární věda* (studie, b. d., 1929); *Daň boží* (BB 1929); *K problémům rytmu básnického* (studie, 1929); *Petr Bezruč* (studie, 1931); *Mé hory* (BB 1931); *O díle básnickém* (studie, 1935); *Duha nad krajem* (PP 1936); *Věнец jeřabínový* (R 1938); *Píseň věčnosti* (BB 1941). ■ REDIGOVAL *almanach*: *Almanach na paměť činnosti dr. Jindřicha Vaníčka ve výchovném odboru ministerstva národní obrany* (1925); *knižnice*: *Pantheon* (1924–28, s. E. Bassem), *Hlasy země* (1935–41). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: *F. Taufer*: *Horská zahrada* (1918); *Dílo Rudolfa Mayera* (1927); *J. Neruda*: *Povídky malostranské* (1927) + *Arabesky* (1928) + *Pražské obrázky*, *Trhani* (1929); *Spisy Karla Šarliha 1–4* (1929). ■

LITERATURA: J. Straková: J. V. S. Literární pozůstalost (LA PNP 1979). ■ ● ref. ed. F. Taufer: K. Toman, *Čes. revue* 11, 1917/18, s. 440; *Kaz.* (F. S. Procházka), *Zvon* 18, 1917/18, s. 558; M. Novotný, *Národ* 1918, s. 281 ●; ● ref. O básníku Rudolfovi Mayerovi, Josef Thomayer: Š. Jež, *Tribuna* 25. 3. 1923; M. Hyšek, *Naše věda* 1924, s. 40 ●; ● ref. Josef Thomayer: an. (J. O. Novotný), *Cesta* 5, 1922/23, s. 588; M. Neumann, *Studentský časopis* 2, 1922/23, s. 252; F. Strejček, *ČNM* 1923, s. 198; A. N. (Novák), *LidN* 25. 3. 1923; Dr. V. N. (Novák), *Nové Čechy* 7, 1923/24, s. 146; ● ref. *Čekanky*: J. Staněk, *LidN* 18. 9. 1926; AMP. (A. M. Piša), *PL* 26. 9. 1926; M. P. H. (Pujmanová), *Tribuna* 3. 10. 1926; Š. Jež, *Samostatnost* 1926, č. 43; A. Novák, *Sever a Východ* 1926, s. 246; K. H. (Hikl), *Naše doba* 34, 1926/27, s. 55; P. F. (Fraenkl), *RA* 2, 1926/27, s. 34; -pa- (F. S. Procházka), *Zvon* 27, 1926/27, s. 97 ●; K. H. (Hikl): ref. ed. *Dílo Rudolfa Mayera*, *Naše doba* 34, 1926/27, s. 568; P. Fraenkl in *Právo k tradici* (polemika s mladou generací o výklad tradice), *Sever a Východ* 1928, s. 255; ● ref. *K problémům rytmu básnického*: V. Černý, *Host* 8, 1928/29, s. 219; A. Grund, *RA* 4, 1928/29, s. 344; J. Knap, *Venkov* 12. 11. 1929; P. Fraenkl, *NO* 17. 11. 1929; A. M. Piša, *Sever a Východ* 1929, s. 264; K. H. (Hikl), *Naše doba* 37, 1929/30, s. 61; Š. Jež, *Lumír* 56, 1929/30, s. 48; R. Jakobson (polemika), *Plán* 1, 1929/30, s. 593; K. Svoboda, *Naše věda* 1930, s. 14 ●; A. N. (Novák): ref. *Literární historie a literární věda*, *LidN* 25. 5. 1929; ● ref. *Daň boží*: A. N. (Novák), *LidN* 2. 11. 1929; J. Knap, *Venkov* 3. 11. 1929; G. (F. Götz), *NO* 28. 12. 1929; an., *LitN* 1929, č. 21; -pa- (F. S. Procházka), *Zvon* 30, 1929/30, s. 219; P. F. (Fraenkl), *RA* 5, 1929/30, s. 95; AMP. (A. M. Piša), *PL* 16. 3. 1930 ●; ●

ref. ed. Spisy Karla Šarliha: A. G. (Grund), RA 5, 1929/30, s. 312; G. (F. Götz), NO 9. 2. 1930 ●; A. N. (Novák): ref. ed. J. Neruda: Pražské obrázky, Trhani, LidN 8. 7. 1930 ●; ● ref. Petr Bezruč: B. Novák, LitN 5, 1930/31, č. 13; A. G. (Grund), RA 6, 1930/31, s. 473; G. (F. Götz), NO 19. 4. 1931; Kp. (J. Knap), Venkov 13. 5. 1931; P. Fraenkl, LidN 31. 5. 1931; V. Jirát, Naše věda 1931, s. 180; D. Čyževskij, Slavische Rundschau 1931, s. 611; -vh- (M. Hýsek), LF 1931, s. 224; A. N. (Novák), LidN 21. 2. 1932 ●; J. Mukařovský: Umělova osobnost v zrcadle díla (k problematice uměnovědného psychologismu v souvislosti se S. knihou Petr Bezruč), Akord 1931, s. 253; ● ref. Mé hory: = (J. Vodák), Čes. slovo 22. 1. 1932; amp. (A. M. Píša), PL 16. 4. 1932 ●; ● ref. O díle básnickém: V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 61, 1934/35, s. 530; Š. Jež, Střední škola 15, 1934/35, s. 189; R. Brtáň, Elán 5, 1934/35, č. 6; G. (F. Götz), NO 27. 1. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 2. 3. 1935; K. Svoboda, Naše věda 1935, s. 105; R. Wellek, SaS 1935, s. 128 (polemika, proti literárněvědné metodologii S.); ● ● ref. Duha nad krajem: AMP. (A. M. Píša), PL 3. 10. 1936; Akz. (A. Kosto-hryz), Rozhledy 1936, s. 211; R. H. (Habřina), Kolo 1936, č. 8; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 238; K. Sezima, Lumír 63, 1936/37, s. 542; B. Jedlička, LidN 26. 4. 1937 ●; ● ref. sb. Tváří k vesnici: V. Cháb, Čin 1937, s. 18; B. Václavek, U 1937, s. 172 → Kritické statí z třicátých let (1975) ●; ● ref. Věnc jeřabiny: AMP. (A. M. Píša), PL 21. 12. 1938; J. Knap, Venkov 25. 12. 1938; J. Čarek, Čteme 1, 1938/39, s. 67; K. Sezima, Lumír 65, 1938/39, s. 486; J. Pilař, Studentský časopis 18, 1938/39, s. 186; drb. (J. Borecký), Zvon 39, 1938/39, s. 351; B. Jedlička, LidN 15. 1. 1939 ●; ● k padesátinám: an., LidN 20. 9. 1939; Kp. (J. Knap), Venkov 24. 9. 1939; Ant. Veselý, Kolo 1939, s. 117 ●; ● ref. Píseň věčnosti: Rfš. (R. F. Šimek), Zvon 41, 1940/41, s. 670; J. Heyduk, LidN 27. 7. 1941; J. Knap, Venkov 15. 6. 1941 ●; ● nekrology: drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 616; F. S. (Soldan), Čes. slovo 12. 6. 1941; B. Slavík, LidN 12. 6. 1941; p. (A. M. Píša), Nár. práce 12. 6. 1941; (články k úmrtí ve Venkově:) J. Pilař 12. 6. 1941, J. Čarek 13. 6. 1941, A. M. Píša a R. Habřina 14. 6. 1941, A. Matula 15. 6. 1941; -vh- (M. Hýsek), LF 1941, s. 420; A. Pražák, Naše věda 1942, s. 123 ●.

ls

Josef Marcel Sedlák

* 7. 5. 1895 *Nová Říše*

† 26. 10. 1964 *Olomouc*

Básník a prozaik spiritualistického zaměření, zásadně ovlivněný dílem a osobností O. Březiny.

Syn poštmistra; jeho sourozenci se stali rovněž zaměstnanci pošty, bratr Julius a sestra Žofie

(provd. Harbichová) též vydavateli většiny S. sbírek vytištěných zpravidla bibliofily v Novém Jičíně a Velkém Meziříčí. S. navštěvoval trojtřídní měšťanskou školu v Třešti, pak 3.–7. třídu vyšší reálky v Telči (mat. 1914). V červenci 1915 složil zkoušku učitelské dospělosti, v listopadu však narukoval do Sig-mundsherbergu v Dolním Rakousku, kde sloužil až do vzniku ČSR. Postupně složil zkoušky způsobilosti pro obecné (1919) i měšťanské školy (1921) a již jako učitel speciální zkoušky z němčiny (1922), francouzštiny (1924) a ruštiny (1926). Vyučoval češtinu, dějepis a němčinu. Začal působit na obecné škole v Dačicích, od 1922 učil na měšťanské škole v Nové Říši, od 1926 na odborných školách pro ženská povolání ve Velkém Meziříčí, Čes. Budějovicích, Duchcově a nejdéle v Mladé Boleslavi (zde se oženil), nakonec od 1940 v Olomouci. 1950 odešel ze zdravotních důvodů do předčasné výslužby. V mládí i později hodně cestoval, hlavně po zemích západní, střední a jižní Evropy. Od 1916 pravidelně navštěvoval O. Březinu (zde se seznámil s J. Demlem). Pohřben byl v Olomouci.

S. byl ovlivněn především O. Březinou, jehož pokládal za svého učitele, sebe stylizoval jako Poutníka (tohoto pseudonymu zprvu i používal), který kráčí (leckdy až epigonsky) v Mistrových stopách. Podstatnou část S. díla tedy tvoří (vedle prvotiny, sbírky dojmů z Itálie a z jejích kulturních památek *Za jižním sluncem*) básně v próze, sentence a meditace v tiscích věnovaných Březinovi (*Gotické sny*, *Hovory s věčností*, *Meditace z let 1916–1930*, *Památce O. Březiny 1869–1938*). Silně březinovsky laděné jsou i sbírky veršů, zpravidla nehluboká rozjímání na tradiční témata domova, venkovské přírody, matky a víry, a to jak z prvního tvůrčího vzepětí ve 2. polovině 20. let, tak z období přelomu 30. a 40. let. Zvláště S. pozdní lyrika, vyznávající pokornou lásku rodinnou (*Matka*) i k rodnému kraji, k jeho přírodě a lidem (*Domov*) je nesena snahou hledat hlubší, takřka mystická spojení s těmito fenomény (*Hvězdy domova*). *Balada novoříšská* zahrnuje verše na památku premonstrátů z kláštera v Nové Říši, kteří byli umučeni v nacistických koncentračních táborech. – V S. literární pozůstalosti (v Památníku nár. písemnictví) zůstaly rukopisy téměř dvaceti svazků nepublikovaných útlých básnických sbírek a jednotlivých skladeb (nejrozsáhlejší a výraznější je kronika

básníková rodu a Nové Říše Píseň o Marcelínu) a dále S. poznámky o rozhovorech s O. Březinou.

PSEUDONYM: Poutník. ■ PŘÍSPĚVKY in: Anděl strážný (Brno 1940); Archa (Olomouc 1935–41, 1945–48); Čes. slovo (1939); Den (Brno 1939); Jihlavské listy (1939); alm. Klas (Prostějov 1947); Kulturní přehled (1939); Lid. noviny (1944); Lid. večerník (Olomouc 1945); Lit. kruh (Mor. Ostrava 1938); Lit. noviny (1938); Mladoboleslavské listy (1937, 1940); Nár. listy (1938); Nár. politika (1935–36, 1939); sb. Naše maminky (Třebechovice p. Orebem 1937); Našinec, pokr. Osvobozený Našinec (Olomouc 1935, 1939–41); Pozor (Olomouc 1939); Pražské noviny (1938); Rodný kraj (Ml. Boleslav 1937–38); Venkov (1935–41). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: (pseud. Poutník:) Za jižním sluncem (BB 1925); Srdce tichá (BB 1926); Hvězdy Tvých smutků a nadějí (B 1927); Buď vůle Tvá (PP 1927); Hlas jihu (BB 1927); Hlas její písně. 1917–1924 (PP 1927); V zajetí touhy a života (BB 1927); Gotické sny (PP 1927); Hovory s věčností (PP 1927); Vlny k druhému břehu (BB 1930); (podp. J. M. Sedlák:) Matka (BB 1937); Domov (BB 1938); Meditace z let 1916–1930 (PP 1938); Památce O. Březiny 1869–1938 (PP 1938); Světlo života (BB 1939); Hvězdy domova (BB 1940); Balada novoříšská (B 1945). – *Výbor*: Svatý Kopeček (1997, ed. M. Písková). – *Souborné vydání*: Žatva (1941, obs. kn. Matka, Domov, Světlo života, Hvězdy domova). ■

LITERATURA: K. Břlek: J. M. S. (1895–1964). Literární pozůstalost (LA PNP 1975). ■ ● ref. Za jižním sluncem: J. Jelínek, Našinec 26. 3. 1926; A. Fuchs, Lid. listy 22. 5. 1926; H. (J. Hruban), Den (Brno) 10. 9. 1927 ●; an.: ref. Buď vůle Tvá, Hovory s věčností, Našinec 21. 9. 1928; an.: ref. Hvězdy Tvých smutků a nadějí, Gotické sny, Našinec 14. 12. 1928; A. N. (Novák): Sešity Poutníkův, LidN 10. 8. 1928; ● ref. Hlas její písně: K. Š. (Štorch), RA 4, 1928/29, s. 224; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 334 ●; V. Z. (Závada): ref. Gotické sny, Hovory s věčností, RA 5, 1929/30, s. 276; K. Š. (Štorch): ref. Hlas jihu, Hvězdy Tvých smutků a nadějí, Buď vůle Tvá, RA 6, 1930/31, s. 26; ● ref. Matka: h. (R. Habřina), Kolo 1937, s. 186; M. (E. Masák), Archa 1937, s. 192; M. K. (Krejza), Polední Lid. listy 4. 6. 1937; V. T. (Tichý), PL 8. 9. 1937 ●; M. Mat: Básně J. S., Archa 1937, s. 96; ● ref. Domov: M. Matesová, Mladoboleslavské listy 11. 12. 1937; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 64, 1937/38, s. 416; M. (E. Masák), Archa 1938, s. 40; -J. P. (J. Podobský), Rodný kraj 13. 1. 1938; vbk. (V. Běhounek), PL 4. 2. 1938; a (J. Hora), Čes. slovo 11. 3. 1938; J. V. Sedlák, Venkov 23. 4. 1938; Ra-li (L. Rašínová), Lit. kruh 1938, č. 2; ikc., Rozhledy 1938, s. 70 ●; -k.: ref. Památce O. Březiny..., Lit. kruh 1938, č. 9; ● ref. Světlo života: -jp. (J. Podobský), Rodný kraj 31. 8. 1939; a (J. Hora), Čes. slovo 29. 9. 1939; an. (F. Sekanina), Nár. politika 22. 10. 1939; ekč. (E. Kačfrek), Lid. listy 8. 12. 1939; -jms. (J. M. Slavík), Archa 1939, s. 281; B., Hovory o knihách 1939, č. 15; Rfš (R. F. Ši-

mek), Zvon 40, 1939/40, s. 221 ●; ● ref. Hvězdy domova: -s. (J. Štros), Mladoboleslavské listy 16. 12. 1939; Alfa, Lid. listy 30. 12. 1939; J. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 656; B. Slavík, LidN 11. 3. 1940 ●; H. J. Tyl in J. M. S.: Balada novoříšská (1945); ● ref. Balada novoříšská: tn, Nár. obroda 21. 12. 1945; -pp. (F. Pokorný), Našinec 26. 2. 1946 ●; ● k 30. výr. úmrtí: M. Písková, Hanácké noviny 22. 10. 1994; L. Soldán, Alternativa 1, 1994/95, č. 2 ●; M. Písková in J. M. S.: Svatý Kopeček (1997); P. Höfer: Poutník našim krajem, Bulletin Společnosti Otokara Březiny 1999, č. 24; F. Všeticka: Vlny k druhému břehu, in Olomouc literární (2002, s. 172); (rz) (R. Zejda): J. M. S. – Poutník, Bulletin Společnosti Otokara Březiny 2005, č. 38.

Is

Daniel Sedlčanský

† 1613

Knihhtiskař, nakladatel.

Psal se též Rymar ze Sedlčan, Sedesanus; označován i D. S. starší (k rozlišení od syna, také tiskaře). – V řemesle se vzdělal snad u J. Melantricha (spolupracoval údajně na tisku Rvačovského Masopustu a Melancthonovy gramatiky). Jeho tisky jsou doloženy od 1582 do 1613. 1581 se stal staroměstským měšťanem.

S. tiskl česky, latinsky a německy běžnou zábavnou, nábožensky naučnou a příležitostnou produkci (i jednolisty), 1597 se pokusil o vydávání letákových novin shrnujících zprávy o průběhu tureckých válek za určité období. 1602 byl vězněn poté, co svým nákladem vydal v Drážďanech u kurfiřtského impresora Jeronýma Schuetze 2. vydání Zámrského Postily (část 1. vydání zabavil 1592 biskup S. Pavlovský). Jeho tiskárna zůstala v držení potomků až do poloviny 17. století.

Z. PRODUKCE: M. Philadelphus Zámrský: Postila evangelistská (1592); B. Paprocký z Hlohol: Jiná částka Nové kratochvíle... (1598); M. Poličanský: Pokuty a trestání přestupníkův božích... (1613). ■

LITERATURA: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Z. Winter in Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1909); J. Volf in Dějiny českého knihhtisku do r. 1848 (1926); K. Chyba in Slovník knihhtiskářů v Československu od nejstarších dob do r. 1860, samost. příl. sb. Strahovská knihovna 1, 1966–10, 1975; M. Bohatcová s jinými in Česká kniha v proměnách staletí (1990).

jk

Michal Sedloň

* 5. 9. 1919 *Praha*† 1. 3. 1982 *Praha*

Autor reflexivní lyriky a společensky angažované poezie se zálibou v satíře; překladatel a publicista.

VI. jm. Antonín Neureuter (psán též Neureuter, Neureuther), pseudonym přijal 1949 za své občanské jméno. – Syn bankovního úředníka, posléze ředitele záložny. Absolvoval státní reálné gymnázium v Praze-Libni (mat. 1938). 1938–39 a 1945–48 studoval na pražské filoz. fakultě obor slovanské literatury (1952 doktórát prací *O kritice F. X. Šaldy. I. Pokrokové a reakční stránky Šaldova kritického působení, 2. Ironie a satira v Šaldově zápisku*). Od uzavření vysokých škol do konce války byl zaměstnán jako úředník Občanské záložny v Kobylisích. Od 1945 pracoval v kulturní rubrice Rudého práva. 1949–52 byl dramaturgem Českosl. státního filmu, 1953–62 redaktorem nakladatelství Mladá fronta. Od studentských let tihl k levicově orientovanému umění, koncem 30. let se např. zapojil do aktivit Mladé kultury (s J. Hájkem, V. Kocourkem, V. Školaudym aj.), přátelil se s J. Seifertem (také s J. B. Čapkem), po válce se v kulturní sféře podílel na dobovém budovatelském dění, mj. se angažoval v Divadle satiry, přispíval do četných periodik, působil v redakčních radách časopisů (např. Nový život, Směna) a almanachů začínajících autorů aj., spolupracoval s nakladatelstvími, pomáhal činnosti recitačních a pěveckých souborů, byl členem Svazu českosl. spisovatelů. Od 1962 pracoval jako redaktor a reportér časopisu Květy, 1969 byl propuštěn, se zákazem publikační činnosti. 1970–72 byl zaměstnán jako průvodčí v tramvaji, 1972 odešel do invalidního důchodu. Počátkem 80. let onemocněl leukémií. – Bratr Jiří N. 1949 emigroval do Kanady. Manželka Miroslava S., roz. Strasserová (1925), pracovala jako nakladatelská redaktorka a překládala z ruštiny a němčiny.

S. sbírky *Zvichřené jasaný, Silice, Větvka mímůzy* se přihlásily k poetice K. Bednáře a jeho okruhu, zejména vypjatým zdůrazňováním nadosobního poslání poezie a stylizací básnického údělu jako vyvolenosti a zaslíbení kráse. S. lyrika se snažila vytvářet intimní útočiště před tíhou života, strachem a nevěrou a pomocí něhy a plaché vroucnosti, evokující motivy ženy a přírody, rozjasnit nejistou budoucnost

plnou obav z vadnutí, pomíjení, uplývání času a ztráty nevinnosti; touha po sbratření se zde střetává s vědomím samoty. S. melodický verš charakterizují četné poetismy a archaismy i inspirace hudebními formami (píseň, sonáta, nokturno). K pranýřování všeobecných nešvarů i neblahých průvodních jevů umělecké činnosti se S. obrátil ve sbírce epigramů a satirických básní *Máta pepřná*, která předznamenala jeho poválečnou tendenční satirickou tvorbu, např. sbírku *Pegasem kopnutí* (obě obsahují oddíly věnované soudobým literátům). Příklon k hodnotám socialismu potvrzovala i další S. lyrická díla, pateticky a schematicky oslavující poúnorovou realitu a její perspektivy (*Strážné ohně*) nebo soustředěná na harmonizaci mezilidských vztahů v nové společnosti, sváry rozumu a citu, otázky práva na štěstí (*Vzpouza srdce*). V poemě *Astronaut* se S. pokusil o velkorysou vizi budoucnosti a apoteózu vědy a lidských schopností, vycházející z neotřesitelné víry v pokrok. Poslední S. sbírka *Příboj a neony* se vyznačovala barvitější obrazností a přenesením důrazu na konkrétnost a zanícenost smyslových prožitků; náznaky civilnějšího výrazu a střízlivým optimismem se místy blížila tzv. poezii všedního dne. S. humoristicko-satirická próza *Všichni byli výborní* těžila z prostředí nakladatelství a popisuje v názorných epizodách citové i pracovní nesnáze jeho zaměstnanců, reprezentujících rozličné povahové typy, vesměs negativní. Časopisecky S. kromě beletrie publikoval (zpočátku i pod VI. jm.) literární recenze a kulturněpolitické články; věnoval se ediční práci a překládání (především sovětské poezie), v 50. letech psal též písňové texty.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Holobrádek (epigramy v LidN a RP); M. S., ms. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akord (1943); sb. Armáda lidu, armáda míru (1951); A to je ta krásná země (výbor, 1953); Básnický almanach 1953–56 (1954–57) a 1958 (1959); Beseda venkovské rodiny (1953, 1955); Čes. slovo; Čes. dělník (1943); Dikobraz (1953–54); Generace (1945–46); Host do domu (1954); sb. Chvála slova (1940, pod VI. jm.); sb. In memoriam Josefa Hory (1945); sb. Jde české mládí (1950); Knižní novinky (1955, 1959); Kruh (1959–61); Květy (1957–58); Kytice (1945–48); Lid. kultura (1947–48); Lid. noviny (1943); Lit. noviny (1952–58); sb. Milujeme Sovětský svaz (1950); Mladá fronta (1955–60); Mladá vesnice; Mladý svět (1959–60); sb. Na dobré hodince (1959); Nár. práce; Nové knihy (1961); Nový život (1950–53); Obrana lidu (1951); sb. Práce zpívá (1949); Pravda (Plzeň

1959); Rudé právo (1945–58); Sluníčko; Směna (1951); Svět v obrazech (1951–54); Tvorba (1945–51, 1958–59); Udeř, mladá bouře (výbor, 1961); Vlasta (1953, 1955); sb. Vysočina (1946); Zeměd. noviny (1953–54); – posmrtně: Listy (Řím 1984). ■ KNÍŽNĚ. *Beletrie*: Zvichřené jasany (BB 1943); Máta pepřná (BB 1944, s karikaturami Z. Seydla); Silice (BB 1945); Větevka mimózy (B 1946); RP karikatury (BB ke karikaturám A. Pelce a L. Haase, 1947, pseud. Holobrádek); Strážné ohně (BB 1953); Pegasem kopnutí (BB 1955); Vzpouřa srdce (BB 1956); Všichni byli výborní (P 1960); Astronaut (BB 1961); Doma plno kamarádů (P pro ml., 1961); Příboj a neony (BB 1961). – *Překlady*: V. Lebeděv: Tvůrce rostlin (1949, s T. Silbernáglovou); D. Petrov-Birjuk: Divoké pole (1950, přel. M. Mervart, verše M. S.); M. Isakovskij: Ty po své zemi jdeš (1955, s I. Skálou); J. Koševaja: Můj syn (1954, 3. vyd., přel. A. Žukovská, verše M. S.); J. Jesenský: Je láska jako větru šum (1972, pod jm. M. Strasserová, i usp.). ■ SCÉNICKY. *Pásmo*: Zvláštní vydání (1946, s jinými; část Poezie → in Z dílny malých scén, ed. V. Just, 1989). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: S. Čech: Výbor poezie (1951) + Jestřáb contra Hrdlička a jiné povídky (1952) + Druhý květ (1957); A to je ta krásná země (výbor z české poezie a prózy, 1953); alm. Rozlet (1954, 1955, s jinými); Udeř, mladá bouře! (výbor z veršů revolučních básníků, 1962); J. Jesenský: Je láska jako větru šum (1972, pod jm. M. Strasserová, i přel.). ■

LITERATURA: ● ref. Zvichřené jasany: J. K. (Kopecký), LidN 10. 8. 1943; K. P. (Polák), Nár. práce 1. 9. 1943; J. Vladislav, Řád 1943, s. 430; J. Kadlec, Živá tvorba 2, 1943/44, s. 23; M. D. (Dvořák), Akord 11, 1943/44, s. 197; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 51, 1943/44, s. 91 ●; ● ref. Máta pepřná: p. (A. M. Píša), Nár. práce 5. 4. 1945; A. Spálenka, Svob. Československo 16. 12. 1945 ●; ● ref. Silice: M. Dvořák, Akord 12, 1945/46, s. 277; J. Grossman, Generace 1, 1945/46, č. 2; G. (F. Götz), NO 29. 1. 1946; O. Kryštofek, Mladá fronta 2. 3. 1946; V. Černý, KM 1946, s. 93 → Tvorba a osobnost 1 (1992); J. B. Č. (Čapek), Naše doba 1946, s. 181; I. Skála, Tvorba 1946, s. 398; K. Bodlák, Listy 1, 1946/47, s. 313 ●; ● ref. Větevka mimózy: M. D. (Dvořák), Akord 13, 1946/47, s. 233; V. Černý, KM 1947, s. 258 → Tvorba a osobnost 1 (1992) ●; ● ref. Strážné ohně: Z. K. Slabý, HD 1954, s. 39; S. Machonin, LitN 1954, č. 32 ●; ● ref. Pegasem kopnutí: J. Putík, LitN 1955, č. 47; Z. Heřman, HD 1955, s. 557; Z. K. Slabý, Květen 1, 1955/56, s. 121 ●; ● ref. Vzpouřa srdce: M. Schulz, Květen 2, 1956/57, s. 174; K. Hrách, LitN 1957, č. 4; K. Tachovský, HD 1957, s. 180 ●; ● ref. Všichni byli výborní: M. Postler, Kultura 1960, č. 15; lz, LitN 1960, č. 17 ●; ● ref. Astronaut: F. Vrba, LitN 1961, č. 15; M. Petříček, Plamen 1961, č. 6; Olaf (O. Sus), HD 1961, s. 333; M. Vacík, RP 17. 6. 1961; M. Blahynka, Kultura 1961, č. 25 ●; ● ref. Příboj a neony: M. Vacík, RP 6. 10. 1961; jč, Červený květ 1961, s. 348; M. Blahynka, Kultura 1961, č. 44 → Pro a proti '61 (1962); F. Vrba, LitN 1961, č. 48 ●;

J. Bžoch: Poezie ve vesmíru aneb O módě, potřebě a problémech kosmické lyriky, Plamen 1963, č. 2; V. Černý in Paměti 3 (Toronto 1983, Brno 1992); A. Brousek in Podivuhodní kouzelníci (Londýn 1987); J. Hiršal in Vínek vzpomínek (Londýn 1989, Praha 1991); B. Hemelíková: „Konce“ budovatelské literatury v parodii, sb. Konec a začátek v jazyce a v literatuře (2001, ed. D. Moldanová).

jz

Jan Seidl

* 16. 1. 1864 *Praha*

† 14. 4. 1916 *Praha*

Prozaik; v povídkách, reflexivních črtách a náladových obrazech vyznačených lyrizujícími popisy života v přírodě se nejčastěji inspiroval lesnictvím a myslivostí; publicista.

Základní školu a gymnázium navštěvoval v rodišti, vyšší lesnické učiliště v Bělé p. Bezdězem; po vykonání vojenské služby pracoval od 1885 nejprve jako lesní adjunkt na Křivoklátě, potom jako lesník na Šumavě. V polovině 90. let v Písku spoluzaložil a krátce i spoluredigoval odborné ilustrované časopisy Listy lesnické a Listy lovecké, které vydával písecký knihkupec J. Burian. Po jejich zániku pracoval od konce 1895 v redakci regionálního týdeníku Písecké listy. Koncem 1896 odešel do Prahy a do 1910 působil jako zpravodaj, lokálkář a referent v redakci deníku Nár. politika. 1906 založil, vydával a redigoval humoristicko-satirický čtrnáctideník Hloupý Honza, který však zanikl po několika číslech; t. r. založil a redigoval týdeník Pondělní listy, který 1907 přejmenoval na Pražské nedělní listy (s příl. Svět zvířat a rostlin). Od 1911 až do smrti trvale pobýval v pražském ústavu pro choromyslné s onemocněním (náboženská psychóza), které se u něho projevovalo již od počátku století.

S. literární činnost úzce souvisela s jeho původní profesí lesníka. Od jara 1887 přispíval do beletristických časopisů jako autor povídek nebo polobeletristických žánrů většinou sdružovaných do samostatných tematických cyklů (Z lesních fantazií, Z loveckých črt, Obrázky z přírody, Ze života pražských pytláků, Z ptáčích motivů, Z venkovských črt, O prázdninách apod.) a často pojímaných jako ilustrativně popisné informace o fauně a flóře nebo jako senzitivní líčení života lidí spjatých s pří-

rodou. V počátečním období své tvorby rovněž časopisecky otiskoval verše s přírodními motivy (vydání projektované básnické sbírky však neuskutečnil). Fejetonistickým vyprávěním a realistickou kresbou jsou vyznačeny i S. knižně publikované prózy tematicky vázané k přírodním a lesním lokalitám mezi Šumavou a Krkonošemi (Křivoklátsko, Bezděčko, Písek, Polabí, pražské okolí). V souborech selankovitých povídek a náladových črt *Z lesních stínů*, *Od jara do zimy*, *Z české přírody* převažují sentimentální a lyricky pojaté epizodky ze života lesníků, myslivců, pytláků nebo tuláků; podobně autor pojal veseloherní jednoaktovku *Nadlesní*, určenou venkovskému publiku ochotnických divadel. Pomezí mezi beletristickým a poučným žánrem představoval soubor humoristických loveckých povídek *Tetřívěk* a fejetonistický popis chovu loveckého psa *Ohař*. (Autorovo poslední dílo, drama s reformní náboženskou tematikou *Válka s Bohem* bylo již výrazem jeho onemocnění.) Svou beletristickou tvorbu, stojící na stylovém rozhraní mezi nenáročnou lidovou četbou a přírodním impresionismem české literatury přelomu 19. a 20. století, S. doplňoval publicistikou a redakční činností v odborných časopisech věnovaných lesnictví a myslivosti.

PSEUDONYM: D. L. Jansez (ojediněle v Nár. listech). ■ PŘÍSPĚVKY in: Budečská zahrada (1888, i BB); Čes. myslivost (1897–1902); Hlas národa (1887–91, i příl. Nedělní listy); Hloupý Honza (1906); Jitřenka (1890); Květy (1888–90); Listy lesnické (Písek 1895); Listy lovecké (Písek 1895); Lumír (1888); Mor. orlice (Brno 1889); Myslivec (1904–05); Nár. listy (1887–95); Nár. politika (1896–1910); Písecké listy (1895–96); Pondělní listy, pokr. Pražské nedělní listy (1906–07); Příroda (1900–04); Světozor (1892–94); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1888–90, i BB); Zábavné listy (1888–89); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Z lesních stínů* (PP 1891); *Tetřívěk* (PP 1901); *Nadlesní* (D 1901); *Od jara do zimy* (PP 1903); *Z české přírody* (PP 1903); *Válka s Bohem* (D 1910). – *Ostatní práce*: *Česká myslivost* (1896); *Ohař*. Jeho ustálená plemena, přednosti a vady (1901). ■ REDIGOVAL *periodika*: Listy lesnické (1895, s jinými), Listy lovecké (1895, s jinými), Písecké listy (1895–96), Příroda (1903–04), Myslivec (1904–05), Hloupý Honza (1906), Pondělní listy, pokr. Pražské nedělní listy (1906–07), Neue Prager Quelle (1908). ■

LITERATURA: ● ref. *Z lesních stínů*: L. Čech, Osvěta 1893, s. 954; P. Šup, Hlídka lit. 1893, s. 80; A. P. (Procházka), Niva 1893, s. 368 ●; ● ref. *Od jara do zimy*: Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 574; –al, Politik 26. 5. 1903

●; Q.: ref. *Nadlesní*, LidN 1. 8. 1901; ● nekrology: –c-, Topičův sborník 3, 1915/16, s. 381; an., Zvon 16, 1915/16, s. 419; an., LidN 16. 4. 1916; X, Otavan 1916, s. 50; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 386 ●.

pš

Jaroslav Seifert

* 23. 9. 1901 Žižkov (Praha-Ž.)

† 10. 1. 1986 Praha

Básník, vůdčí představitel české básnické avantgardy. Po období proletářské poezie a následujícího poetismu nadlouho v melodických verších evokoval prožitky z dětství a svět milostných citů; kolem mnichovských událostí, za války i po ní současně s oživováním tradic národní kultury intenzivně sledoval osudy země i Prahy; harmonizující rysy této tvorby vystřídal v 60. letech bilancující reflexivní lyrika provázená prozaizací básnického projevu. Autor vzpomínkových črt, překladatel, kritik a publicista.

Otec, původně zámečník, prošel několika zaměstnáními (živil se též obchodem s obrazy) a ke své profesi se vrátil až za 1. světové války. S. navštěvoval od 1912 žižkovské klasické gymnázium, v šesté třídě propadl a opakoval ji externě na gymnáziu na Vinohradech; studia nedokončil a 1919 se začal věnovat žurnalistice. Levicové názory, ovlivněné otcem (činným sociálním demokratem) i žižkovským proletářským prostředím, vedly S. do komunistického tisku: od 1921 působil v redakci Rudého práva, poté několik měsíců v brněnské Rovnosti, 1922–29 v Komunistickém nakladatelství a knihupectví (místo mu našel S. K. Neumann) a byl též odpovědným redaktorem satirického časopisu Sršatec, později (do 1929) obrázkového týdeníku Reflektor. Verše začal publikovat (debut v plzeňském časopisu Omladina 1918) pod patronací S. K. Neumanna a J. Hory, 1920 se stal zakládajícím členem uměleckého sdružení Devětsil; 1922 byl pověřen sestavit číslo Proletkultu věnované devětsilské tvorbě, s přítelem K. Teigem redigoval Revoluční sborník Devětsil, s dalšími pak avantgardní revue Disk a Pásmo, za dočasného sblížení Devětsilu s brněnskou Literární skupinou 1924 též tři čísla jejího měsíčníku Host. S Teigem také 1924 cestoval přes Itálii do Paříže a 1925 (jako člen širší kulturní delegace) do Sovětského svazu (obojí zanechalo výrazné stopy v S. sbírkách *Na vlnách TSF* a *Slavík zpívá špatně*); 1924 byl S. ještě krátce ve Švýcar-